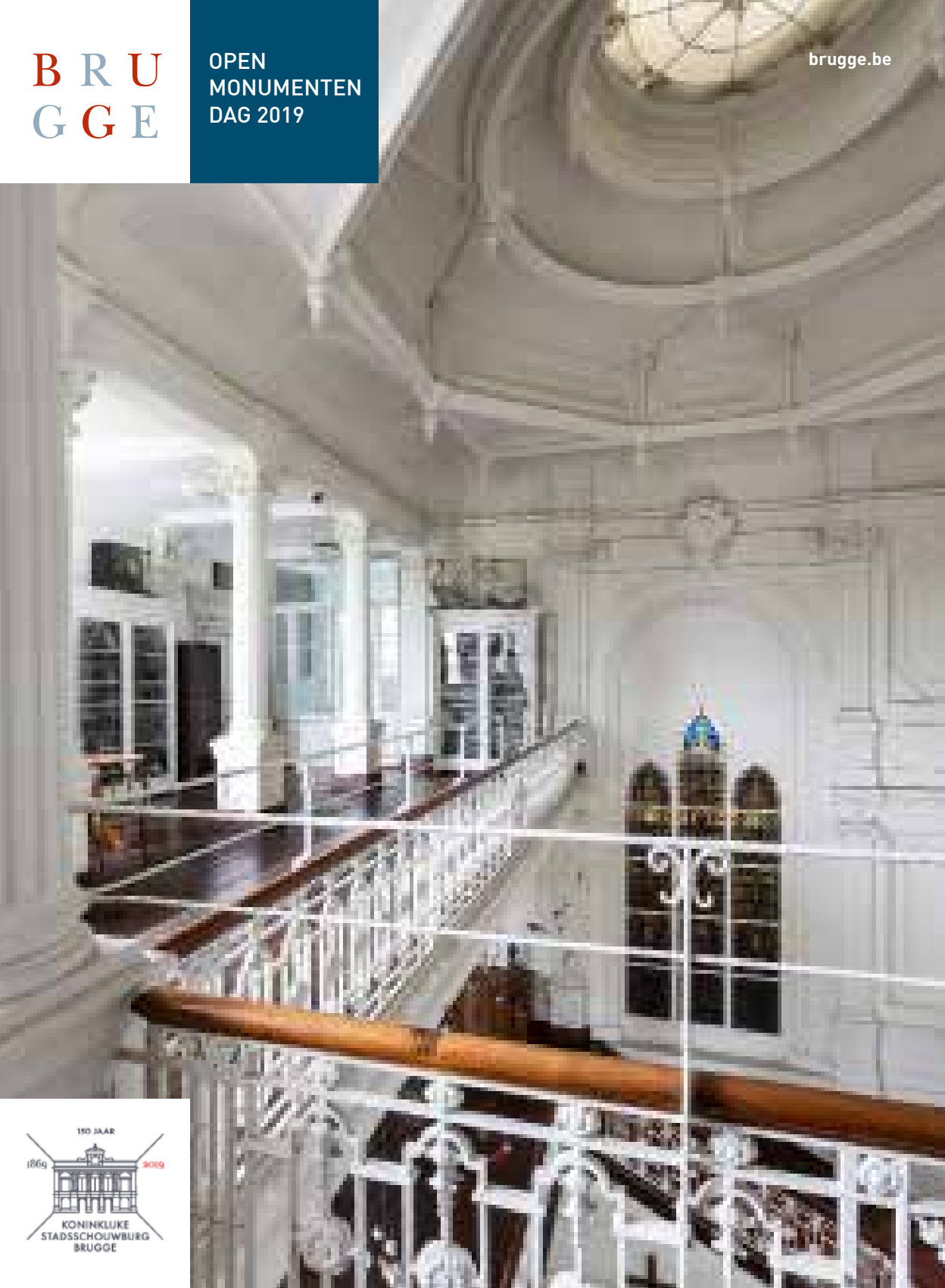


B R U
G G E

OPEN
MONUMENTEN
DAG 2019

brugge.be



Open Monumenten dagen Brugge

7 en 8 september 2019



Franky Demon

Schepen van Monumentenzorg,
Ruimtelijke Ordening,
Leefmilieu en Sport



Dirk De fauw

Burgemeester

Voorwoord

Open Monumentendag blijft na meer dan 30 jaar één van de belangrijkste culturele evenementen in Vlaanderen. Brugge alleen al trekt elk jaar duizenden trouwe en geïnteresseerde bezoekers tijdens het Open Monumentenweekend. Het zijn vaak Bruggelingen zelf die een weekend lang genieten van nieuwe ontdekkingen in eigen stad.

Als erfgoedstad bij uitstek heeft Brugge een traditie in een breder programma voor een volledig Open Monumentenweekend.

Dit jaar zal het focussen op en het startschot geven tot de viering '150 jaar Koninklijke Stadsschouwburg'.

Immers, in 1869 opende een nagelnieuwe stadsschouwburg haar deuren. Een oude, levendige wijk met middeleeuwse straten en steegjes moest wijken voor het nieuwe theater. Open Monumentendagen Brugge gaat op zoek naar sporen van de verdwenen handelswijk, maar staat ook stil bij de 19de-eeuwse stadsplanning en architectuur.

En we kijken verder, naar de toekomst, met het project Stadsrepubliek.

Naast dit centrale Brugse thema, stellen we een aantal andere gebouwen open, bijvoorbeeld panden waarvan de restauratie voorzien of lopende is.

Op 7 en 8 september kunt u een weekend lang genieten van bezoeken aan niet minder dan 15 opengestelde monumenten en een tentoonstelling of deelnemen aan een viertal activiteiten.

Deelnemen aan deze editie geeft u een exclusieve en gevarieerde kijk op de fenomenale rijkdom van het Brugse erfgoed en de nooit aflatende zorg ervoor zowel van de stad zelf als van de particuliere eigenaar.

Als Schepen van monumentenzorg wil ik heel oprecht de deelnemende eigenaars, de erfgoedpartners in Brugge, de vrijwilligers en de eigen medewerkers van de dienst Monumentenzorg van harte danken. We hopen zoals steeds op 'monumentale' hoogdagen en een grote deelname van ieder die Brugge een warm hart toedraagt!

Voorwoord	5
Inleiding	9
150 jaar Koninklijke Stadsschouwburg	13
Inleiding: Van handelswijk naar theaterwijk	15
Sporen van de aloude handelswijk	39
1. Academiestraat 1, De middeleeuwse zolder van De Florentijnse Loge	41
2. Kuipersstraat 31-33, De 13de-eeuwse kelder van het huis van meester-metselaar Joseph van Ockerhout, thans kelder kroeg Le Trappiste	49
3. Naaldenstraat 19, Hof Bladelin	57
4. Vlamingstraat 23, Huis Den Witten Pelicaen	67
De Stadsschouwburg en haar nieuwe wijk	77
5. Kuipersstraat 21, Herenhuis Devaux, thans Commandopost Provincie West-Vlaanderen	79
6. Vlamingstraat 27, De Koninklijke Stadsschouwburg	87
7. Adriaan Willaertstraat 9, Herenhuis Vandenbulcke	95
8. Niklaas Desparsstraat 11, Herenhuis De Keuwer, thans Beobank	105
9. Jakob van Ooststraat 4, Voormalige Crédit Général Brugeois of Algemeene Brugsche Kredietbank, thans danscafé De Coulissen	113
10. Sint-Jansstraat 11, Het voormalige herenhuis van burgemeester Jules Boyaval, thans centrum voor psychische revalidatie 'Inghelburch'	121
De Stadsrepubliek	135
11. Sint-Jakobsstraat 25, De restauratie van het Stedelijk Conservatorium	141
190 jaar religieuzen voor het Christelijke Onderwijs	151
12. Wapenmakersstraat 14, Herenhuis de 't Serclaes, thans Basisschool Brugge SLHD	153
13. Sint-Jansstraat 16, Herenhuis de Nieulant, thans Basisschool Brugge SLHD	165
Preview 'Sacred Books, Sacred Libraries'	173
14. Carmersstraat 83-85, Het Engels Klooster	175
Restauratie	185
15. Sint-Jorisstraat 12, Hôtel de Melgar	187
Tentoonstelling	197
Themawandelingen	202
Informatie	207



Neoclassicistische eenheidsbebouwing langs de Kuipersstraat en de Nikolaas Desparsstraat van omstreeks 1870 (Stad Brugge, Matthias Desmet).



Inleiding

Open Monumentendag geeft dit jaar de aftrap voor de viering '150 jaar Koninklijke Stadschouwburg'. Nog het hele jaar zal de verjaardag worden gevierd met tal van optredens, een re-enactment, een tentoonstelling, themawandelingen en dergelijke meer.

OMD zal echter minder focussen op de schouwburg zelf. Het Urbegg ligt voor zijn poorten en de renovatiewerken zijn normaal gezien nog aan de gang. Neen, in het tweede weekend van september gaat alle aandacht naar de wijk rond het stadstheater.



De oude wijk had in de middeleeuwen internationale faam gemaakt als handelscentrum.

Het Hof Bladelin, de 13de-eeuwse kelder van het huis van Ockerhout en de 14de-eeuwse zolder van de Florentijnse Loge of huis De Witte Pelicaen getuigen daar nog van. We proberen na te gaan welke impact de bouw van het stadstheater had op de omringende wijk in die 19de eeuw. Kloppen de verhalen over de vroegere, miserabele buurt? Was deze wijk werkelijk het meest verdorven van de hele stad? Hoe zat die buurt in elkaar, wie woonde er en in welke omstandigheden? En zijn daar nog sporen van terug te vinden?

U komt het allemaal te weten in dit boekje, maar het wordt ook in geuren en kleuren verteld tijdens de themawandelingen.

Na de sloop en sanering van de oude theaterwijk herrees het kwartier met een burgerlijke ernst. De hele wijk was nu geschoeid op preciese regelmaat en uniformiteit. De homogene gevelwanden in wittinten kwam een enkele keer uit de pols van provinciaal architect Pierre Buyck (Herenhuis Vandenbulcke), maar het gros van gevels werd getekend door Louis Delacenserie, de latere stadsarchitect die juist geroemd en vereenzelfigd wordt met de uitgesproken tegenhanger, de Brugse neogotiek.

Deze editie kijken we ook verder, naar de toekomst, en lichten een tipje van de sluier over de Stadsrepubliek. Vanuit De Republiek wordt de komende jaren hard gewerkt aan dit stadsvernieuwingsproject. In en rond de Sint-Jakobswijk wil men een creatieve wijk ontwikkelen waar diverse stadsgebruikers elkaar kunnen kruisen. Naast tal van inhoudelijke bondgenootschappen, staan dan ook heel wat ingrijpende infrastructuuringrepen op stapel.

Zo krijgt, in de onmiddellijke buurt, het Stedelijk Conservatorium haar langverwachte renovatie. Tijdens het OMD-weekend worden de plannen voor dit uniek 18de-eeuws stadspaleis toegelicht.

Op zaterdag 7 september krijgt men de kans het serene Engels Klooster te bezoeken. Tegelijk is de beperpte openstelling een preview van het project 'Sacred Books, Sacred Libraries' dat op 20.02.2020 van start gaat. Deze professionele en duurzame toeristische ontsluiting van het Engels Klooster en het klooster van de Ongeschoeide Karmelieten met onthaal van bezoekers vertrekt van de bewoners en hun spiritualiteit, levenskeuze en levenswijze. Stilte, authenticiteit en boeken zullen centraal staan in de beleving.

2019 is tot slot ook een jubileumjaar voor de Zusters van het Christelijk Onderwijs. 190 jaar geleden vestigde de congregatie zich in Brugge en sindsdien bouwde ze haar scholen en internaat gestaag uit.

Tijdens OMD kan men de 19de-eeuwse herenhuizen bezoeken waar het vroegere Hemelsdaele-instituut, thans basisschool Sint-Leo Hemelsdaele is ondergebracht.





150 jaar Koninklijke Stadsschouwburg



Zicht op tabaksfabriek Duvivier of 'De Huzaar', aan de Vlamingsstraat ter hoogte van het Kraanplein door Jean Van de Putte, 1865 (Musea Brugge, www.lukasweb.be - Art in Flanders, foto Dominique Provost)

Van handelswijk naar theaterkwartier



Op 15 april 1865 liet de Stad Brugge de 'Regtlijning en gezondmaking der Bezem-, Koornbloem-, Ei-, Robijn- en Kuipers straten' aanplakken. De gehele wijk tussen de Kuipersstraat en de Vlamingstraat enerzijds en tussen de

Bezemstraat en de Grauwwerkersstraat anderzijds zou gesloopt worden op basis van het Koninklijk Besluit van 1 juli 1858 *op onteigeningen voor gezondmaking van onreine kwartieren*.



De laatmiddeleeuwse handelswijk tussen de Oude Buerze en de Craene plaetse zoals afgebeeld op de kaart van Marcus Gerard (1562) [www.kaartenhuisbrugge.be].

Deze wijk vormde tijdens de middeleeuwen hét mercantiel centrum van Brugge. De namen van vroegere natiehuizen, straten en pleinen verwezen er naar het florissante middeleeuwse verleden. Van de roemrijke handelswijk tussen de Spiegelrei en de Markt was na de 18de eeuw echter niet veel meer over. Door de aanleg van de Handelskom en het graven van de Coupure was het zwaartepunt van wat nog restte aan maritieme activiteiten verschoven naar de periferie van de stad.

De oude binnenstedelijke havenstructuur geraakte in onbruik en kwijnde weg. In 1767 werd de fameuze, middeleeuwse kraan op het gelijknamige plein afgebroken. Bovendien verdween daar een kleine vijf jaar later het zicht op de Kraanrei of de *Corte Spiegelreie* door de bouw van de Vleeshal. In 1787 kwam het hoger bevel tot de sloop van de Waterhal aan de Markt en volgde kort daarop in verschillende fases de overwelving van de Kraanrei.

Op de waterwegen na, was het hart van dit middeleeuwse handelscentrum tot 150 jaar geleden morfologisch amper veranderd. Het stratenpatroon met smalle straten en tal van pleinen en pleintjes was nog grosso modo hetzelfde als in de 16de eeuw. Dat men in het verleden zorgvuldig en spaarzaam omsprong met bouwmaterialen hielp natuurlijk. Bestaande gebouwen werden zoveel mogelijk behouden en aangepast. Het huizenbestand in de nu verdwenen wijk was dan ook gevarieerd, zowel in oppervlakte, aard als in ouderdom. Veel gebouwen hadden nog een middeleeuwse kern.

De oude wijk bestond uit een aaneenschakeling van breed- en diephuizen, steevast met

ruime stapel- of voorraadkelders. Boven het maaiveld hadden de gebouwen één tot twee - en uitzonderlijk drie - bouwlagen en uiteraard ruime zolders, wederom om goederen te stapelen. In de panden werd gewoond, gewerkt en gestapeld. De beschikbare ruimte werd maximaal benut, zeker toen de bevolking van Brugge rond 1800 weer de kaap van 40.000 inwoners passeerde. Op een oppervlakte van bijna 1 ha woonden volgens de bevolkingsregisters van 1846-1866 ongeveer 150 inwoners die allen op korte tijd een nieuwe woonst of zaak moesten weten te vinden.



Het rechtgetrokken begin van de Vlamingstraat met nieuwe neoclassicistische lijstgevels (nr. 1 t.e.m. 7) n.o.v. stadsarch. J.B. Rudd, 1848-1850 (© Stad Brugge, Matthias Desmet).

De grootschalige onteigening uit 1865 mogen we niet los zien van de toenmalige context en vroegere initiatieven. Sinds 1838 was Brugge ook ontsloten via het spoor. Om het handelsverkeer tussen 't Zand, de Markt, de Handelskom en de voornaamste invalswegen te bevorderen dienden een aantal smalle straten of straten met hinderlijke elementen (bochten, uitspringende huizen, trappen, keldertoeegangen) te worden rechtgetrokken en

verbreed. Zo werd in 1848 een nieuw rooilijnenplan voor het begin van de Vlamingstraat vastgelegd. Dit 'rechtlijnigheidsplan' beoogde de verbreding van de weg naar de Markt toe. Vijf huisjes werden daartoe door de Stad aangekocht en gesloopt. De ontwerper van de rooilijn Jean-Brunon Rudd ontwierp tevens de nieuwe, neoclassicistische gevels die op de nieuwe rooilijn werden gebouwd. De Stad en haar architect maakten in diezelfde jaren 1840



Vanaf 1859 werd de Geldmuntstraat plaatselijk verbreed en vervangen door panden met speelse neoclassicistische lijstgevel -n.o.v. stadsarch. J.B. Rudd. - (© Stad Brugge, Matthias Desmet).

meermaals gebruik van de jonge wet op rooilijnen (gemeentewet van 1838). Gelukkig werden de uitgevaardigde rooilijnenplannen zelden uitgevoerd in de Brugse binnenstad.

Sinds de wet van 1 juli 1858 konden overheden ook stroken grond onteigenen in het kader van algemeen nut. Amper een jaar later startte de Stad Brugge zijn eerste grote onteigeningsprocedure, een oefening als het ware voor de latere theaterwijk. Bij het K.B. van 7 maart 1859 werd de linkerzijde van het begin van de Geldmuntstraat onteigend. Ook hier was de verbreding van de straat ter hoogte van het kruispunt met de Sint-Jakobsstraat, de Eiermarkt en de Kuipersstraat één van de doelstellingen. Wederom stond stadsarchitect Rudd in voor het rooilijnplan én voor het ontwerp en uitwerking van de nieuwe gevelwand in een soort eclectisch neoclassicisme.

De onteigening van wat later de theaterwijk zou worden, gelegen in het centrum van een historische stad, en zeker de omvang van het project, lijken een primeur voor België te zijn geweest. In Antwerpen was men toendertijd pas gestart met de afbraak van de Spaanse vesten met het oog op nieuwe stadsuitbreidingen. In Brussel bestudeerde Léon Suys nog volop de mogelijkheden voor de overwelling van de Zenne en de bijhorende sanering van de middeleeuwse binnenstad die pas tussen 1867 en 1871 werden gerealiseerd. Andere binnenstedelijke transformaties hebben in België later plaats (Gent, de Vigne-Zollikoffer, 1880-1888; Antwerpen, bijvoorbeeld Sint-Andrieswijk-Nationalestraat, 1877-1878). In heel Europa braken steden uit hun middeleeuwse omwalling. De focus lag eerder op de stadsuitbreiding en inrichting van de vrijgekomen banlieu's dan op de herschikking van het oude centrum, met Parijs als grote uitzondering en lichtend voorbeeld (Patte-Haussmann, 1853 en 1882).

In Brugge lijkt de beslissing tot sanering het gevolg te zijn van een samenloop van verschillende wensen en verzuchtingen die elkaar versterkten. Veel minder lijkt het effectief voortgekomen uit een wens om een verpauperde volkswijk te saneren.

Al in 1840 drongen de omwonenden bij het bestuur aan op de verbreding van de Vlamingstraat en de haakse Koornbloemstraat, als belangrijke verbindingsweg tussen de Vlaming- en de Kuipersstraat. Het gedeelte van de Vlamingstraat tussen de Kraanplaats en de *Oude Beurs Plaets* was echt hinderlijk smal. De Koornbloemstraat was slechts 4 meter breed wat door een gebrek aan licht en lucht ook als onhygiënisch en ongezond werd beschouwd. In 1863 werd een eerste rooilijnenplan goedgekeurd en uitgevaardigd om beide straten te verbreden.

Daarnaast was er de steeds terugkerende vraag om een nieuwe en beter uitgeruste schouwburg. De bestaande Comédie was al ruim 100 jaar oud en ondanks allerlei instandhoudingswerken had het bestaande gebouw zijn beste tijd gehad. De zaal had zowel binnen als buiten nood aan grondige restauratiewerken. Men stelde zich de vraag of het pand deze werken wel nog waard was. Het gebouw was duidelijk te klein, gevaarlijk in geval van brand en strookte niet langer met de toenmalige opvattingen van een stadsschouwburg, zeker niet in vergelijking met de nieuwste stedelijke burgerpaleizen als de Brusselse Muntschouwburg (1819, heropbouw 1855 door architect J. Poulaert), de Gentse Opera (1837-1840, door architect L. Roelandt) of de Bourlaschouwburg van Antwerpen (1829-1834).



*Bekend zicht op de Vlamingstraat richting Markt, met rechts op de hoek de Comédie, de eerste, grote theaterzaal van de stad (P. Van Dycke, ca. 1850
© Musea Brugge, Prentenkabinet)*

De Comédie

In 1746 werd in *Brugge de Société* de Concert opgericht om muziekuitvoeringen in de stad te stimuleren. De vereniging bestond uit musici die elk een bijdrage betaalden. Na een tijd in een privéwoning te zijn bijeengekomen, kopen ze in 1755 het huis De Grandt aan, gelegen op de hoek van de Vlamingstraat met de Eistraat, naast het prestigieuze *'hôtel de la fleur de Blé'* of het Koornbloemhotel.

Na ingrijpende verbouwwerken, vermoedelijk naar een ontwerp van architect Paul Joseph De Cock, kon de Comédie op 15 maart 1756 openen. Het oude diephuis kreeg een classicistisch uitzicht met bepleisterde gevels geleed door monumentale pilasters. De scène mat 10 bij 11,3 meter. De theaterzaal was iets kleiner, 10 bij 11 meter, en had twee balkons en een paradijs, samen goed voor 600 toeschouwers!

Het theater was naar verluidt rijkelijk aangekleed – de enige voorstelling van het theaterinterieur dateert uit 1829. Haar loges waren erg gegeerd als statussymbool voor de gegoede families van de stad.

De Franstalige voorstellingen werden gebracht door veelal rondtrekkende gezelschappen. In 1834 werd in de Sint-Jakobsstraat, op de plaats van het vroegere Boterhuis, het eerste Concertgebouw opgericht naar de plannen van stadsarchitect Rudd. Sindsdien hadden de klassieke concerten hier plaats en werd de Comédie de exclusieve plaats voor het betere theater.

Aanvankelijk dacht het gemeentebestuur het huis palende aan de Comédie aan te kopen ter uitbreiding van de zaal. Die optie bleek echter ontoereikend. In 1847 werd aan stadsarchitect Rudd gevraagd plannen en bestekken op te maken voor de demping van de Spiegelrei tussen de Poortersloge en de Koningsbrug om daar een nieuwe schouwburg op te richten. Tegelijk kreeg de stadsarchitect de opdracht andere geschikte locaties te onderzoeken. De Woensdagmarkt en het Simon Stevinsplein bleken alvast niet ideaal. Het eerste plein lag te ver van het commerciële hart van de stad en het tweede plein was een belangrijke marktplaats. De demping van de Spiegelrei stootte dan weer op vele bezwaren en een te hoge kostprijs, waardoor het idee naar de prullenmarkt verdween.

Kort erna maakt de 24-jarige architect Isidore Alleweireldt zijn onderzoek naar de mogelijke locaties voor een nieuwe schouwburg bekend in zijn pamflet *Mémoires sur la construction*

d'un théâtre à Bruges [1848]. Naast een reeks aanbevelingen en bedenkingen over het nieuwe gebouw, bevatte de brochure ook een pleidooi voor grootschalige openbare werken als motor voor meer werkgelegenheid en als stimulans voor de lokale economie. Brugge stond toen immers hoog in de ranglijst van armste gemeentes. Voor de ligging van het theater somde hij diverse voorwaarden op: gelegen in een burgerwijk, in de nabijheid van het commercieel centrum, gemakkelijk bereikbaar voor voetgangers en koetsen en niet ingebouwd, maar losstaand omwille van de brandveiligheid. Van de zes onderzochte locaties ging zijn voorkeur uit naar de onmiddellijke omgeving van de bestaande Comédie.

Van in den beginne waren de Brugse liberalen verheugd over het idee van een vooruitstrevend en vernieuwend theaterproject. De katholieken daarentegen zagen het eerder als geldverspilling en een aanslag op de goede zeden – het bisdom volgde met argusogen alle vormen van



Een eerste, minimalistische voorstel voor de inplanting van een nieuwe schouwburg langsheen de rechtgetrokken Vlamingstraat, ca. 1861-1864

[© Stad Brugge, archief dienst voor Monumentenzorg].

cultuur en ontspanning. Finaal koos het katholieke gemeentebestuur onder leiding van Jean-Marie de Pélichy van Huerne in 1849 dan toch voor de zoveelste renovatie van het bestaande theatergebouw.

Ongeveer 15 jaar later dook het dossier opnieuw op. De nieuwe, liberale burgemeester, Jules Boyaval, legde op 23 april 1864 plannen voor aan de gemeenteraad voor een nieuwe schouwburg op de toenmalige locatie. Het nieuwe voorstel hing samen met straatverbreding van de Vlamingstraat en de Koornbloemstraat volgens het K.B. van 1863. Reeds in 1861 had de Stad het oude Koornbloemhotel weten te kopen dat links van de Comédie was gelegen. Stadsarchitect Jean-Brunon Rudd had in opdracht plannen uitgetekend voor een nieuwe, halfvrijstaande stadsschouwburg op de hoek van de Eistraat.

Mogelijk schoot het zaadje dat Isidore Alleweireldt 15 jaar eerder had geplant wortel, want schepenen Van Nieuwenhuysen en Vander Plancke verdedigden met vuur een veel groter project. De *'emplacement'* van de schouwburg zou volgens hun plannen optimaal zijn, met name geïsoleerd te midden van een openbaar plein en met de nodige grandeur. De oude wijk zou wijken voor een groots urbanistisch ontwerp dat Brugge opnieuw op de kaart zou zetten en haar hart tegelijk zou bevrijden van de onhygiënische, smalle straten.

Het imposante project doorstond vervolgens drie verschillende commissies die het steeds gunstig beoordeelden. In de gemeenteraad van 11 februari 1865 probeerde burgemeester Boyaval, bezorgd om de financiële en de stadslandschappelijke implicaties, het plan alsnog te laten afkeuren en het te vervangen door een minder omvangrijk project. *'Onze stad*

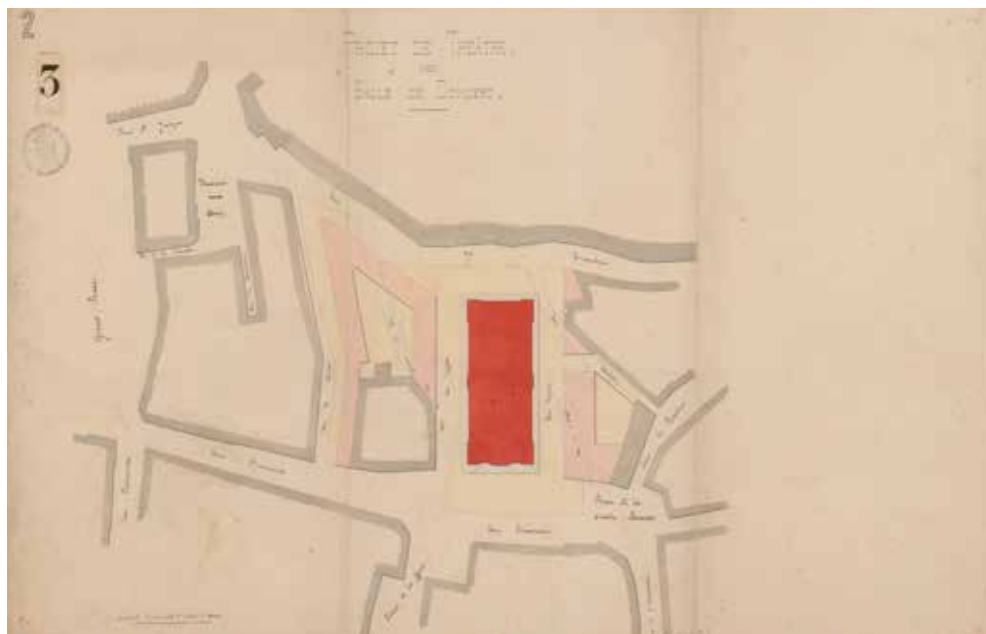
gelijkt niet op de eerste de beste stad', verklaarde hij, *'zij heeft haar eigen cachet en karakter dat moet bewaard blijven. (...) Gelooft u inderdaad dat u de aandacht van de vreemdelingen en de bewondering van de mensen met smaak zult verwekken door de bouw van een dertigtal moderne huisjes in het centrum van de stad en temidden van alle architecturale rijkdommen die de voorbije eeuwen ons nagelaten hebben'*.

Veel gehoor kreeg de burgemeester evenwel niet, want bij de definitieve stemming was hij samen met de heer van Caloen de enige tegenstem.

Volgens het K.B. van 7 augustus 1865 moesten de bouwblokken tussen de Kuipersstraat en Vlamingstraat en de huidige Niklaas Desparsstraat en de Grauwwerkersstraat onder de sloophamer verdwijnen. Naast een reeks waardevolle, historische panden, verdween toen ook het middeleeuws stratenpatroon. Het rooilijnenplan voorzag een bredere en rechtgetrokken Bezemstraat. De Koornbloemstraat en Eistraat verdwenen definitief en werden vervangen door twee kaarsrechte straten aan weerszijden van het nieuwe, centrale theatergebouw. Van de Robijnstraat zou na de ingreep slechts een stukje overblijven.

De rechtekking van de Vlamingstraat maakte een einde aan de beslotenheid van zowel de Kraanplaats als de *Oude Beursplaats*.

Ondanks de ingrijpende plannen kwam er amper reactie of protest tegen de grootste sloop- en vernieuwingsoperatie sinds menscheugenis. De kritiek van de katholieke oppositie beperkte zich tot de bouw van de nieuwe stadsschouwburg en was eerder ideologisch en cultureel getint dan vanuit urbanistische, laat staan historische argumenten.



Het rooilijnenplan met inplanting van de nieuwe stadsschouwburg zoals verdedigd door schepen G. Van Nieuwenhuyse, ca. 1865

(© Stad Brugge, archief dienst voor Monumentenzorg).

De onteigeningen startten vrijwel onmiddellijk. Een negental gebouwen langs de Vlamingstraat en in de buurt van de oude Comédie waren reeds in stedelijke handen door de onteigeningsprocedure van 1863.

De overige onteigeningen, het afbreken van de gebouwen, het ruimen van het puin, het nivelleren van het gebied en de opbouw van de nieuwe panden (met uitzondering van de schouwburg) werden openbaar uitbesteed.

De Engelse *Banque Orientale et du Commerce*, onder naam van directeur Edward Swann en Frederic Doulton, kreeg de opdracht. De overeenkomst bepaalde verder dat het geruimde puin afgevoerd moest worden naar de oevers van de Handelskom en dat de hele wijk ten laatste tegen 1 mei 1866 bouwrijp diende te zijn. Uiterlijk drie jaar later moesten ook de gebouwen rond de stadsschouwburg opgeleverd zijn. Enkel de aanleg van de riolering, de bestrating en de verlichting viel ten laste van de Stad.



Zicht op het gesloopte bouwblok tussen de Bezemstraat en de Koornbloemstraat in 1865. Rechts vooraan de achterhuizen van herenhuis van Ockerhout (Vlamingstraat 25) met ernaast waarschijnlijk huis de Vaulte (N. Desparsstraat 11). Uiteindelijk verdween ook deze laatste - (© SAB, Beeldbank Brugge).

Wat de bouw van de stadsschouwburg betreft, schreef de Stad verschillende architecten aan voor een ontwerpend onderzoek. De speciale *Commissions des Travaux et des Beaux-Arts* namen de vijf inzendingen zorgvuldig door. De plannen van de Brusselse architecten Léon Suys, J. Segers en Gustave Saintenoy, de Naamse architect Fumière en de Brugse Isidore Alleweireldt werden geanalyseerd en met elkaar vergeleken. Het ontwerp van Gustave Saintenoy kwam unaniem als beste uit de bus. Dat was echter buiten de gemeenteraad gerekend. Een deel van de raad en de publieke opinie steunden het ontwerp van Léon Suys. Uiteindelijk haalde Saintenoy

het, maar om de discussie definitief te bezweren werd ook advies gevraagd aan leden van de Koninklijke Commissie voor Monumenten, met name aan voorzitter Frantz Wellens en aan architecten Alphonse Balat en Hendrik Beyaert. Deze hoog aangeschreven heren gaven eveneens de voorkeur aan het plan van Saintenoy. Op 14 juli 1866 trad de gemeenteraad dit oordeel bij en op 9 oktober van dat jaar werd de overeenkomst tussen architect Saintenoy en de Stad getekend.

Nadat aannemer De Sloovere de funderingen en de keldermuren bouwde, werd de Antwerpse aannemer Keller op 26 april 1867



De nieuwe stadsschouwburg met links op de achtergrond de tuilmuren in de Jakob van Ooststraat en rechts de Adriaan Willaertstraat, ca. 1900
[© SAB, Beeldbank Brugge].

aangesteld voor de ruwbouwwerken van het nieuwe stadsgebouw. De afwerking en interieurwerken startten reeds in maart 1868 door de Brugse aannemer Verschelde. Na de inbreng van het verwarmings- en ventilatiesysteem door de gebroeders Lamal, de schilder- en decoratiewerken door Braeckman, de aanleg van de gasleidingen door de firma Desclée en de bouw van de machinekamer kon de nieuwe Stadsschouwburg worden opgeleverd. De inhuldiging vond plaats op 30 september 1869.

Ondertussen kreeg ook de directe omgeving vorm. Door omstandigheden kon de Engelse *Banque Nationale Orientale et du Commerce* haar verplichtingen niet geheel nakomen. De buurt was dan wel onteigend, grotendeels gesloopt en in kavels verdeeld, maar de heropbouw liet op zich wachten. Via allerlei procedures werd finaal overgegaan tot de openbare verkoop van de diverse kavels. Ondanks de grote interesse van verschillende Brugse aannemers en ambachtslieden werden de voornaamste kavels uiteindelijk toegewezen aan de advocaten De Keuwer en Vandenbulcke en aannemer Denys. Zij speelden een tot nu toe onderschatte rol in het welslagen en de allure van de nieuwe burgerwijk rond de prale-rige schouwburg.

Als rechterpendant van de schouwburg plan-de advocaat Alfred Vandenbulcke de bouw van een heus stadspaleis. De ontwerpen werden toevertrouwd aan Provincie-architect Pierre Buyck. Overeenkomstig de uitstraling van de schouwburg, kregen de gevels van dit hoekge-bouw een Italiaanse renaissance-uitstraling.

Links van het theater was het oudere, neoclas-sicistische herenhuis van Van Ockerhout – van Caloen uitzonderlijk blijven staan, net als het aanpalende 17de-eeuwse huis *De Witte Pelicaen*.

De huidige Jakob van Ooststraat bestond aan-vankelijk uit sierlijke tuinmuren van de nieuw opgerichte huizen aan de verbrede Bezem-straat (thans Niklaas Desparsstraat). Daar sprong het imposante herenhuis van advo-caat De Keuwer in het oog, het huidige pand nr.11. Het ontwerp was naar de hand van Louis Delacenserie, die net zijn opleiding had vol-maakt bij het Gentse boegbeeld van het neo-classicisme, Louis Roelandt. De verdere ho-mogene eenheidsbebouwing langs de Niklaas Desparsstraat en de Kuipersstraat werd ge-bouwd door aannemer Denys die ook vertrouw-de op de speelse, neoclassicistische ontwerpen van Louis Delacenserie.

Een jaar later werd deze architect, na het over-lijden van Jean-Brunon Rudd, benoemd tot stadsarchitect. Onder het liberale bestuur van Jules Boyaval was Delacenserie nog betrok-ken bij de sanering van de Boeveriewijk (zie OMD-brochure van 2015) en bij de aanleg van het Sint-Annakwartier.

Bijzonder is dat hij voor die laatste wijk de op-dracht kreeg de zogenaamde 3de knechtjes-school te ontwerpen. In de nieuwe wijk rond de Sint-Annakerk werden bijna uitsluitend gevels in neoclassicistische stijl gebouwd door een schare lokale aannemers.

Voor de school koos de architect echter reso-luut voor de neo-Vlaamse renaissancestijl, de voorbode van de neogotiek waarmee hij be-kend is geworden en die voornamelijk met het volgend, katholiek bestuur wordt geassocieerd.

Prostitutie in het oude theaterkwartier ?

Was deze oude stadswijk werkelijk zo een moreel verderfelijke buurt of was dit een overdrijving van schepen Van Nieuwenhuyse om zijn grootse plannen te kunnen doordrijven?

In de periode 1865-1867 waren er in Brugge vier vergunde bordelen (Verbrand Nieuwland, Geerwijnstraat, Prinsenhof, Jan Miraelstraat). De meisjes die in vergunde bordelen werkten, werden regelmatig van stadswege onderzocht op geslachtsziekten door een geneesheer. Geen van deze vergunde bordelen bevond zich in de directe omgeving van het theaterkwartier.

In de 19de-eeuwse rapporten van de politie werd ook melding gemaakt van 'verdachte huizen'. Deze 'verdachte huizen' waren vaak zeer volkse cabarets of slecht befaamde kroegen die niet zelden dienst deden als clandestiene ontuchthuizen. Hun cliënteel bestond grotendeels uit soldaten die in Brugge waren gekazerneerd. De prostituees waren niet officieel ingeschreven en konden zo de verplichte controles ontlopen. Heel wat soldaten liepen geslachtsziekten op zoals syfilis, tot groot ongenoegen van de militaire overheid. De aanwezigheid van deze clandestiene ontuchthuizen veroorzaakte heel wat overlast voor de buurt. Er waren regelmatig vechtpartijen tussen dronken soldaten en klachten van omwonenden over 'schandelijk gedrag' en geluidsoverlast tot laat in de nacht.

Deze verdachte huizen lagen verspreid over de stad. Ook in het stadscentrum waren er dergelijke etablissementen. In de levendige theaterwijk, te midden van de handelsbuurt met veel voorbijgangers, waren er meerdere cabarets en kleine kroegjes. Een aantal ervan hadden een slechte reputatie en waren een doorn in het oog van het stadsbestuur en de vele 'deftige' omwonenden.

Vanaf 1839 wilde de Stad de illegale prostitutie en bijhorende overlast zoveel mogelijk inperken. Op basis van een Koninklijk Besluit over publieke huizen keurde, het stadsbestuur op 6 juli 1839 een nieuw politiereglement goed dat stipuleerde dat dergelijke huizen niet langer mochten uitgebaat worden zonder toelating van de stedelijke overheid. 'Publieke vrouwen' moesten zich wekelijks aan een medisch onderzoek onderwerpen en ten allen tijde 'een boekje' bij zich dragen (gezondheidsboekje wekelijks ondertekend door de geneesheer) dat ze op verzoek van de overheid moesten kunnen voorleggen.

In naam van de goede moraal moesten deze huizen zoveel mogelijk geweerd worden uit drukbezochte straten. Enkel huizen die gelegen waren in buurten buiten het eigenlijke stadscentrum kregen een toelating. Wat het theaterkwartier betreft, waren er in 1839 in de voormalige Bezemstraat vier van dergelijke prostitutiehuizen gekend, waar 'publieke vrouwen' inwoonden bij de uitbaters.

Drie uitbaters in het voormalige Bezemstraatje kregen naar aanleiding van het nieuwe politiereglement geen toelating meer tot uitbating van een prostitutiehuis, met name uitbater Jacobus Van Hecke van Huis Rosemaryn '*De Admiraal*' (Bezemstraat E1/48), uitbaatster weduwe Noé '*Ville de Cadiz*' (Bezemstraat E1/42) en uitbater Fricot (Bezemstraat E1/34). De uitbaters mochten wel een nieuwe aanvraag tot prostitutiehuis indienen elders in de stad, in een wijk buiten het stadscentrum.

In een brief van de geneesheer van stadswege belast met de controle op de prostituees aan schepen Vanderhofstadt van 29 juni 1840 reageert de geneesheer op beschuldigingen van met syfilis besmette soldaten aan het adres van '*maison de débauche/ cabaret 'Le Salon*' in de Bezemstraat.

De dokter bezocht onmiddellijk het huis en onderzocht de twee aanwezige meisjes, maar kon bij hen geen geslachtsziekten vaststellen. Volgens de meisjes werd de zaak regelmatig bezocht door burgers en militairen vergezeld van straatprostituees (*coureuses de rue*) die er zich terugtrokken in een afzonderlijke kamer. De geneesheer heeft daarop ook alle verdachte huizen in de Bezemstraat, de Koornbloemstraat, het Prinsenhof en de Giststraat bezocht en de aanwezige meisjes onderzocht. Hij trof één dame aan met een geslachtsziekte in een etablissement in de Giststraat. De dokter weet het probleem van de geslachtsziekten bij de soldaten vooral aan de straatprostituees die zich aan de controles onttrokken.

Er werd aan de politie gevraagd om de naleving van het reglement goed te controleren en in voorkomend geval streng op te treden. Zo gezegd, zo gedaan. Na vechtpartijen op straat werden ook de plaatscommandant en de kolonel aangeschreven met de vraag hun soldaten te verbieden de huizen van ontucht in de Bezemstraat en Koornbloemstraat te betreden. De commandant liet zelfs aan beide toegangen van de straat een wacht plaatsen opdat zijn orders zouden worden nageleefd. Met resultaat, want volgens de politiecommissaris was het aantal ontuchthuizen in de Bezemstraat in april 1840 gedaald van vier naar één. Uitbater Vanhecke verkaste naar de Kelkstraat en ook uitbater Fricot vertrok naar een andere locatie in de stad.

Andere uitbaters veranderden hun ontuchthuis in een cabaret. Deze maatregelen brachten enige verbetering met zich mee, maar de illegale prostitutie in de cabarets bleef verder duren.

In een politierapport van 1859 werden verspreid over de stad 19 verdachte huizen van bedenkelijk allooi opgelijst die permanent door de politie in het oog werden gehouden. Voor het kwartier rond de Oude Beurse werd een kantine zonder naam in de Koornbloemstraat (E1/22) vernoemd, een kantine in het Bezemstraatje (E1/36) en de *Poniatowski* in de Kuipersstraat (E2 64). Later werden ook '*Le Jardin d'Hiver*', Koornbloemstraat E2/44, en *Le Courier*, Koornbloemstraat E1/14, als verborgen ontuchthuizen vermeld.

De stad probeerde al sedert de eerste helft van de 19de eeuw de 'clandestiene prostitutie' uit het stadscentrum te bannen. Vooral de verdachte huizen in de buurt van het Oude Beursplein werden gevisieerd omwille van hun ligging vlak in het centrum, de drukke passage en de nabijheid van diverse handelszaken. Dit liep blijkbaar niet van een leien dakje want in de periode 1865-1867 waren er nog steeds een paar verdachte huizen in de Bezemstraat en de Koornbloemstraat gevestigd.

Isabelle Debie

Bronnen

Isi MERTENS, *Prostitutie in Vlaanderen een sociografische, kwantitatieve studie van het prostitutioneel kader Brugge en Gent 19de en begin 20ste eeuw*, (onuitgegeven licenciaatsverhandeling), 1981.

SAB, Hedendaags Archief, Politie, VII a 92 Police Prostitution 1838-1842.

SAB, Hedendaags Archief, Politie, VII a 119 Police Prostitution 1842-1850.

SAB, Hedendaags Archief, Politie, VII a 148 Police Prostitution 1847-1858.

SAB, Hedendaags Archief, Politie, VII a 172 Police Prostitution 1850-1875.

SAB, Hedendaags Archief, Politie, VII a 175 Police Prostitution 1850-1875.



Zij- en voorgevel van de nieuwe Stadsschouwburg van Brugge (Stad Brugge, Jan Termont).

Een blik op de wijk op basis tegenexpertises

Vanaf 14 juni 1864 werd de beslissing tot onteigening van het theaterkwartier uitgehangen op het stadhuis, op de hoofdportalen van de kerken en gepubliceerd in het *Journal de Bruges*. Tegelijk stuurde de Stad bodes naar de verschillende eigenaars om hen officieel op de hoogte te stellen van de onteigening. Vervolgens werd voor elk van de panden een schattingsrapport opgesteld door drie aangestelde schatters. Naast de venale waarde van de woning werden ook diverse kosten voor eigenaar en gebruikers met een huur- of pachtcontract in rekening gebracht. Uiteraard was niet iedereen akkoord met het voorgestelde bedrag en kwam het in de meeste gevallen tot een tegenexpertise.

In het Stadsarchief konden we van de 46 onteigende gebouwen 35 van dergelijke tegenexpertises terugvinden. Ze bieden ons een unieke blik op de toenmalige bebouwing, de eigendomsstructuur, de sociale context en dergelijke meer.

De tegenexpertises blijken veel uitgebreider dan de schattingsverslagen van de stad.

Ze bevatten vaak een volledige beschrijving van het interieur van de gebouwen en dit van kelder tot zolder of omgekeerd. Van elke ruimte wordt de functie en haar aantal vensters benoemd. Alles wat nagelvast is wordt opgesomd: de aangewende materialen van vloeren, wanden, schouwen en dakgebintes, de afwerkings- en de slijtagegraad, maar ook de eventuele erfdienstbaarheden zoals deze van goten.

Veel huizen waren verhuurd waardoor expliciet werd vermeld welke ingrepen op kosten van de huurder waren uitgevoerd.

Op het einde van elk verslag staat steeds de onderhoudstoestand en de kwaliteit van het pand, vervolgens wordt de venale waarde voorgesteld en ten slotte ook een bedrag ter schadeloosstelling van de huurder. Dat laatste is steeds opgesteld ter compensatie voor het verlies aan cliënteel, aan genotswaarde, als compensatie voor de verhuis, voor het demonteren en monteren van meubels, goederen en werktuigen en als tegemoetkoming omwille van werkloosheid en tijdsverlies.

De tegenexpertises lijken ons het gangbare beeld van de verloederde theaterwijk te moeten bijstellen.

Net als vandaag telde de wijk minder eigenaars dan huurders. De 44 te onteigenen percelen waren in handen van 27 private eigenaars (het hotel de Fleur de Blé en de oude Comédie laten we buiten beschouwing). De kleinste percelen of huizen lagen het dichtst tegen de Kuipersstraat aan, langs de Bezemstraat en de Koornbloemstraat. De grootste percelen en huizen lagen dan weer aan de Kuipersstraat en de Vlamingstraat, met een grote concentratie in het centrale bouwblok tussen de Koornbloemstraat en de Robijn-/Eistraat. Naast het Koornbloemhotel waren de grootste eigendommen herenhuizen van de families Dhooghe de la Gaugerie, Goupy de Beauvolers, weduwe Moulaert - De Vos, weduwe Declercq en weduwe Ockerhout - van Caloen.



Zicht op de te slopen tabaksfabriek van de familie Duvivier, met op de achtergrond de klokgevel van de Florentijnse loge, 1862 (© SAB, Beeldbank Brugge).

De Robijn- en Eistraat waren een soort achterafstraten waarlangs de koetshuizen, bijgebouwen en tuinmuren van de grote herenhuisen waren gelegen. In die zin heeft het huidige restant van het Robijnstraatje amper zijn oorspronkelijk karakter verloren.

De wijk moet heel levendig zijn geweest met een bijzondere mix van rijk en arm(er). We vinden er kleinere ambachtslieden (mandenvlechter, schoorsteenveger, wever, steenkapper, pottenmaker, melkmeisje, timmerlieden, houtdraaier, leerbewerker), maar ook zelfstandigen die kleine tot middelgrote ondernemingen uitbaatten zoals een mosterdfabriek, een tabaksfabriek (de bekende Huzaar van de familie Duuvier), diverse *boutiques* en *épiceries*, een *magasin de lingerie* en een porselein- en faiëncewinkel, ateliers voor zaag- en timmerwerken, een slotenmaker-mecanicien met een smidse en groot atelier, een verkoopdirecteur, een gevestigde kleermaker, een apotheek en een *pensionnat pour demoiselles*.

Het herenhuis van Goupy de Beauvolers was verhuurd aan Joseph Hoecke die het pand volledig had omgebouwd tot toonzaal voor het behangsel dat hij zelf vervaardigde in zijn *fabrique* in één van de koetshuizen. De maatschappelijke bovenlaag was meestal eigenaar en was in het beroepsleven dokter, advocaat, rijkspensionaris, *géometre-expert*, secretaris van de Wateringen & commissaris-griffier van het vrederegerecht, ingenieur van Bruggen en Wegen, groothandelaar in boter of in kantwerk of gewoonweg (grootgrond)eigenaar. In vele gevallen trad de weduwe op als zaakgelastigde bij de tegenexpertises. Slechts een aantal van de eigenaars woonden effectief in het kwartier.

De huizen werden maximaal benut. In een huis woonden gemiddeld zes mensen, maar er waren ook uitschieters tot 14 bewoners per huis. De kelders dienden als stapelruimte en werden vaak apart verhuurd (veelal aan brouwers).

Op de begane grond treft men niet zelden een zaak of winkel aan. Vreemd genoeg lagen de ateliers of werkplaatsen vaak op de verdieping of onder het dak, naast de andere woon- en slaapvertrekken.

In tegenstelling tot de gangbare verhalen bestond de wijk duidelijk niet uit louter oude krotten. De tegenexpertises geven blijk van goed onderhouden en verzorgde huizen. Slechts tweemaal is er sprake van huizen in slechte staat, naast de vermelding van twee huizen die recent volledig tot stapelplaats waren omgebouwd. In de rijkere huizen is er uiteraard sprake van bijzondere materialen zoals marmer voor vloeren en schouwen, maar ook van fraai uitgewerkte plafonds, eiken of beschilderde trappen, tapisserieën of behangpapier op de wanden en dienstruimtes als keukens en bijkeukens, stallingen en koetshuizen, duiventorens, ruime tuinen en, jawel, mestvaalten. In twee huizen was er reeds sprake van gasverlichting. Een huis beschikte bovendien over een '*pompe aspirante et refoulante*' of een pomp die ook de verdieping van stromend water kon voorzien.

De gewone huizen had vaak een vloer in rode en blauwe gebakken tegels - vaak met een tapijt afgedekt- of in witte en/of blauwe steen. Op de verdieping lagen plankenvloeren. De meeste plafonds, ook die van de verdieping waren geplafonneerd of bepleisterd. De schouwen waren vaak in hout bekleed en geflankeerd door kasten. De wanden waren *tapissée sur mur* of behangen met *papier sur mur* of *papier sur toile*. De keukens zijn er voorzien van een simpele pomp tot twee pompen, één met putwater en een andere met regenwater.

Volgens de overlevering had de wijk een bedenklijke reputatie door de veelheid aan cabarets. Uit de verslagen blijkt echter dat er omstreeks 1865 slechts 3 cabarets waren, maar uiteraard waren er in de directe omgeving van het te slopen

terrein nog tal van estaminets en cabarets. Een van de cabarets, *Le Jardin d'Hiver* lag in de Koornbloemstraat en werd toen reeds met gas verlicht.

Met de fraaiere perspectieven op een volledig nieuwe schouwburgwijk heeft men het smalle stratenpatroon met haar oude bebouwing als argument gebruikt om de wijk te saneren.

De uitbraak van verschillende cholera- en tyfus-epidemieën in de 19de eeuw – nog in 1866 stierven meer dan 40.000 Belgen aan cholera! – had het hygiënisme op het voorplan gebracht.

Deze diverse groep van artsen, ingenieurs en chemici zag de stad als een ziek, verderfelijk oord. De remedie bestond in de aanleg van riooleringen, maar tevens in het saneren van donkere en lage huizen in enge straten waar de lucht benauwend was en de zon nooit scheen. Hoewel het hygiënisme in oorsprong de gezondmaking van de arbeidersklasse tot doel had, breidt haar aanhang en draagvlak snel uit. Hun aanbevelingen werden meer en meer gebruikt om stadswijken te saneren en van een 'modern' weefsel met eigentijdse architectuur te voorzien.

Burgemeester Jules Boyaval waarschuwde in zijn pleidooi tegen een grote sanering die Brugge onherkenbaar zou maken. Hij betwijfelde de verderfelijke engte van de straten en de huizen van de te onteigenen wijk en wees er fijntjes op dat dergelijke straten overal in Brugge voorkwamen, net zoals in andere grote steden tot zelfs hoofdsteden. Maar het baatte niet.

Het *Journal de Bruges* van 1 maart 1866 zag de toekomst van de nieuwe theaterwijk alleszins optimistisch tegemoet 'A peine quelques maisons sont abattues du pâtre situé entre les rues Flamande et des Tonneliers, que l'on peut déjà se faire une idée du changement que va subir ce quartier central de la ville. Déjà l'air circule

plus librement, les maisons du côté Est de la rue Flamande sont mieux éclairées, la vue s'étend, le soleil illumine des pignons condamnés à l'ombre et l'on sent qu'une grande question d'assainissement et d'embellissement va être résolue pour la vieille cité brugoise.'

Christophe Deschaumes

Bronnen:

SAB, Hedendaags Archief, Openbare Werken, XIII a 146, Assainissement du quartier du théâtre.

SAB, Hedendaags Archief, Openbare Werken, XIIIb.42, Salle de Concert (1807-1844).

SAB, Hedendaags Archief, Openbare Werken, XIIIb 113, Théâtre Construction (1868-1870)

.

Marc RYCKAERT, Twee foto's van het verdwenen theaterkwartier te Brugge uit 1865 of 1866, in *Brugs Ommeland*, jg. 4, 1977, pp. 398-403.

André VANHOUTRYVE, *Van Comedie tot Koninklijke Stadsschouwburg*, Brugge, 1995.

Koen ROTSAERT, 'De Brugse Stadsschouwburg, een "goddeloze" tempel?', in *Brugs Ommeland*, 1989, nr. 1-2, pp. 5-46.

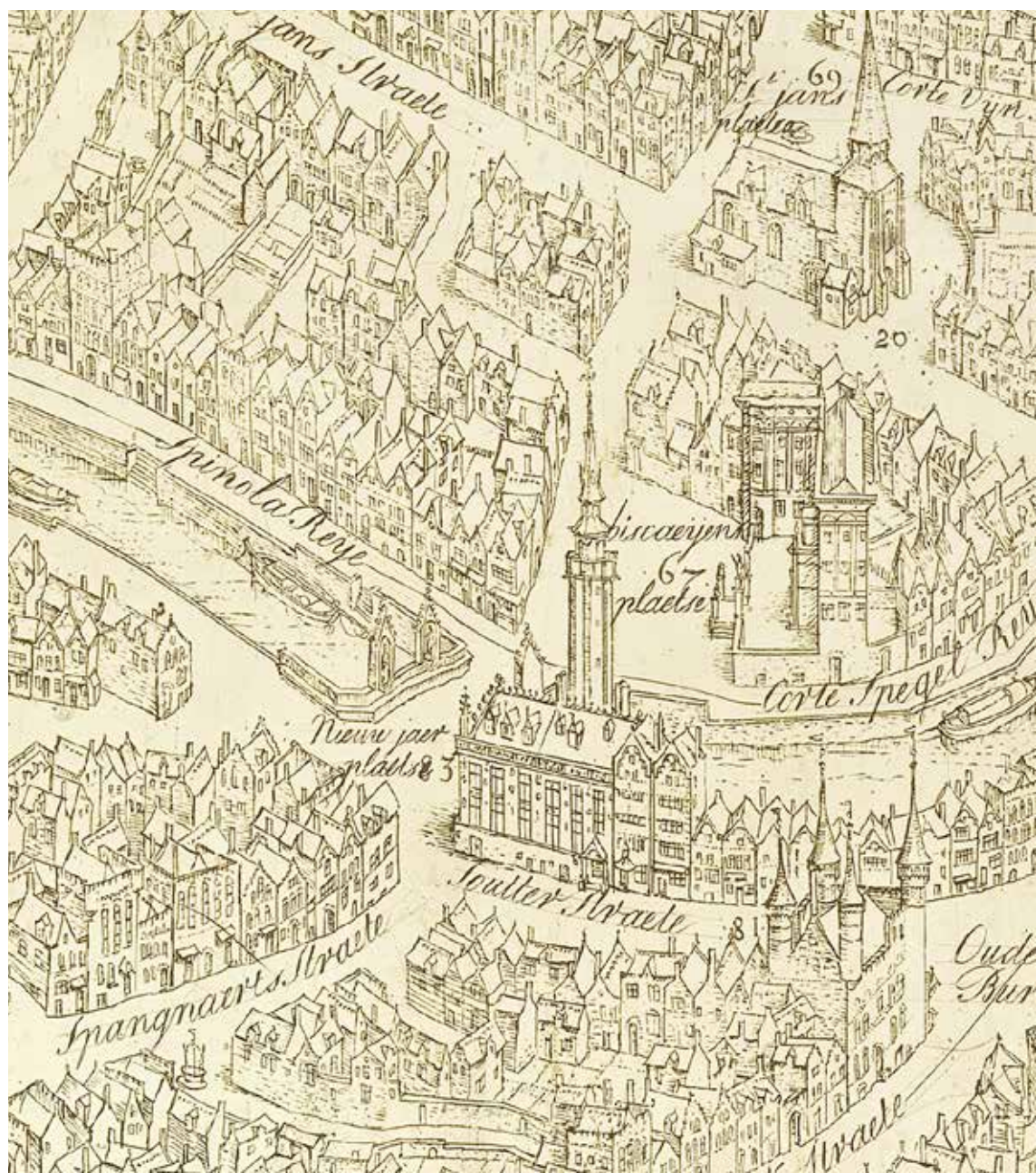
125 jaar Schouwburg, Van de Comedie naar de Stadsschouwburg 1869 en het theaterleven tot ca. 1920, Bijlage Archiefleven, Brugge, jg. 2, nr. 1, 1994.

Andries VAN DEN ABEELE, Het "Concert". Van Brugse muziekvereniging tot schouwburguitbater, in: *Brugs Ommeland*, 1994, blz. 171-242.

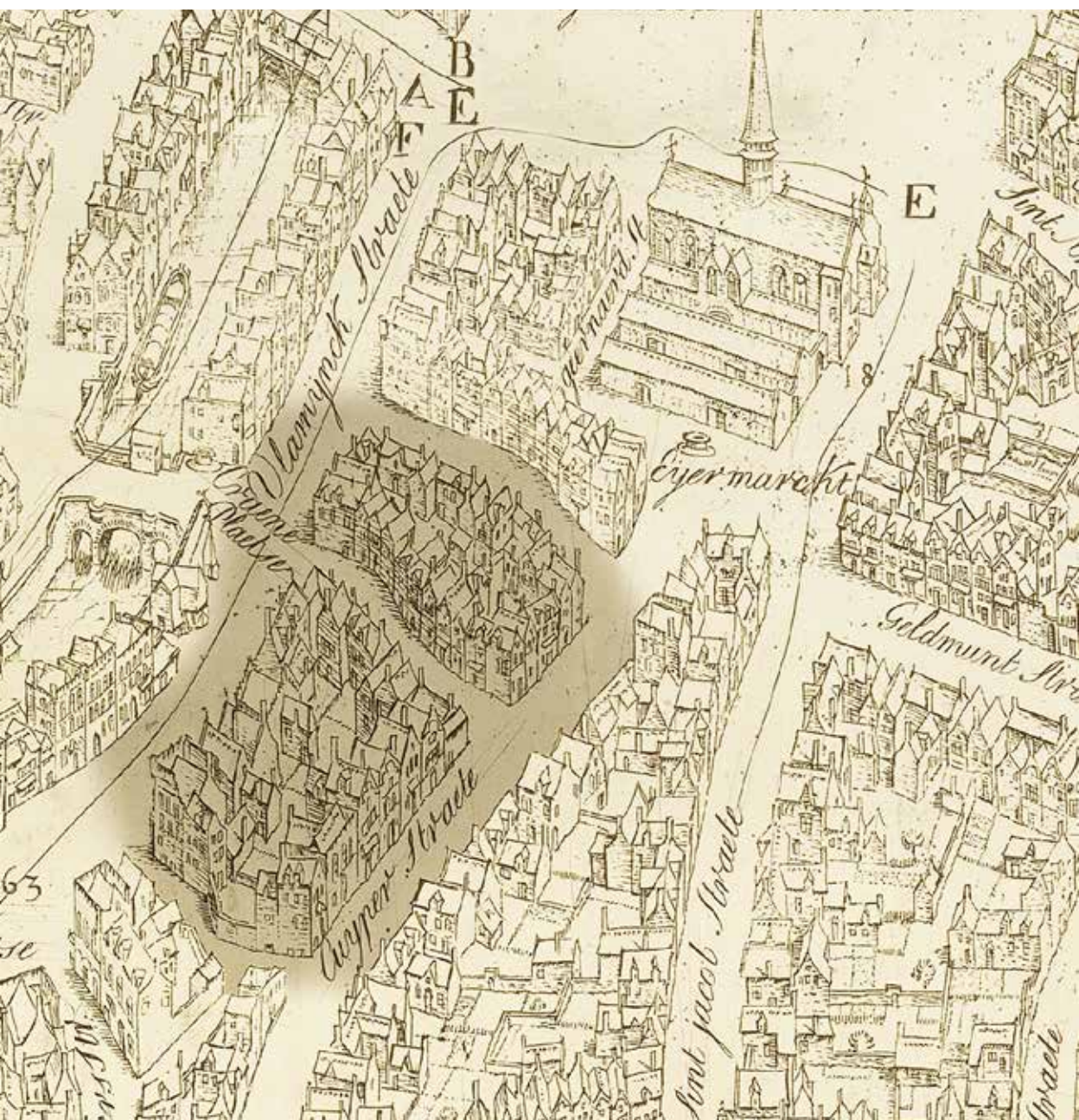
Jaak A. RAU & Yvette KEMEL, 'Van huis De Grandt tot De Comedie', in *Brugs Ommeland*, 2011, nr. 2, pp. 72-88.



Zicht op de Vlamingsstraat vanuit de Florentijnse Loge (Stad Brugge, Matthias Desmet).



Sporen van de aloude handelswijk



De middeleeuwse zolder van De Florentijnse Loge



1

Academiestraat 1

Open op zaterdag 7 september
en op zondag 8 september

UITSLUITEND OP RESERVATIE



Over de juiste bouwdata van de Florentijnse loge, zoals we het gebouw kennen van de iconografische bronnen, bestaat nog geen uitsluit. Historici gaven vaak 1429 of 1430 op, maar het is genuanceerder.

Onderzoek door de betreunde Dirk Van Eenhooge, inspecteur bij de toenmalige Afdeling Monumenten en Landschappen, wijst eerder op een 13de-eeuwse oorsprong. Het pand zou samen met het buurhuis zijn gebouwd. Door de vele latere verbouwingen bleef de oorspronkelijke toestand slechts zeer fragmentarisch bewaard. Zo bewaart de kelder in de gemene muur met nr. 3 een mooie kaarsnis met vijfpaas en tufsteen die als speklagen in het baksteenmetselwerk is verwerkt. Enkele bewaarde fragmenten lijken aan te tonen dat de bakstenen muren (30 x 7/8 cm) met een parement in tufsteen waren afgewerkt.

Nog volgens Dirk Van Eenhooge werd het huis rond 1350 ingrijpend verbouwd. Het metselwerk uit deze periode bestaat uit bakstenen van 24 bij 5 cm. Van de balkenlaag in de kelder bleven enkele elementen bewaard die een reconstructie mogelijk maken : een centrale onderslagbalk met korbeelstellen tegen de kopse gevels en waarschijnlijk een houten standvink in het voorhuis en op de dwarsmuur die voor- en achterhuis scheidde lag een dubbele balksleutel met kwartronde profielen. De kelder werd in deze periode uitgebreid met een kleine straatkelder. De moerbalken van de drie verdiepingen waren oorspronkelijk alle ondersteund door korbeelstellen. Tegen de achtermuur bevond zich een trappenhuis waarvan enkele sporen bewaard bleven.

Nagenoeg integraal bewaard bleef de monumentale sporenkap, typologisch een enkelvoudige sporenkap met voetraveling; in het voorste gedeelte bevindt zich aan weerszijden een windlat. De 39 sporenparen zijn getelmerkt van

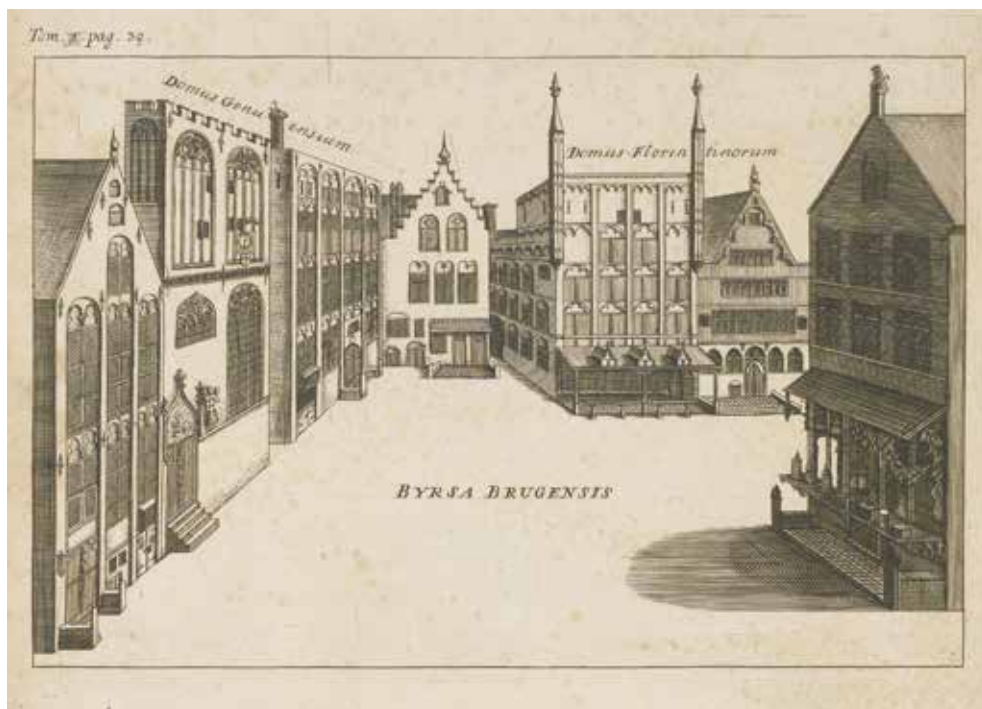
achter- naar voorgevel. Er zijn eveneens een aantal eigendomsmerken aanwezig. Dankzij dendrochronologisch onderzoek kan de eikenhouten sporenkap gedateerd worden tussen 1338 en 1348. Tegen de achtergevel stond een tweede huis aangebouwd, dwars op de Vlamingstraat. Van dit huis dat in de 18de eeuw werd gesloopt, bleven enkele bouwsporen bewaard in de achtergevel van nr. 1. De daksporen van dit achterhuis werden toen hergebruikt voor een nieuwe balklaag op de eerste verdieping van nr. 1.



Kaarsnis met vijflob in de kelder van het pand [Stad brugge, Matthias Desmet].

De oudst gekende eigenaars konden teruggevonden worden in de rentenboeken van Sint-Juliaan. Reeds vóór 1396 was schepen Joris van Aertricke eigenaar van het grote huus. Het achterhuis was in andere handen. In 1396 werd Jan Oste als eigenaar opgetekend. Vanaf 1428 was het huis weer verenigd onder één eigenaar, Jacob Baert die eveneens tot een magistratenfamilie behoorde. Twee jaar later kwam het notabel huis in eigendom van schepen Jacob Haghelsteen. Hij zou in 1430 naar

aanleiding van de festiviteiten voor het huwelijk van Filips de Goede met Isabella van Portugal het volledige stadsbestuur in zijn huis hebben ontvangen. Volgende eigenaar was schepen Jan van Wulfsberghe. Vóór 1470 moet hij het pand hebben verkocht aan de Florentijnse Natie. Die moet het huis (of een deel ervan) echter al voordien hebben gehuurd, want haar aanwezigheid wordt vermeld omstreeks 1420-1427. De komst van de Florentijnen luidt een zeer prestigieuze periode in voor het huis.



Bekend zicht op het Beursplein uit A. SANDERUS, *Flandria Illustrata* (1641) met ter Buerze en verschillende natiehuizen waaronder dat van de Florentijnen met de karakteristieke hoektorentjes (© SAB, Beeldbank Brugge).

De verbouwingen die vermoedelijk rond 1460 zijn doorgevoerd betreffen hoofdzakelijk de buitengevels (baksteen 22 x 5/5,5 cm). In de rechter zijmuur bleven uit deze periode kaarsnissen, sporen van muurkasten, een lavabonis, en een baksteenschildering bewaard. Tijdens de laatste verbouwingen kwamen talrijke sporen tevoorschijn van de straatgevels in deze periode. De onderbouw van de voorgevel was nagenoeg volledig in Doornikse kalksteen uitgevoerd. Rechts bevond zich een deuropening met bovenlicht, in de twee centrale traveeën bevonden zich vensters met een kruismoneel, terwijl de linker vensteropening beduidend breder was en wellicht met een drielicht was ingevuld. Voor de reconstructie van de bovenverdiepingen én de schermgevel met arkeltorens zijn we volledig aangewezen op de afbeelding in de *Flandria Illustrata* van Sanderus uit 1641. Over alle verdiepingen doorlopende muurdammen verdelen de gevel in vier gelijke traveeën waarin de vensters telkens in rondboognissen met een driepas zijn ingewerkt. In de zijgevel bevonden de vensters van de gelijkvloerse verdieping zich tussen twee waterlijsten in Doornikse kalksteen; de rondboognissen die de vensters bekronen bevonden zich boven de waterlijst. Het achterste gedeelte van het huis had een eigen toegangsdeur in deze zijgevel. De vensters van eerste en tweede verdieping én hun rondboognissen bevonden zich tussen twee waterlijsten. De achtergevel was eveneens voorzien van twee hoek- of arkeltorens.

In 1516 verlieten de Florentijnen hun prachtige huis en stelden het te koop. Ze verlieten Brugge en kozen net zoals de andere buitenlandse handelaars Antwerpen als nieuwe zetel. In 1526 is het pand het persoonlijk bezit van de rijke Florentijn Girolamo Frescobaldi, die meerdere eigendommen had in de stad. Het huis bood toen nog een tijdje onderdak aan leden van de natie.

Vanaf 1534 werd het door de stokhouders of veilingmeesters gebruikt als verkoopzaal, maar een conciërge bleef in opdracht van de Florentijnen (of van Frescobaldi?) het huis bewonen. In 1560 bijvoorbeeld is Jan Telleboom *conciërge in faveure van der Florentinssche natie*. Elf jaar later woonde hij er nog steeds en in 1583 vinden wij zijn weduwe als bewoonster terug. Het huis werd verder onderhouden en wanneer nodig hersteld. Via bewaarde rekeningen weten wij bovendien dat er een uurwerk in de voorgevel zat: *betaelt den orloge makere Gillis Jona, ter cause van dorloge staende op de Florentinsche loge, by hem vermact, vergult, ende verschilderd, midts de conditie dat hy de vernoemde orloge moeste onderhouden ende vermaecken een jaer lanck ghedurende gheexpireert den laetsten van lauwe 1582*.

In 1599 werd toelating gevraagd een deel van het achterste hoektorentje af te breken. In 1657 kocht dokter Cornelius Willaëys het huis. Dank zij een bewaard gebleven boedelbeschrijving weten wij dat hij het huis jarenlang bewoonde en er stierf in 1692. Willaëys was een gefortuneerd man, die nog verschillende huizen in Brugge bezat, evenals landerijen in Snaaskerke en Vlissegem. Willaëys verbouwde het huis ingrijpend zoals ook blijkt uit een vergunning van 12 december 1657 *om te stekene drye soo vier cruuscassynen tot eene salette met ander cyraet, is tselve hem gheconsenteirt, metgaders soo vele materialen van aldies af te breken logie metten schailen als behouwen sal, omme te maecken een minder logie jeghens de Genevoische Logie. Voorts dat de voetsteenen in de voors(eide) logie liggende, zullen wesen tstadts proffytte, midts by de stadt in plaetse van diere, legghen sal een calcyde. Ende stellen ooc tbeelt vanden inghel Gabriel up den houc van tselve huus by hem ghepresenteert*.



Eikenhouten sporenkap uit het tweede kwart van de 14de eeuw (Stad Brugge, Matthias Desmet).

Het lijkt toch alsof dokter Willaеys zijn huis verlaagde, aanpaste aan zijn persoonlijke smaak en verfraaide met een gevelbeeld. De familie Willaеys kon de voormalige Florentijnse loge tot in 1730 in haar bezit houden en is waarschijnlijk verantwoordelijk voor de huidige klokgevel die 1726 gedateerd was.

Tijdens de 18de eeuw kende het gebouw meerdere eigenaars. Tussen 1788 en 1792 werd het trouwens verhuurd aan de Brugse Société Littéraire. Vanaf 1822 is de Florentijnse loge bewoond door Felix De Meulenaere, procureur des konings en in 1830 de eerste gouverneur van West-Vlaanderen. In 1831 verhuisde hij naar de ambtswoning op de Burg. Kort nadien, in 1834, kreeg het pand haar houten erker. In de verdere 19de-eeuw werd het voormalige natiehuis gebruikt als handelspand en doorheen de jaren opeenvolgend verbouwd. Toen architect Jos Priem in 1947 het huis Ter Buerze reconstrueerde, maakte hij eveneens plannen voor de reconstructie van de Florentijnse loge, maar gelukkig kwam het niet zo ver.

In 1999 werd het pand, na zes jaar leegstand, verkocht aan de huidige eigenaars met het doel het pand te herstellen en er een gastronomisch restaurant in onder te brengen. Na drie jaar zware verbouwings- en restauratiewerken kon 'de Florentijnen' van Daan Cornilly en Barbara Deweerdt in 2002 starten.

De voormalige Florentijnse loge is als monument beschermd bij M.B. van 16 december 1991.

Uit:

Brigitte BEERNAERT, 'de Florentijnse loge', in *Open Monumentendag, Via Europa, reisverhalen in steen*, 1999, pp. 8-13.

Dirk VAN EENHOOGHE, 'Middeleeuwse Brugse huizen : bouwhistorisch onderzoek in de Florentijnse loge en het huis Hertsberghe in de Academiestraat', in *M&L*, 21/2, 2002, pp. 32-45.



Zware korbeelconstructie op de verdieping (Stad Brugge, Matthias Desmet).

De 13de-eeuwse kelder van het huis van meester-metselaar Joseph van Ockerhout, thans kelderkroeg "Le Trappiste"



2

Kuipersstraat 31

A photograph of the exterior of a building at Kuipersstraat 31. The building has a light-colored facade with several large, multi-paned windows. A blue double door is visible at the ground level. A small sign is hanging from the wall near the door. The building is adjacent to a brick building on the right.

Open op zaterdag 7 september
van 14 tot 18 uur
en op zondag 8 september
van 10 tot 13 uur en van 14 tot 18 uur

Gidsen zorgen voor uitleg

Eigenaars

Op 3 januari 1550 kocht Eloy Masin het huis met een erf in de Kuipersstraat. Hij betrok het huis samen met zijn echtgenote Jehanne Van De Meeckere en hun kinderen.

Zoon Eloy Masin de Jonge erfde het huis na het overlijden van zijn vader (1576) en zijn moeder (1590). Hij was getrouwd met Anna Stilters. Op 8 juni 1591 verkocht het echtpaar het huis in de Kuipersstraat aan Pieter Verguruwe. In de periode 1597-1602 verandert het huis meerdere keren van eigenaar: meester Charles Breydel, Thomas van Heede, Matteus vander Varent en Jan de Raedt. In 1602-1603 wordt Adriaan de Witte, getrouwd met Kathelijne de Saint-Hilaire, de nieuwe eigenaar. Het blijft tot in 1631 in handen van de familie De Witte en erfgenamen. In 1633 kocht Jan fs. Guillame Corijn het huis. Het blijft tot halverwege de 18de eeuw eigendom van de familie Corijn. Het huis wordt in de verkoopakten telkens summier omschreven als een huis met een erf achteraan. Toen Jan Corijn eigenaar was, heeft hij het tegeldak laten herstellen. Hij was fruitenier van beroep en verkocht ook stokvis. Jan Corijn overleed op 29 april 1639. Zijn weduwe Elisabeth Verscheure en kinderen erfden het huis.

Eén van de nieuwe eigenaars was Adrianeken fa. Jan Corijn, getrouwd met Osten Lasage. Zij woonden in Slijpe, waar ze een kleine boerderij uitbaten en thuis ook linnen fabriceerden en verkochten. Adrianeken Corijn overleed op 15 mei 1653 en werd in Slijpe begraven. Een van de zonen van Jan Corijn, was Pieter Corijn. Hij was getrouwd met Marie Sillekens. Zij zal het huis verwerven in 1666-1668 door uitkoop van alle erfgenamen, de kinderen en kleindochter van Jan Corijn. Marie Sillekens hertrouwde na

overlijden van Pieter fs. Jan Corijn, met Stevin Goossens en het echtpaar nam zijn intrek in het huis. Haar zoon Pieter Corijn (de Jonge) wordt in 1697 eigenaar van het huis en kwam er wonen.

Via erfenis komt het huis dan in bezit van de familie De Breuck. Met name Karel de Breuck, een kaarsgieter, die in de periode 1751-1756 diverse malen deken was van zijn ambacht.

Familie De Breuck verkoopt in 1758 het huis aan meester metselaar Joseph van Ockerhout. Hij zal kort daarna een nieuw huis zetten (*nieuwe gebauwt*). Hij was getrouwd met Marie Verkeijne en ze hadden samen vier kinderen. Hij was een grootgrondbezitter met niet minder dan 14 huizen in Brugge en een herberg in Bredene. In 1764 verkoopt Joseph van Ockerhout (+ 20 mei 1769) het huis in de Kuipersstraat door aan Joannes van Yseghem, een koopman. Hij woonde in het huis. Zijn handelspraktijken liepen niet van een leien dakje en hij had regelmatig grote schulden, waardoor zijn huis in de Kuipersstraat, en gans zijn inboedel en alle koopwaren een aantal keren in beslag werden genomen. Uiteindelijk zullen in 1771 zijn schuldeisers het huis verkopen. Nieuwe eigenaar werd Jacques François Moentack.

Alleszins vanaf 1792 is Charles Moentack, gehuwd met Jeanne Vlaminck, eigenaar en bewoner van het huis in Kuipersstraat. Hij was koopman van beroep. Ze hadden één zoon, Charles, die priester werd.

Begin 19de eeuw verwierf Jean Baptist de Hooghe de la Gaugerie het huis in de Kuipersstraat. Getrouwd met Therese Joos en rentenier van

beroep. Het gezin woonde met negen kinderen en diverse huismeiden in het huis, tot aan hun overlijden. Jean Baptist de Hooghe overleed in 1848 (2 januari) en zijn echtgenote in 1856 (17 mei).

Via erfenis komt het huis dan in 1857 in handen van Guidon de Hooghe de la Gaugerie.

Aanvankelijk werd het huis in de Kuipersstraat verhuurd. Vanaf 1857 tot 1866 woonde hier Jules Goddijn, beambte bij de spoorwegen, met zijn echtgenote Joanna en 2 kinderen, met één dienstmeid.

Vanaf 1866 betrok ridder Guidon de Hooghe de la Gaugerie (° 1806) het huis met zijn echt

genote Pauline Serdobbel (° 1803), afkomstig uit Gent. Zij bezaten nog een ander huis in de Kuipersstraat, een huis in de Robijnstraat, een huis op de Markt en een huis in de Naaldenstraat. Hun dochter Hélène overlijdt in 1860 op 23 jarige leeftijd. Zoon Leonard (+1870) was directeur van de Sint-Trudo-abdij.

Guidon de Hooghe overleed op 14 november 1873. In 1879 erfde dochter Octavie (°1840) het ouderlijke huis waar ze bleef wonen. Zij overleed in 1917.

Bernard Schotte





Het huis

Kuipersstraat 31-33 heeft een gevel van circa 22 meter. De gevelbreedte is opvallend in deze wijk die vooral gekenmerkt wordt door diepe percelen. De gevel dankt zijn uitzicht aan de 18de-eeuwse verbouwing van het zeventiende-eeuwse pand. Zoals hoger beschreven werd het pand tussen 1758 en 1764 opnieuw gebouwd door meester-metselaar Joseph van Ockerhout.

De gevel kreeg toen een heel symmetrische opbouw. De bepleisterde gevel is twee bouwlagen hoog en zeven traveeën lang. De doorlopende plint, de kordonlijst en de kroonlijst zorgen voor horizontale lijnen.

De plint was oorspronkelijk zwart geschilderd, maar is sinds de verbouwingswerken van

1973 in arduin uitgevoerd. De drie centrale traveeën benadrukken de ligging van de toegang door tweemaal licht vooruit te springen, maar ook door hun bossage die over de hele hoogte is doorgetrokken. De inkom ligt hoger en is bereikbaar via een viertal treden. De deur heeft een fraaie omlijsting met een rocaillesluitsteen. De toegang wordt nogmaals geaccentueerd door het balkon van de bovenliggende raamdeur.

Alle vensters zijn omlijst en worden aan weerszijden geflankeerd door hoge, dieperliggende panelen. Zoals gebruikelijk hadden de ramen van de benedenverdieping oorspronkelijk luiken.



De Bluebird Brasserie in Los Angeles, pastiche op onze Brugse middeleeuwse kelder ([c] Bluebird Brasserie)

Dit fraaie 18de-eeuwse pand werd in 1973 op de gevel na volledig gesloopt en vervangen door nieuwbouw met meerdere studio's. Bij de werken kwam echter de oudere kelder opnieuw onder de aandacht. Deze halfondergrondse ruimte ligt evenwijdig aan de straat en meet ongeveer 8,2 m bij 20 m. De gemiddelde hoogte is thans 2,7 m, enkele tientallen cm hoger dan de oorspronkelijke keldervloer. De keldermuren bestaan uit bakstenen van 30 cm bij 7/7,5 cm in staand verband.

De 13de-eeuwse overwelfde kelder wordt door middel van vijfzijdige gordelbogen en bakstenen rondstaafvormige ribben ingedeeld in twee beuken en vijf traveeën. Ondanks deze verfijnde afwerking zijn de sluitstenen van de kruisribben vreemd genoeg nooit figuratief uitgewerkt en eenvoudig uitgevoerd als zeer zware kalkzandstenen kubussen. De gewelven rusten op vier centrale zuilen in Doornikse kalksteen met knoppenkapiteel en achzijdige dekplaten. Tegen de scheimuren rusten de gewelven op vergelijkbare dekplaten. Oorspronkelijk was de kelder afgewerkt door meerdere kalkverflagen. Dat maakte de kelder lichter, maar dat maakte de kelder ook hygiënischer (kalk heeft een ontsmettende werking).

Tijdens de ingrijpende werken in 1973 heeft men evenwel veel moeite gestoken in de restauratie van de 13de-eeuwse kelder.

Met de stedelijke restauratiepremie 'Kunstige Herstelling' werd de oude kelder geruimd, de vloer werd uitgegraven en voorzien van een

nieuwe vloerplaat en muren en gewelven werden gerestaureerd. Tegelijk heeft men de kelder achteraan uitgebreid met een nieuwe kelder en toegankelijk gemaakt via een bestaande kelderdoorgang loodrecht op de straat. Ook de trap van de straat naar de kelder werd ergonomischer gemaakt met het oog op de ontsluiting van de krocht. Tot de jaren 2010 was hier immers een karaokebar ondergebracht.

Sinds 2013 is in de kelder *Le Trappiste* ondergebracht, befaamd om zijn grote keuze aan zwaardere bieren. De bierkelder trekt een internationaal publiek aan dat dikwijls verheugd is door de setting. Tony Yanow, een Amerikaanse horecabaas, was dermate onder de indruk dat hij in L.A. de kelder om zijn manier liet nabouwen, inclusief een ruim aanbod Belgische bieren en gerechten.

Christophe Deschaumes

Bronnen:

Dienst Monumentenzorg en Stadsvernieuwing Brugge, Nota, 1990.

SAB, Oud Archief: Zestendelen, Belasting zestendelen, Klerken van de vierschaar, Staten van Goed.

SAB, Hedendaags Archief: Bevolkingsregisters, Kadaster, Registers Burgerlijke Stand.

Luc DEVLIEGHER, *De Huizen van Brugge, Kunstpatrimonium van West-Vlaanderen*, Tielt, 1975, pp. 191-192.



Hof Bladelin



3

Naaldenstraat 19

Open op zaterdag 7 september
en op zondag 8 september

UITSLUITEND OP RESERVATIE



Het Hof Bladelin, een voormalige patriciërs-woning en thans eigendom van de Zusters O.L. Vrouw van 7 Weeën van Ruiselede, brengt je bij het binnentreden van het pand meteen in de sfeer van het 15de-eeuws Bourgondisch Brugge : een prachtig omsloten en gekasseide binnentuin met geometrische buxushaagjes. De gebouwen zijn echter fasegewijs en door toedoen van meerdere bewoners tot stand gekomen.

Pieter Bladelin

Pieter Bladelin bouwt vanaf 1435 eerst een diephuis met lager poortgebouw aan de straat en in de oksel een ingebouwde traptoren. Deze toren verraadt onmiddellijk zijn maatschappelijke positie : rijk van thuis uit (zijn vader had op de Kraanplaats een bokraanververij) en gehuwd met een rijke herbergiersdochter, Margriete van den Vagheviere. Maar ook zijn beroepsloopbaan is ronduit indrukwekkend : eerst thesaurier van Brugge, vanaf 1440 eerste raadgever van hertog Filips de Goede en algemeen beheerder (majordomus) van de hertogelijke bezittingen en vanaf 1447 ook schatbewaarder van de ridderorde van het Gulden Vlies.

Meerdere welstellende Brugse poorters, in dienst van de hertogen van Bourgondië hebben de stad verrijkt met imposante stenen woonhuizen, zoals Jan De Baenst, heer van Sint-Joris, die het Hof van Watervliet bouwde (gehuwd met Margriete de Fever, dochter van Margaretha Bladelin, de zus van Pieter Bladelin) en Joos van Varsenaere die Hof van Beveren in de Nieuwstraat verbouwde (gehuwd met Elisabeth de Fever, de andere dochter van Margaretha Bladelin). Maar Pieter Bladelin had nog hogere ambities : hij wou absoluut tot de topadel behoren. Nadat zijn gronden in de streek van Moerkerke en omgeving erkend werden als heerlijkheid, bouwde hij na zijn kasteel ook zijn eigen stad : Middelburg in Vlaanderen, met kerk, hospitaal, omwalling met stadspoorten en zelfs met een kanaal naar de Lieve, zodat schepen via het Zwin en Damme zijn stad konden bereiken. Voor deze kerk liet Bladelin ook een altaarre-

tabel schilderen door Rogier vander Weyden, waar hijzelf op afgebeeld staat en dat zich nu in Berlijn bevindt. Vlak voor hij stierf in 1472 bereikte hij zijn ultieme doel : hij werd tot ridder geslagen door Karel de Stoute.

Het middeleeuwse Hof Bladelin omvat dus enkel het eerste deel van de bakstenen woonvleugel dwars op de Naaldenstraat, met de open gaanderij uitgevend op de omsloten binnenkoer, en de hoge traptoren in de hoek, gevormd door de woonvleugel evenals het poortgebouw. De toren heeft een smalle gaanderij met een opengewerkte borstwering en een veelzijdige spits versierd met hogels. De hoofdingang van het 15de-eeuws stadspaleis bevindt zich rechts van de toren, aan het begin van de galerij, die grotendeels gereconstrueerd werd in 1966. In de galerij is nog één gewelfvlak 15de-eeuws : de ribben van het vierzijdige kruisribbengewelf rusten op twee consoles. Deze kraagstenen zijn versierd : één met een Bourgondische dame met hond op haar schoot (symbool van trouw) en de ander met de Heilige Alphege, aartsbischop van Canterbury (symbool van eerlijkheid, omdat hij als gevangene van de Normandiërs zijn losprijs niet wilde betalen met het geld van de kerk en daarom met een rundsbeen werd doodgeknuppeld). In de gewelfsleutel, ontdek je tevens het embleem van Pieter Bladelin : de gotische letters P en B verbonden door een loofrank. Let ook op het dichtgemetseld venster in de gaanderij : binnen in het gebouw zal je de reden hiervoor zien.

Pieter Bladelin kon je ook reeds ontdekken vanop straat in de neogotische nis boven de ingangspoort, knielend voor een madonna met kind onder een baldakijn. Dit beeld werd in 1893 uitgevoerd door steenhouwer P. De Wispelaere, onder toezicht van stadsarchitect Louis Delacenserie. De polychromie werd in 1987 vernieuwd. De nis leunt aan tegen een tapijt, het feit symboliserend dat vanuit deze plaats talrijke Vlaamse wandtapijten richting Italië verstuurd werden. De sokkel is versierd met het wapenschild van Bladelin en helemaal onderaan zie je ook het stadswapen van Middelburg.



Tommaso Portinari

Pieter Bladelin koos reeds in 1451 Middelburg als woonplaats en verliet Brugge. De Florentijnse bankiersfamilie de Medici was erg geïnteresseerd in de Bladelinwoning en richtte er een bankfiliaal in. De Medici's behoorden - zoals bekend - in die tijd tot de belangrijkste bankiers van Europa. Ze hadden bankfilialen ingericht in Firenze, Rome, Lyon, Avignon en Londen en waren de belangrijkste geldschietters van de hertogen van Bourgondië. Deze familie leverde ook twee koninginnen aan Frankrijk, meer dan vijftig kardinalen en zelfs drie pausen. Ze was bovendien actief in de bloeiende aluinhandel (een essentiële grondstof bij stoffenfabricatie).

De 'libri segreti' van de Medici Bank vermelden reeds op 24 maart 1438 de oprichting van het Brugs filiaal. In mei 1466 verkreeg Piero de Medici het Hof Bladelin in leen en even voor zijn dood besluit Pieter Bladelin om het ook te verkopen. In 1469 heeft Piero het beheer van zijn bank overgedragen aan zijn zoon Lorenzo

(il Magnifico), die in dat jaar trouwde met Clarice Orsini. Dit huwelijk zou de aanleiding geweest zijn voor Tommaso Portinari (de toenmalige bankdirecteur) om de natuurstenen medaillons met hun portretten in de gevel van het poortgebouw te plaatsen. Als eerste voorbeelden van renaissancekunstwerken zijn ze voor Brugge van uitzonderlijke betekenis. Oorspronkelijk waren deze medaillons gepolychromeerd : de hoofden waren donkerbruin en dit tegen een azuurblauwe achtergrond (trouwens het ganse stadspaleis had een okergele kleur). De medaillons zijn ook omringd met acht keer het embleem van de Medici : de ring en drie pauwenveren. Lorenzo draagt op zijn borst de Marcozzo-leeuw, Clarice verkiest een cherubijntje.

Eerder werden de ribgewelven van de open gaanderij van het poortgebouw, evenals de kraagstenen, versierd met heraldische motieven van Piero de Medici : de gewelfsleutels met zeven bollen midden een lauwerkrans en de kraagstenen met een ring met lint en drie pauwenveren.



Fraai uitgewerkte balksleutel met wapen van de Medici (Stad Brugge, Matthias Desmet).

De woonvleugel van Pieter Bladelin werd in deze periode door de Medici ook verlengd met de zaal waar de bank zich situeerde.

Van de vier gouverneurs die het Brugs bankfiliaal geleid hebben, is Tommaso Portinari veruit de bekendste. Hij stond aan het hoofd van de Medicibank in de periode 1465-1480. In het laatste jaar van hun aanwezigheid in Brugge, dwong Lorenzo di Medici hem om het filiaal over te kopen, waarna Portinari zelf de bank verder uitbaatte en er woonde tot in 1497.

In die tijd gingen kunst, geloof en high finance hand in hand : de Italiaanse bankiers hadden over heel Europa een web van krediet gesponnen, alleen de Kerk wou niet zo mee : rente vermeerderd kapitaal zonder dat de 'woekerar' ervoor moet zwoegen. Dus wat deden deze bankiers : ze kochten aflaten en hun zielenheil terug met prachtige kunstwerken en lieten zich schilderen door onze Vlaamse primitieven.

Tommaso Portinari bestelde bij Hugo van der Goes een groot altaarstuk met afbeelding van de aanbidding van de herders, bestemd voor de kapel van het Santa Maria Nuova ziekenhuis te Firenze, in 1288 gesticht door Folco Portinari. De Portinari-triptiek is huidig één van de topattracties in het Uffizi. Tommaso liet zichzelf en zijn echtgenote Maria Baroncelli portretteren door Hans Memling en bestelde bij deze ook de Passie van Christus, dat zich nu in Turijn bevindt.

Als belangrijke getuigenis van de aanwezigheid van de Medici's mogen we zeker de prachtige balksleutels in de bankzaal niet vergeten. Aan de ene zijde zien we het wapen van Filips de Goede met het halssnoer van de orde van het Gulden Vlies en zijn devies 'Monjoye' en het embleem van de Bourgondische heretogde silexsteen met vuurslagen.

Aan de andere kant de wapenschilden van Lorenzo il Magnifico met acht bollen en zijn devies 'Semper'. Ook hier zien we het embleem van de Medici : de drie pauwenveren in een ring en banderolle.

Families Egmont en de le Flye

Op het einde van de 15de eeuw verkocht Portinari het pand aan Jacob van Luxemburg, heer van Fiennes en het herenhuis stond vanaf dan bekend als het Hof van Fiennes.

In 1530 kreeg Françoise van Fiennes, de weduwe van Jan van Egmont, het pand in haar bezit via haar broer. De familie Egmont bouwde een tweede vleugel, evenwijdig aan die van Bladelin en die nu als Spaanse vleugel bekend staat.

Françoise's zoon Lamoral van Egmont was bevelhebber van de vloot van Keizer Karel en leidde onder meer de expeditie naar Algiers. Later was hij bevelhebber van de troepen van Filips II. Lamoral van Egmont was een ruimdenkend humanist en een populaire figuur in de Nederlanden. In zijn Brugse woning ontving hij talrijke buitenlandse gasten. Zoals genoegzaam bekend werd hij samen met zijn goede vriend, de graaf van Horne op 5 juni 1568 onthoofd naar aanleiding van de godsdiensttroebelen.

In 1617 verkochten de graaf Charles van Egmont en zijn vrouw het pand door aan Jan de le Flye, heer van Gaugerie en die verkocht het in 1633 aan de Theresianen. De zusters bleven er wonen tot ze hun eigen klooster in de Ezelstraat hadden uitgebouwd. Tussen 1669 en 1681 was het complex in bezit van de familie Pierre Soutieu. Deze was schepen van de stad en voogd van de gevangenis op de Burg. Hij bewoonde het pand met zijn vrouw en verhuurde gedeelten van de tuin. Pierre's weduwe

verkocht het pand op haar beurt aan Pieter François Duchamge, raadsheer en meester van de rekenkamer en zijn familie hield het in haar bezit tot in 1743. Via erfenis kwam het dan opnieuw in handen van de familie de le Flije tot 1787.

In deze periode wordt het binnenpand afgesloten met een zaal, nu eetkamer van de zusters, zodat de Spaanse vleugel verbonden wordt

met de zaal van de Medici. Vanaf dat moment waren Lorenzo en Clarice hun zicht over de uitgestrekte tuin kwijt.

Deze eetkamer heeft boven de lambrisering prachtige 18de-eeuwse schilderijen met strik-motief en kransen voorzien van tafereeltjes aan het water evenals supraportes met vierkante schilderijen met bloemmotief en een marmeren schouw met versierde schouwmantel.



De laat-18de-eeuwse tuinkamer van het Hof Bladelin (Stad Brugge, Matthias Desmet).

E.H. Leon de Foere

Op 24 juli 1787 schonk de toenmalige eigenaar Jean-Albert de Buisseret de Blaringhem, gouverneur van Vlaanderen, het huis samen met het eraan palende Hof van Miraumont (Sint-Jakobsstraat 66) aan zijn neef Hendrik Ysenbrandt, een goede vriend van priester Leo de Foere, die het gebouw in 1816 huurde en vervolgens aankocht.

Leo de Foere was priester gewijd in 1810 en na een korte periode als lesgever benoemd tot onderpastoor in de Sint-Annawijk, waar hij geconfronteerd werd met schrijnende armoede. Dit bracht hem ertoe een kantschool op te richten : 'de *Foersche schole*'. Om zijn spelletjeschool te kunnen runnen, stichtte hij op 16 juli 1816 zijn congregatie 'O.L.Vrouw-Hemelvaart' (Marie Khnopff was de eerste directrice). Om alles te kunnen bekostigen gaf hij het succesvolle tijdschrift '*Le Spectateur Belge*' uit, waarin hij zijn sociale, maar ook zijn politieke bewogenheid kon uiten. Zijn felle pen zou hem zelfs twee jaar gevangenis kosten. In 1823 werd de Foere benoemd als geestelijk directeur van het Engels Klooster te Brugge, maar bleef zijn congregatie besturen. In 1830 werkte hij mee aan de oprichting van onafhankelijk België en was zelfs lid van de delegatie die naar Engeland reisde om onze eerste koning, Leopold I, de kroon aan te bieden. Hij begeleidde ook onze nieuwe koning tijdens een bezoek aan het Engels Klooster en de Sint-Sebastiaansgilde, waar hij proost was.

Voor zijn congregatie liet de Foere in 1833 een neoclassicistische kapel bouwen op de vroegere Naaldenmarkt. De kapel zou op de Sint-Agnesbasiliek te Rome geïnspireerd zijn. De bouwmeester is mogelijk Franciscus Cools (°1797).

De rechthoekige éénbeukige kapel is overwelfd met een tongewelf bekleed met cassetten, waarin rozetten voor een sterk ritmisch effect zorgen. De rozetten verwijzen naar de roos van Jericho, een beeld dat Maria oproept. De galerij op klassieke zuilen is afgewerkt met een koperen balustrade, gemaakt door de gelijknamige kleinzoon van Georges Dumery, de klokkengieter van de beiaard.

De engelen in witte marmer zijn afkomstig uit de hofkapel van Karel van Lorreinen in Brussel en werden door beeldhouwer Laurent Delvaux (één van de belangrijkste beeldhouwers in de Oostenrijkse Nederlanden) gehouwen. De grissailles boven het altaar zijn van de Gentse schilder Paelinck. Het orgel is van Louis Hooghuys.

De inkomsten van 'Le Spectateur Belge' lieten de Foere niet alleen toe het Hof Bladelin te kopen, maar ook het 'Hof Miraumont', waarvan het poortgebouw (waar de Foere woonde) zich nog in de Sint-Jacobsstraat bevindt. In dit heesterhuis (dat in 1948 afgebroken werd om een rusthuis te bouwen) richtte hij zijn kantschool op. Ook bevonden er zich erg waardevolle schilderijen, die de Foere liet overbrengen naar het oorspronkelijk woonhuis van Pieter Bladelin : de 'Romeinse zaal'. Vooraleer dieper in te gaan op de schilderijen toch ook vermelden dat in deze zaal mooie balksleutels te zien zijn, die Pieter Bladelin liet aanbrengen om zijn Bourgondische vorst te eren. De ene balksleutel bevat het wapen van Filips de Goede (nog zonder ketting van het Gulden Vlies), de andere het wapen van Isabella van Portugal, de derde echtgenote van Filips de Goede. In deze ruimte zien we ook een schouw in Lodewijk XIV-stijl waarin zich een kleinere schouw in Lodewijk XVI-stijl bevindt, een zeldzame combinatie.



De neoclassicistische kapel opgericht door E.H. de Foere in 1833 (Stad Brugge, Matthias Desmet).

Italiaans maniërisme in het Hof Bladelin

De schilderijen zijn 16de-eeuws en Italiaans, hoe ze in het Hof Miraumont terecht kwamen is niet duidelijk. E.H. de Foere vond ze waardevol genoeg om er vensters voor dicht te metselen.

De vier doeken zijn replica's van werken uit *de stanze di Raffaello* in de Vaticaanse musea te Rome. Julius II, de grote renaissancepaus, die Bramante opdracht gaf tot de bouw van de Sint-Pietersbasiliek en Michelangelo het plafond van de Sixtijnse kapel liet schilderen, haalde in diezelfde periode ook Rafaël naar Rome. Hij liet hem vier pauselijke vertrekken inrichten. Gedurende de werken overleed Julius II, zijn opvolger was Leo X : zoon van Lorenzo de Medici. Leo X liet Rafael en zijn voornaamste leerling, Giulio Romano het schilderen verder zetten : in de *stanza dell'incendio di Borgo* dienden ze taferelen te schilderen, die legendes van de vroegere pausen met de naam Leo uitbeelden. De *Liber Pontificalis* vertelt dat in 847 paus Leo IV een brand in de wijk Trastevere die het Vaticaan bedreigde stopt met het maken van een kruisteken. Naast dit taferel zien we ook Aeneas met zijn vader Anchises op zijn rug, die het brandende Troje ontvlucht.

De drie andere schilderijen zijn dan weer replica's uit de *Sala Constantino*, de grootste stanza, waar de pausen audiënties hielden. Het grootste schilderij stelt de slag bij de Milviusbrug voor, waar Constantijn de Grote zijn rivaal Maxentius verslaat en zo de eerste christelijke

keizer van Rome wordt. Constantijn zal later Constantinopel stichten en het wereldlijke gezag over Rome aan de paus doorgeven. De twee andere schilderijen op en naast de schouw stellen enerzijds het visioen van Constantijn voor en anderzijds de doop van Constantijn. De originele schilderijen in Rome van deze twee taferelen, werden afgewerkt onder het pontificaat van Clemens VII, deze was dan weer de neef van Lorenzo di Medici. Je zou dus kunnen stellen dat deze schilderijen hier wel op hun plaats hangen, naast de vroegere bank van de Medici en bij de medaillon van Lorenzo di Medici ...

Danny Goethals

Geraadpleegde bronnen:

B. BEERNAERT, Open Monumentendag. Via Europa, reisverhalen in steen, 1999, pp. 73-81.

M. BUYLE, 'Florentijnse Renaissance-Prinsen in het 15de-eeuwse Brugge. De conservering van de stenen portretbustes van Lorenzo de Medici en Clarice Orsini in het Hof van Bladelin', in *M&L*, VIII, 1989, nr. 1, p. 4-19.

G. CLAEYS, *Het Hof Bladelin te Brugge*, Brugge, 1988.

Huis Den Witten Pelicaen



4

Vlamingstraat 23

Open op zaterdag 7 september
van 14 tot 18 uur
en op zondag 8 september
van 10 tot 13 uur
en van 14 tot 18 uur

Begeleid bezoek mogelijk



De sanering van de oude theaterwijk voorzag de sloop van alle gebouwen tussen de Kuipers- en de Vlamingstraat en tussen de noordzijde van Bezemstraat en de noordzijde van de Robijn- en Eistraat. Sommige percelen werden echter slechts gedeeltelijk gesloopt, namelijk enkel de delen die de uitvoering van het rooilijnenplan in de weg lagen. Zo verdween van Kuipersstraat 18 enkel de bijgebouwen aan de Robijnstraat en kwam het middeleeuwse huis Het Ey (Vlamingstraat 33) uiteindelijk niet onder de sloophamer terecht. Aan de andere zijde van het te saneren bouwblok kon op deze manier het 19de-eeuwse herenhuis Van Ockerhout – van Caloen en huis Den Witten Pelicaen aan vernietiging ontsnappen. Het 19de-eeuwse huis van Ockerhout (met 13de-eeuwse kern) aan de Jakob van Ooststraat moest het in de jaren 1990 echter afleggen tegen projectontwikkeling en werd op de verminkte gevel na vervangen door een betonconstructie.

Ook Vlamingstraat 21 of *'t Caproentken* bleef bewaard, zij het sterk gehavend door een Kunstige Herstelling uit 1911. Den Witten Pelicaen is met andere woorden een van de laatste bouwwerken die de grootschalige sloop van 150 jaar geleden, maar die ook de verbouwingswoede en sloopdrang van de volgende 150 jaar heeft weten te overleven.

Het pand is 1672 gedateerd, maar de aandachtige kijker ziet achter de krulgevel een oudere gevel steken. Het diephuis is met andere woorden nog ouder dan de gevel laat verstaan. De architectuur van de gevel zit, ondanks een paar barokke elementen, nog volledig in de renaissance, meer bepaalde in de Vlaamse

Vredeman de Vriesstijl. Die stijl is genoemd naar Hans Vredeman de Vries die als architect via zijn Nederlandstalige architectuurboeken de Italiaanse architectuurstijl in de Lage Landen introduceerde en aldus weid verspreidde. De symmetrisch opgebouwde gevel had oorspronkelijk een verhoogde begane grond bereikbaar via een aantal treden en drie vensters met in de tweede travée de inkomdeur. De benedenverdieping verdween in 1906 voor de huidige winkelpui in eclectische stijl met late art-nouveau-elementen. Ondanks deze ingreep bleven de oorspronkelijke boogvelden bewaard met hun allegorische verstellingen in bas-reliëf van de winter, de herfst, de zomer en de lente. De bovenvensters en de twee onderste zoldervensters hebben een natuurstenen omlijsting en een gebogen kroonlijst (interpretatie van het klassieke gebogen fronton).

De geveltop bevat verder nog een eenvoudig omlijst zoldervenster en twee ovale openingen met waterlijst. De driemaal ingezwenkte top – met volutes en bandwerk afgezet – is door een gebogen fronton bekroond. Op het fronton staat een pelikaan die zijn jongen voedt als verwijzing naar de huisnaam. De gevel werd naar verluidt pas voor het eerst in 1872 geschilderd. Bij de restauratie in 1991 heeft men de gevel opnieuw in de kleurstelling gezet van 1906.

De begane grond en de kelder zijn ingericht als winkel. Het loont bijzonder de moeite om de grote kelder te bezoeken. Deze ondergrondse ruimte is twee beuken breed en loopt over de volledige diepte van het gebouw. De graatgewelven worden er opgevangen op twee ronde middenpijlers in zandsteen.



Foto van de kelder (© Jan DHondt).

Gezien zijn ouderdom kan het gebouw buigen op een rijke geschiedenis. In de Zestendelen of het oud kadaster van 1579 staat het huis de *Witten Pelicaen* geregistreerd als eigendom van de weduwe van Jan van Eyewerve. Maar, voordien had het huis een andere naam, *De Bezante*. Deze naam wordt vermeld in een document van 1420. De oude oorspronkelijk huisnaam bleef men vermelden, samen met de nieuwe huisnaam, in de verkoopaktes opgesteld in de 17de-18de eeuw. Een bezant is een gouden byzantijnse munt en misschien is de naam afkomstig van een vroegere functie als wisselkantoor, gezien het pand vlakbij de vroegste beursgebouwen van Brugge ligt. Later was het huis bekend onder de naam De Witte Pelikaan en soms ook kortweg De Pelikaan genoemd, wat erop duidt dat er een gevelversiering was, mogelijk een uithangbord, met een afbeelding van een pelikaan. Een huisnaam die men dan bestendig heeft bij de nieuwbouw in 1672 door de geveltop te bekronen met het beeld van een pelikaan.

De Witte Pelikaan was in de 16de eeuw eigendom van de familie Beaufremez-Van Eyewerve. Rond het midden van de eeuw was lakenhandelaar Jan van Eyewerve (de Oude), gehuwd met Cornelia de Beaufremez, eigenaar. Zijn echtgenote overleed in 1530. Vermits het gezin vier minderjarige kinderen telde werd er een wezenakte opgesteld, en hieruit kunnen we af-

leiden dat De Witte Pelikaan oorspronkelijk eigendom was hun grootvader Jan Beaufremez, een handelaar die in 1548 overleed en getrouwd was met Cornelia Croquet.

De eigenaar in de tweede helft van de 16de eeuw was Jan van Eyewerve (de Jonge), een van de leden van het Brugs stadsbestuur die eenmaal als schepen zetelde, in 1553, en in de periode 1549-1566 een aantal keren raadslid was. Hij was tevens redenaar of bestuurder van de heerlijkheid het Proossche. Hij woonde in De Witte Pelikaan met zijn echtgenote Jacquemijn Buuck (° ca. 1525) en hun kinderen. Jan van Eyewerve trouwde in 1551/1552 en het echtpaar liet zich toen portretteren door Pieter Pourbus. Beide portretten worden bewaard in het Groeningemuseum. Ze poseren allebei op de verdieping van hun huis in de Vlamingstraat. Het venster rechts van Jan geeft een uitzicht op het Kraanplein met de befaamde houten hijskraan de 'Craene' en het Weeghuis. Het raam links van zijn echtgenote geeft uitzicht op het huis De Haene, de Vlamingbrug, en de toren van de Sint-Janskerk. De portretten laten toe een uitzonderlijk zicht te hebben op het interieur van De Witte Pelikaan, met onder andere de lambrisering. Vanuit Den Witten Pelicaen had de familie van Eyewerve echter geen direct zicht op de Kraanplaats. We vermoeden dan ook dat het zicht op dit stadsbeeld geïdealiseerd werd voorgesteld.



Portret van Jan van Eyewerve en Jacquemyne Buuc door Pieter Pourbus, 1551 (© Musea Brugge, www.lukasweb.be - Art in Flanders, foto Dominique Provost)

Jan van Eyewerve overleed op 15 augustus 1576. Hij werd begraven in de familiekerk van Beaufremez in de Sint-Donaaskerk. Het huis bleef tot in 1617 in bezit van de familie Eyewerve. Zijn kinderen, waaronder schepen Alexander van Eyewerve, en andere erfgenamen verkopen het huis op 28 april 1617 aan Adriaan Inbona, gehuwd met Dynna van Wetter. Uit de omschrijving in de verkoopakte blijkt dat het huis toen een uitgestrekt erf had, met zelfs een uitgang en poort in een straatje (de nu verdwenen *Cleen Cuperstratkin*). Er worden een keukengebouw en paardenstallen vermeld en nog een tweede poort, en het erf was ommuurd. Het eigendom was dus veel uitgestrekter dan het huidig perceel. Inbona verkoopt het huis in 1629 aan Guillaume de Cuenijnck. Hij nam zijn intrek in het huis, samen met zijn echtgenote Anna de Prince en hun drie kinderen.

Als grootgrondbezitter en rentenier puurde hij heel wat inkomsten uit het verhuren van een dertigtal huizen en eenkamerwoningen in Brugge en de opbrengst van diverse renten. Hij overleed op 27 september 1634. Vermits hij twee minderjarige kinderen naliet, werd een staat van goed opgesteld door zijn weduwe. Het leert ons hoe het huis De Witte Pelikaan was ingedeeld en tot in detail wordt elk voorwerp per kamer opgesomd. Het gelijkvloers was onderverdeeld in een salon, een grote woonkamer en een slaapkamer, en een keuken met achterkeuken. Op de bovenverdieping werden een voorkamer en achterkamer als slaapkamers gebruikt, en een middenkamer diende als opslagplaats. In nagenoeg alle kamers hingen diverse schilderijen, in totaal tweeëntwintig. In het salon hing een grote spiegel en stonden er vier religieuze beelden, met name een beeld van de Heilige Hiëroymus, een beeld van Johannes de Doper in de Wildernis, een uitbeelding van de Maria-Boodschap of Annunciatie, alsook een afbeelding van Herodes

en de Kindermoord van Bethlehem. Slechts van twee van de tweeëntwintig schilderijen wordt het thema vermeld, met name afbeeldingen van Sibillen of vrouwelijke profeten. Wie weet betrof het schilderijen van de Brugse schilder Ambrosius Benson (ca 1495-1550) die veel dergelijke schilderijen maakte?

Het huis werd daarna door weduwe De Ceuninck verhuurd, onder andere aan Jan Osten, wiens huisraad werd aangeslagen om zijn achterstallige huur te kunnen innen, én aan meester Michiel Marisaël.

In 1639 verkopen de weduwe Anna de Prince en de kinderen het huis aan Laurens vande Velde. Het huis blijft tot begin 18de eeuw in bezit van de familie Vande Velde en werd door hen bewoond. Als (mede) eigenaars en bewoners waren dat naast Laurens vande Velde (die in huis overleed), Jan Dammaert en zijn vrouw Magdaleene vande Velde en Jan de Vlieghe. Evenals Alexander de Waele en echtgenote Godelieve vande Velde die het huis betrokken rond 1700. De familie Vande Velde zal het huis in 1672 voorzien van een nieuwe krulgevel, geplaatst voor de oorspronkelijke gevel. Begin 18de eeuw is Laurens Reubens de nieuwe eigenaar. Zijn zoon Jan Baptist erfde het huis. Hij was koopman van beroep en dreef handel in lijnwaad en thee. Hij bezat nog een ander huis op de Versdijk en een boerderij in Leffinge. Hij was getrouwd met Anna Theresia Moentack.

Op 7 februari 1776 verkoopt het echtpaar voor 720 pond het huis De Witte Pelikaan aan de Engelsman John Woodhouse. Hij verhuurt de grote kelder aan een zekere Guillaume Herries en compagnie, blijkbaar een Engelse compagnie. Twee huisjes in de Bezemstraat/Pluimstraat die tot het eigendom behoorden en niet meer bewoond werden maar als achterpoort werden gebruikt, bleven ze in bezit houden. Paar dagen

na de verkoop van het huis overleed Jan Baptist Reubens op 13 februari 1776. Hij en zijn erfgenamen geraakten verwickeld in processen met John Woodhouse omdat hij niet de volledige koopsom uitbetaald had én meubelen van het huis voor zich hield.

De handelsactiviteiten van Woodhouse leidden tot verschillende inbeslagnames van zijn huis en uiteindelijk in 1783 tot de openbare verkoop van het huis. Het wordt opgekocht door Francois Michot. Hij verhuurt het in 1793 aan een familielid, Joseph Michot, eveneens koopman van beroep. Hij woonde in De Witte Pelikaan samen met zijn echtgenote Blondine van Lede tot in 1812.

In 1812 nam de nieuwe eigenaar er zijn intrek, de schoenmaker Jan Sabot (°1775), die zijn naam 'klomp' niet gestolen had. Hij was getrouwd met Sophie Perrau, en ze hadden één zoon, Jan. De Witte Pelikaan was toen blijkbaar ingericht als schoenmakerswinkel/atelier want er waren ook één of twee schoenmakersknechten gehuisvest, soms met vrouw en kinderen. Met name Jan Baes, Armand en Lodewijk Leclercq. Jan Sabot bezat nog twee andere huizen in Brugge, in de Langestraat en aan het Vuil Reitje. De schoenmakers verlieten de woning in 1839. Het werd vanaf dan bewoond door de 'fabrikant' Jan Baptist Balfour en echtgenote Marie van Outryve, en hun dochter Eulalia (°1818), getrouwd met handelsreiziger Alexander Deboodt.

Na het overlijden van Balfour (1844) bleven zijn

weduwe en dochter met haar echtgenoot en vier kinderen in het huis wonen tot 1851. Naast een dienstmeid was er ook een inwonende 'winkeldochter', wat laat veronderstellen dat er hier een winkel was ingericht.

Jan Sabot verkocht het huis De Witte Pelikaan en zijn twee andere eigendommen aan de schilder Jan Surmont (° 24 december 1772). De Witte Pelikaan blijft tot in begin 20ste eeuw in bezit van de familie Surmont-Declercq. Jan Surmont trouwde in 1803 met Marie Caron (° 27 maart 1776). Ook zijn vader Jan was schilder van beroep. Marie overleed in 1860; zij was toen al weduwe.

Vanaf 1851 werd De Witte Pelikaan bewoond door Philippe De Clercq (°1799) en zijn echtgenote Marie Surmont, dochter van Jan, met hun 2 dochters Marie en Delphine. Philippe De Clercq was ingenieur bij Bruggen en Wegen. Hij overleed op 5 april 1859. Zijn weduwe en dochter Marie bleven er wonen, alleszins tot in 1880. Hij bezat in totaal vijf huizen in Brugge, waaronder naast De Witte Pelikaan ook de links gelegen huizen Vlamingstraat 19 en 21. Na het overlijden van Marie Surmont in 1887 (16 juli) in haar woning werden de dochters eigenaars van de Witte Pelikaan en de twee buurhuizen in de Vlamingstraat. In 1890 lieten de eigenaars grondige verbouwingswerken uitvoeren in De Witte Pelikaan ('reconstruction partielle').



Foto van de gevel voor de verbouwingen van de begane vloer (SAB, bouwaanvragen 201/1906)

In 1906 werden de drie huizen in de Vlamingstraat verkocht aan verschillende personen. Handelaar Georges Algrain (1874-1949) werd de nieuwe eigenaar van De Witte Pelikaan. Hij was getrouwd met Marguerite Coucke (1878-1959). In 1907 werd het grote perceel opgesplitst in een woonhuis en een (auto)werkplaats in Niklaas Desparsstraat 17. Georges Algrain bezat nog een ander werkhuis in de Niklaas Desparsstraat dat in puin lag en in 1910 compleet werd verbouwd tot een woning (Niklaas Desparsstraat 4).

Georges Algrain was aanvankelijk actief als fietshersteller in de Werkhuisstraat en had daarna een fietswinkel in de Wollestraat. Georges Algrain zorgde in 1899 voor een stunt door in het Salon du Cycle in stadhallen als eerste een auto te presenteren. Vanaf 1902 baat hij een autogarage uit in de Niklaas Desparsstraat, waar vanaf 1911 ook auto's kunnen gehuurd worden. Een volwaardige garage wordt er gebouwd in 1912, 'Garage Algrain' in Niklaas Desparsstraat 15-17, de eerste in Brugge. Georges Algrain baatte zijn garage uit tot in 1927-1928. In de nacht van 21-22 april 1928 werd een bomaanslag gepleegd aan de ingang van de garage. Algrain had al meerdere malen dreigbrieven ontvangen omdat hij tweetalige plakkasten had laten aanbrengen. Wellicht speelde dit incident een rol in het sluiten van de garage. Hij overleed op 24 april 1949.

De laatste bewoner van De Witte Pelikaan voordat het ingericht werd als winkel met Kerst- en Paas-artikelen, was de bekende schilderes Andréé Algrain (25 maart 1905- 17 juli 1999), dochter van Georges. In de 'Brugse School' nam ze een voornamen plaats in. Haar stijl kan omschreven worden als figuratief en laat-impressionistisch. Ze portretteerde talrijke kinderen en specialiseerde zich in tekenen en schilderen van Brugse huizen en zichten. De opbrengst van haar kunstwerken schonk ze aan centra voor gehandicapten, instellingen die haar nauw aan het hart lagen omdat ze zelf voor een gehandicapte neef had gezorgd.

De Witten Pelicaen is beschermd als monument bij M.B. van 16 december 1991.

Christophe Deschaumes en Bernard Schotte

Bronnen :

Luc DEVLIEGHER, *De huizen te Brugge*, 1975, pp. 412-413.

Agentschap Onroerend Erfgoed 2019: Burgerhuis De Witte Pelikaen
<https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/29891>
 (Geraadpleegd op 13-06-2019)

Denis VERMEIRE, 'De eerste autogarage in Brugge', in *Brugge Die Scone*, nr. 1, 2019.

SAB, Bouwaanvragen, 201/1906.

SAB, Oud Archief: Zestendelen, Belasting zestendelen, Klerken van de vierschaar, Staten van Goed, Wezenregisters.

SAB, Hedendaags Archief: Bevolkingsregisters, Kadaster, Registers Burgerlijke Stand



Een automobiel in de Niklaas Desparstraat in 1904 [SAB Beeldbank Brugge]



De Stadsschouwburg en haar nieuwe wijk



Herenhuis Devaux, thans Commandopost Provincie West-Vlaanderen



5



Open op zaterdag 7 september
en op zondag 8 september

UITSLUITEND OP RESERVATIE

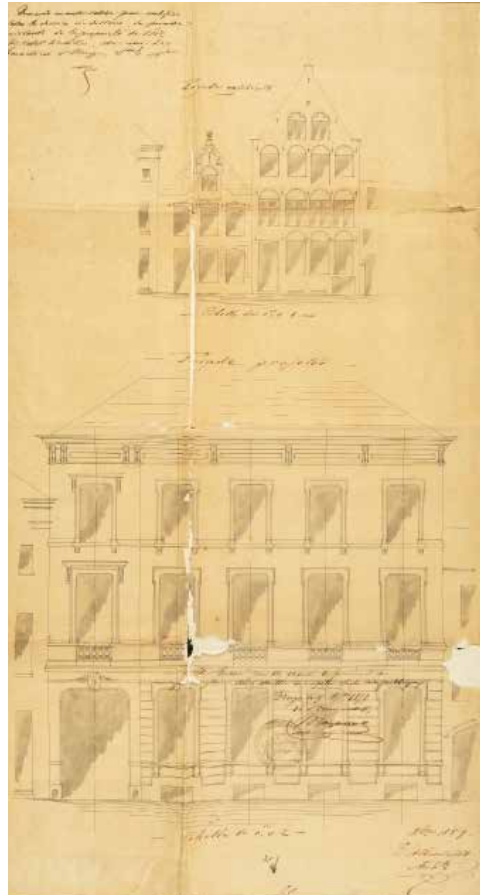
Kuipersstraat 21

Tot 1859 stonden op de plaats van dit neoclassicistische pand twee aparte gebouwen, beide in het bezit van tabaksfabrikant Franciscus Vander Elst.

Uit de plannen blijkt dat er zich rechts een mogelijk 14de-eeuwse, gotische tuitgevel bevond van twee verdiepingen hoog en vier traveeën breed.

De voorgevel werd gekenmerkt door rechthoekige (kruis-) vensters gevat in een rondboog. De zoldervensters waren versierd met maaswerk in de vorm van een drielob.

Links lag een eenvoudiger huis met drie tra-



Bouwaanvraag met opstand van de oorspronkelijke toestand en deze van het geplande herenhuis (SAB, Bouwvergunningen, 1859/154).

veeën en slechts één verdieping. Het dak lijkt afgewolfd en heeft een centrale dakkapel met voluutvormige bekroning. De ontlastingsbogen van de vensters op de eerste verdieping waren versierd met een dierenkopje, evenals de rondboognis van het venster van de dakkapel. De panden werden eind 18de eeuw respectievelijk gebruikt als herberg en pakhuis. Tijdens de 19de-eeuw werd de libertijnse herberg in de gaten gehouden door de politie. De herberg droeg toen immers niet toevallig de naam 'Poniatowski', verwijzend naar de Poolse generaal die ook wel de 'playboy van Warschau' werd genoemd. Het pakhuis en de herberg ruimden finaal plaats voor een groots herenhuis.

Het huidige maison de maître werd in 1859 ontworpen door architect Isidore Alleweireldt. De opdrachtgever was Louis De Vestel-De Lille. Louis De Vestel woonde net om de hoek in de Grauwwerkersstraat en trad op als promotor-aannemer zoals hij dat later bijvoorbeeld ook deed

voor Boomgaardstraat 13 (1861) en 15 (1861) of Langestraat 30-38 (1862), telkens met Isidore Alleweireldt als architect.

Toen het huis pas was opgeleverd kreeg het een nieuwe eigenaar. Op 24 februari 1862 werd dokter Alfred Devaux op dit adres ingeschreven in de Bevolkingregisters. Enkele maanden later, op 17 mei kwam zijn vrouw Elisa Vandamme hier ook wonen, drie dagen na de geboorte van hun dochter Marguerite. Het echtpaar werd ondersteund door de inwonende dienstmeid Silvia Celestina Cavee. Alfreds zus Adelaïde kwam kort nadien ook bij het gezin inwonen en dit tot aan haar huwelijk in 1867 met Pierre Symon.

Eind 1880 verhuisde de familie Devaux naar Brussel. In het Bevolkingsregister zit een handgeschreven briefje van Devaux, gedateerd 4 november 1880 en gericht aan het College van Burgemeester en Schepenen met volgen



19de-eeuws salon op de verdieping (Stad Brugge, Matthias Desmet).

de tekst: *Soussigné Alfred Devaux, docteur en médecine, chirurgie et accouchement domicilié à Bruges, déclare pour les présentes vouloir maintenir son domicile à Bruges, sa ville natale Rue Marché au Fil 9 et 17, quoique transférant sa résidence à Bruxelles Avenue Louise 166.*

Het neoclassicistische gebouw heeft een hoge bepleisterde gevel van drie bouwlagen en is vijf traveeën breed. De hoofdingang wordt geaccentueerd met de koetspoort, maar ook door de travee een beetje vooruit te laten springen. Verder valt de gevel op door haar horizontale accenten : de bossage op de benedenverdieping (achter de fraaie luiken), doorlopende dorpels en de kroonlijst op zware consoles. Alle vensters hebben een omlijsting met oren. Op de verdieping hebben ze zelfs een opengewerkte borstwering met balusters. De vensters

in de toegangstravee worden geaccentueerd met entablementen.

Het interieur van dit monumentale pand is goed geconserveerd. De oorspronkelijke planaanleg is slechts licht gewijzigd. Door latere aanbouwen is de koetsdoorgang achteraan afgesloten en leidt ze niet meer zoals voorheen naar – eveneens verdwenen – achterliggende stallingen. Loodrecht aansluitend hierop vinden we de ruime vestibule met monumentale trap. De voornaamste salons en andere kamers zijn vanuit de vestibule te bereiken. Let ook even op de metalen sierelementen in het bovenlicht van de koetspoort en de ronde noppen op de kruising van de metalen glasroeden. Het zijn sierelementen eigen aan de architect, samen met zijn voorliefde voor de gedrukte boog.



Voormalige tuinkamer (Stad Brugge, Matthias Desmet).

De kamers en salons ademen nog sterk die 19de-eeuwse sfeer uit in de behandeling van de wandopbouw, het gebruik van de marmeren schoorsteenmantels, de gestucte plafonds en de fraaie paneeldeuren. Het pand is bovendien fraai gestoffeerd met schilderijen en beeldhouwwerken met voorstellingen van de Belgische vorsten.

Isidore Alleweireldt (Brugge, 16 oktober 1824 - Oostende, 22 augustus 1892) was samen met Jean-Brunon Rudd de toonaangevende neoclassicistische architect actief in Brugge. Met zijn brochure *Mémoire sur la construction d'un théâtre à Bruges, présenté au conseil communal* uit 1848 gaf hij een niet te onderschatten aanzet tot de bouw van de huidige stadsschouwburg. (zie inleiding)

Hij groeide op in de verfranse burgerij in een liberaal en intellectueel milieu. Zijn familie was nauw verbonden met de familie Devaux die tussen 1830 en 1860 het maatschappelijk leven in Brugge en bij uitbreiding Brussel beheersten. Na zijn studie aan de Brugse Atheneum volgde hij mogelijk les aan de Academie in dezelfde stad. Daarna verhuisde hij naar Brussel waar hij les volgde aan de Université libre de Bruxelles en de Koninklijke Academie. Omstreeks 1848 keerde hij terug naar zijn geboortestad en een jaar later startte hij er zijn carrière als architect. Vanaf 1855 geeft hij les aan de Stedelijke Nijverheidsschool. Een jaar later wordt hij in navolging van architect Pierre Buyck benoemd tot 'opzichter van de binnengoederen van de Brugse Commissie van burgerlijke godshuizen'. Uit die periode rest ons de uitbreiding van het Sint-Janshospitaal, nu gekend als de 19de-eeuwse ziekenzalen. In 1860 huwde hij Marie Devaux, die verwant was met de toenmalige liberale burgemeester van Brugge, Jules Boyaval. Reeds voordien waren er familiale banden met het geslacht Devaux

die tussen 1830 en 1860 het maatschappelijke even in Brugge en zelfs in Brussel voor een deel beheerste.

In juli 1869 vertrekt het gezin Alleweireldt richting Brussel. Naast familieleden waren voordien reeds naar de hoofdstad verhuisd, maar zicht op carrièreperspectieven gaven waarschijnlijk de doorslag. Sinds 1868 had de Brugse aannemer François De Vestel – familie van Louis De Vestel – immers de lucratieve aanbesteding voor de bouw van het Brusselse Justitiepaleis inde wacht gesleept. Naar overlevering van de nazaten van Isidore Alleweireldt zou de architect de plannen van Joseph Poelaert hebben opgevolgd in opdracht van De Vestel. Verder zijn er in Brussel geen verdere ontwerpen van Alleweireldt bekend. François De Vestel stond echter aan het begin van een heuse Brusselse architectenfamilie met namen als Albert & Joseph De Vestel (aannemers-architecten), Franz De Vestel (architect van monument voor Charles De Coster, Elsene), Lucien De Vestel (architect van Berlaymontgebouw).



Indrukwekkende koetsdoorgang met trappenhuis (Stad Brugge, Matthias Desmet).

Alphonse Meynne en later de overheid

In 1881 wordt Kuipersstraat 21 aangekocht door advocaat Alphonse Meynne (1839- 1915) en zijn Parijse vrouw Antoinette Marie Peythieu met wie hij op 25 juli 1874 in Oostende was getrouwd. Hij zal na haar dood hertrouwen met Eugenie Cosyn. Alphonse Meynne is advocaat, stafhouder van de Brugse balie, gemeenteraadslid van Brugge en zeer actief in de liberale beweging. In 1866 is hij lid van de links-liberale vereniging '*Les Amis du Progrès*', die een volksbibliotheek opricht en lezingen organiseert. De Vrienden zijn ook lid van het Willemsfonds. Hun doelstelling is *l'émancipation morale et intellectuelle des classes ouvrières*.

De opening van die Volksbibliotheek heeft tot scherpe polemieken en scheldpartijen geleid in de katholieke dagbladen die maar liefst tot in 1875 aanslepen. Alphonse blijft een zeer actief bestuurslid tot 1874. Alphonse Meynne is ook lid van de vrijmetselaarsloge '*La Flandre*' en is voorzitter en stichtend lid van de Brugse afdeling van het Willemsfonds. Alle Brugse liberale verenigingen zullen trouwens vanaf 1906 in het aanpalende Zwart Huis, Kuipersstraat 23, worden ondergebracht. Alphonse Meynne sterft op 8 juni 1915 in het huis Kuipersstraat 21 en wordt begraven met een burgerlijke plechtigheid.

Nog een interessante anekdote, tijdens de Eerste Wereldoorlog, in juli 1918, vraagt weduwe Meynne een bouwtoelating voor een kleine kaai-muur in steen voor de 2 keldervensters, nevens

de ingangspoort ten einde te vermijden, bij ontploffing van voorwerpen van alle aard, geworpen door vliegers, de stukken in de kelder vliegen en ongelukken veroorzaken...tot steun haren vraag denkt zij te mogen doen opmerken dat zij in hare kelder, gezamenlijk met de meiden des huis, woont en slaapt. Ook de officieren en ordonnances bij haar ingekwartiert slapen in den kelder.

In 1920, kort na de oorlog, werd het herenhuis door de nazaten van Alphonse Meynne verkocht aan het 'Rijk' voor 100.000 frank. De overheid wou er een officierenmess van het Brugs garnizoen in onder te brengen. Tijdens de Tweede Wereldoorlog nam de Gestapo de gebouwen in. Pas nadien werd het pand omgevormd tot Provincie- en Plaatscommando. Het werd aanvankelijk enkel bewoond door een huisbewaarder. Tussen 1963 en 1970 bewoonden de Provinciecommandanten het pand. Sindsdien is het als kantoren voor de staf van het Provinciecommando ingericht.

Kuipersstraat 21 is beschermd als monument bij M.B. van 4 oktober 1996.

Christophe Deschaumes

Uit :
SAB, *Bouwvergunningen*, 154/1859.

Brigitte BEERNAERT, *Open Monumentendag. Negentiende eeuwse architectuur in de binnenstad*, Brugge, 1990.



De Koninklijke Stadsschouwburg



6



Open op zaterdag 7 september
en op zondag 8 september

UITSLUITEND OP RESERVATIE

Vlamingstraat 27

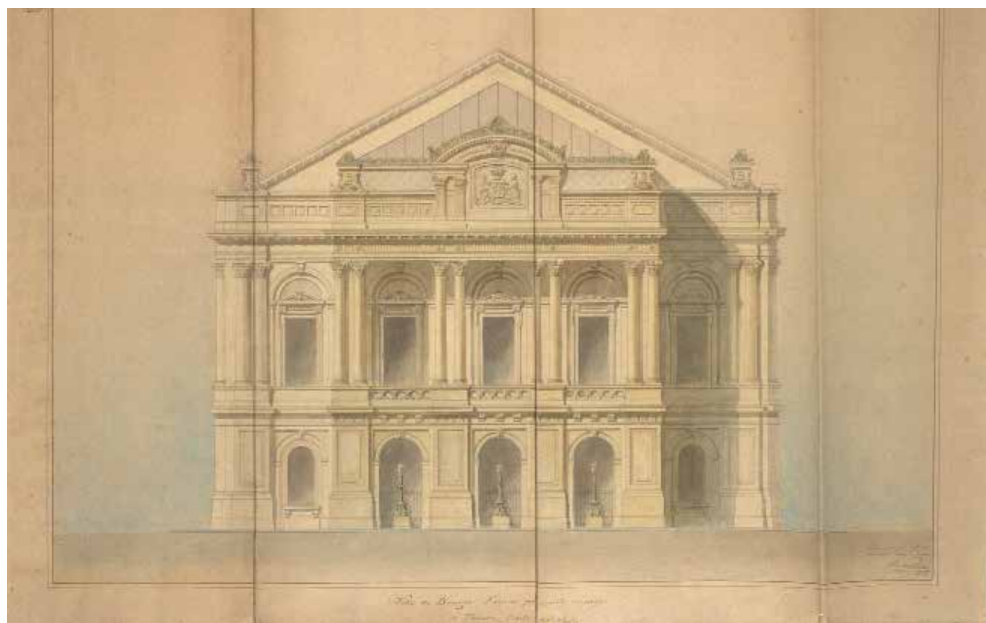
De stadsschouwburg is vermoedelijk het meest sprekende voorbeeld van de klassieke, 19de-eeuwse architectuur in Brugge. En dit zowel wat betreft de visie op stedenbouw, de architectuur van het gebouw op zich, het sociale gebeuren errond als tot in de allerkleinste details van de binnenafwerking.

In zijn pleidooi voor een grootse aanpak met een ingrijpende sanering van de hele wijk wees schepen Van Nieuwenhuysse in 1864 op de meerwaarde van de brede wegen die meer lucht en licht zouden brengen in het hart van een dichtbevolkt kwartier. De bestaande gebouwen, *'pour la plus part insignifiantes si pas misérables'*, moeten er plaats ruimen voor een theaterplein waarlangs elegante gebouwen zullen verrijzen met in het midden *'un monument public isolé et de belles proportions'*. Hiermee wordt aansluiting gezocht bij de Parijse Second-Empire aanpak van Haussmann in diezelfde periode.

De rijk uitgewerkte buitenarchitectuur beviel de Brugse hogere bourgeoisie ten zeerste. Het gebouw was op hun maat ontworpen, een bezoek aan de schouwburg één van hun favoriete tijdverdrijven. Het was een plek om te zien en gezien te worden. Het gebouw oogt nog steeds imposant: de voorgevel is opgetrokken in witte natuursteen en blauwe hardsteen, de zijgevels afgewerkt met een kalkpleister.

Opvallend is het centrale, vooruitspringende gedeelte met op de verdieping de enorme balkonvensters van de foyer, geflankeerd door Korinthische zuilen.

Het originele dak was door Saintenoy voorzien in natuurleien, maar werd in 1868 uiteindelijk uitgevoerd in zink met roeflatten. In 1907, na 42 jaar, werd het dak een eerste keer vernieuwd. In 1959 volgde een tweede keer, waarbij geopteerd werd voor aluminiumpanelen die in één stuk van goot tot nok liepen. Bij de laatste toetalrestauratie in 2000 werd gekozen voor een



Een van de zes inzendingen voor de nieuwe stadsschouwburg. Hier het eerste ontwerp van Gustave Saintenoy voor de voorgevel van het theater, 1865 (dienst voor Monumentenzorg, plannearchief, map 177/nr. 14)

constructie van omega-profielen met daarbovenop opnieuw aluminium platen. De organisatie van het komen en gaan van de bezoekers was een weerspiegeling van hun sociale status. De uitstapplaats voor de koetsen bevond zich aan de hoofdgevel waar de toegang voor de “abonnees” was, mensen die een loge huurden. Op de zijkanten bevonden zich twee gangen waar het publiek dat te voet kwam, kon aanschuiven in het droge. Deze drie publiekstoe- gangen leidden naar de inkomgalerij, de controle en uiteindelijk de vestibule. Daar werd de circulatie opgesplitst via vijf verschillende trap- partijen: een voor parterre, twee voor tweede rang en telkens een voor derde en vierde rang. Later wordt dit systeem van verschillende toe- gangen afgeschaft en kan iedereen de hoofd- inkom nemen. De foyer op de eerste verdieping is via brede schuifdeuren verbonden met de aanpalende salons: *“in geval van feest kunnen ze van deze drie plaatsen één geheel maken. Aan de voorzijde van de foyer staat een galerij die aan het publiek toelaat wat frisse lucht te nemen of te roken gedurende de pauzes”*.

De 19de eeuw is ook een periode waarin tal van technische nieuwigheden hun intrede doen, wat op vele manieren tot uiting komt. Architect Saintenoy kiest de vorm van de zaal bijvoorbeeld op basis van studies in akoestiek: *“Het schijnt vaststaand dat de elliptische vorm de meest te verkiezen vorm is voor de ontwikkeling van het geluid... Voor de zaal ontwierp ik geen perfecte ellips maar een boog met een meer simpele tratering die toch dicht bij deze van een ellips ligt.”*

De basisafwerking van het interieur bestaat uit een kalkpleister op de muren en met behulp van rinkelatjes op de plafonds. De bestekken vermelden hoe deze pleister in drie lagen aan- gebracht dient te worden en dat er 10 kg haar verwerkt moet worden per m³ pleister: grijs haar voor de eerste twee lagen en wit haar voor

de laatste laag. De koepel vergde natuurlijk een specifieke aanpak, daar werd een stevige ring ontworpen die de ribben draagt en door middel van ijzeren trekstangen opgehangen werd aan de kapconstructie erboven. Bij de rijk gedeco- reerde koepels van de zaal en foyer werden in de plafonds bolle lijsten getrokken waarop dan decoratieve elementen in staff- of stucwerk aangebracht werden. Voor versieringen op houten dragers zoals deuren en balkons werd gebruik gemaakt van steenkarton, ook wel *car- ton pierre* of *papier-maché* genoemd. In 1959 vielen er delen van het plafond van de toneel- zaal naar beneden, in december 1999 stortte een groot pakket van het hoofdgestel en het staffwerk van de foyer in door constructieve problemen en recent nog, in 2017, kwam een plafond boven de centrale hal naar beneden. Alle beschadigingen werden gelukkig steeds oordeelkundig gerestaureerd.



Het interieur kreeg zijn ware identiteit met het zeer fraaie schilderwerk van de Brusselse toneelschilder Braeckman. Meest in het oog springend zijn natuurlijk de marouflages van de koepel van de theaterzaal: doeken die in het atelier met temperaverven beschilderd werden en op het pleisterwerk gelijmd werden. Maar ook de foyer en de rest van de zaal werd rijkelijk uitgewerkt met veel (imitatie)goud en marmeren houtimitatie.

Voor de vloeren van de meest representatieve trappen en gangen werd origineel gekozen voor cementtegels die de natuursteenkleur van de voorgevel imiteerden en geen tekening hadden. De gangen van tweede, derde en vierde rang werden uitgevoerd in grijs gesmoorde Boomse tegels. Voor de foyer was een eiken parket vanzelfsprekend, de vloeren van de theaterzaal en balkons bestonden opvallend genoeg enkel uit een dennenhouten plankenvloer.

Brandveiligheid was een belangrijk aandachtspunt, dergelijke gebouwen hadden in de 19de eeuw immers een zeer kwalijke reputatie opgebouwd. Enerzijds wordt het argument van brandveiligheid boven gehaald om het idee van een alleenstaand gebouw extra te motiveren. Anderzijds worden ook intern maatregelen getroffen: zo werden bovenaan links en rechts

grote reservoirs voorzien die in totaal 448 hectoliter (regen- of put)water kunnen bevatten en dus een permanente blusreserve vormen. Ook achter de scène werd een extra tank voorzien.

Opvallend is ook dat er een volwaardig ventilatiesysteem werd uitgedacht: *Deze kan geschieden onder de plankenvloeren van de loges. Deze opstelling is voordeliger dan de verluchting via het rooster boven de luster, want om dezelfde reden dat de stroming van de lucht ontsnapt via de luster, zal ook de klank verdwijnen. ... ik zou u aanraden de ventilatie te voorzien onder plankenvloeren van de loges met verbindingskanalen in de rondlopende muren rond de zaal gedurende de voorstellingen en tijdens de pauzes door de koepel en de verluchtingsmonden van de vierde rang.*

In de kelders werden twee grote verwarmingsketels op kolen voorzien die lucht, opgezogen van op straat, opwarmden en via kanalen en roosters onder de stoelen de parterre en de loges, maar ook de vestibule en de foyer inbliezen. Een temperatuur van 18° werd gegarandeerd. Twee kleinere ketels bedienden de scène, orkestbak en de artiestenloge. Van deze oorspronkelijke verwarming is op heden nagenoeg niets overgebleven.



De turnkring "Rust Roest", ontstaan in de schoot van de Nederlandse Gist- en Spiritusfabriek, treedt in 1929 op in de schouwburg (lc) SAB, Beeldbank Brugge).

Alle ruimtes in de stadsschouwburg waren bij aanvang voorzien van een verlichting op gas, aangelegd door de *'établissement du gaz de Bruges'*. Het pronkstuk, de centrale luchter en de acht girandoles van de toneelzaal werden in Berlijn gefabriceerd. De luchter bestaat uit een structuur van stalen buizen, omkleed met koper en uitgewerkt met bijkomende koperen elementen. Daarop werden bladmotieven in zamac aangebracht. Het geheel werd afgewerkt met bladgoud en een overvloed aan kristal: de grote luchter telt bijvoorbeeld 1386 hangers, 144 kettingen en 48 bollen of kegels. Aangezien het merendeel van de originele verlichtingselementen verdwenen was, werd bij de restauratie in 2000 voor gekozen om heden-daagse lichtsculpturen te plaatsen op de plaatsen van de originele verlichting.

Een schouwburg omvat vanzelfsprekend ook een technische installatie voor de voorstellingen. Er werd voorzien in een bijna volledig mobiele plankenvloer voor de scène waaronder twee technische verdiepen zaten. De toneelzolder boven de scène was voorzien van een op- en afstapelsysteem voor het gordijn, maar evenzeer van dienstgaanderijen met touwen en katrollen om 12 decoratieve stukken en vier groepen toneelverlichtingen te bedienen. Deze installatie is op heden evenwel quasi volledig verdwenen.

De Koninklijke Stadsschouwburg is beschermd bij M.B. van 16 december 1991.

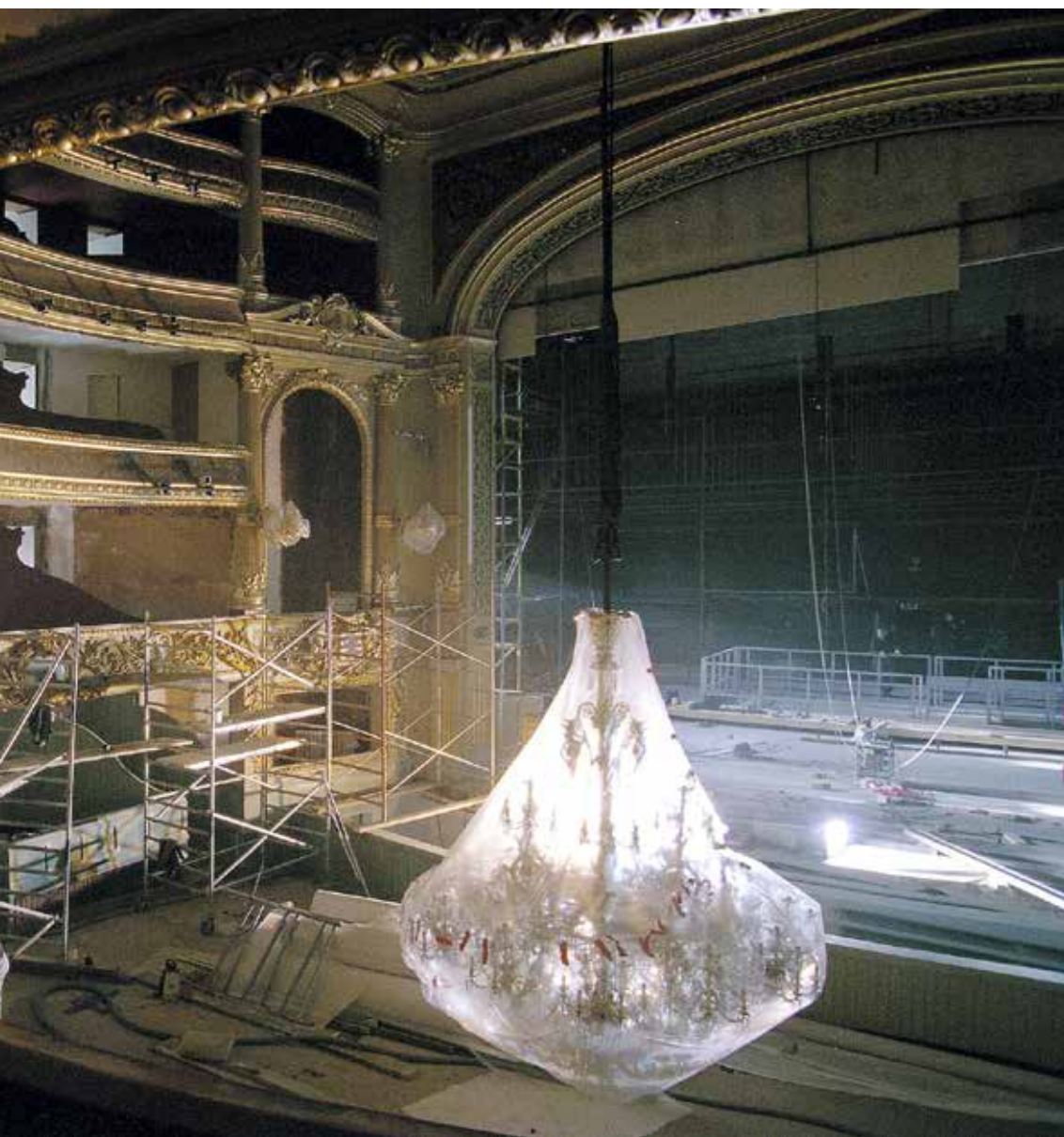
Meer over de Stadsschouwburg:

André VANHOUTRYVE, *Van Comedie tot Koninklijke Stadsschouwburg. Brugse politiek en toneelcultuur. 1750-1994*, Brugge, 1995.

Géry VANDENABEELE, *De restauratie van de "Brugse Bonbonnière" (arch. G. Saintenoy). Het verhaal van een dramatisch interieur* (niet uitgegeven artikel), 2003.



De theaterzaal tijdens de restauratiewerkzaamheden omstreeks 2001-2002 (Stad Brugge, Jan Termont).



Herenhuis Vandenbulcke, thans Beobank



7

Adriaan Willaertstraat 9



Open op zaterdag 7 september
van 14 tot 18 uur

en op zondag 8 september
van 10 tot 13 uur
en van 14 tot 18 uur

Enkel begeleid bezoek

Voorgeschiedenis van de directe omgeving

Vóór de grote transformatie tot de huidige schouwburgwijk lag op de plaats van het huidige herenhuis de Eistraat. Links lag de Comedie, de voorloper van de huidige stadsschouwburg en rechts lag een klein bouwblok met de Saaihalle als bekendste pand. Het bouwblok aan de *Oude Beurs Plaets* werd afgebakend door de Grauwwerkersstraat, de Robijnstraat en de verdwenen Eistraat. Die laatste straat ontleende haar naam waarschijnlijk aan het huis Het Ey, een notabel pand dat links van de

Saaihalle was en is gelegen (Vlamingstraat 35). Het Ey dankt haar huisnaam vermoedelijk aan een van de oudste grondcijnzen (mogelijk 12de eeuw), met name één via betaling in natura door middel van een ei. Naast het Ey lag tot de 16de eeuw het huis Sint-Jan, ook een patriciërswooning in eigendom van internationale makelaars of bankiers. De panden lagen dan ook aan het Wall Street van die tijd : de Beursplaats met de natiehuizen van Genua, Venetië en Firenze.



Bekend zicht op de Beursplaats uit A. Sanderus 'Flandria Illustrata,' met links het huis Het Ey (© SAB, Beeldbank Brugge).

In 1534 werden de drie huizen Het Ey en Sint-Jan met het huis van de 'lijnwaetploeyers' samengevoegd en verbouwd tot een adellijk stadspaleis voor de De Matanca's. Deze Spaanse familie met wortels in Burgos was internationaal actief in de handel van Spaanse wol. Een eeuw later werd het stadspaleis verkocht en aanzienlijk verbouwd door Clement de Prince jr., meester-timmerman en projectontwikkelaar avant-la-lettre. Het gebouw kwam vervolgens in handen van de families Tristam, Dieusaert en de Perenanda de Franchimont. Ondertussen was sinds 1756, aan de overzijde van de Eistraat, huis De Grandt verbouwd tot de eerste schouwburg van Brugge, met name de Comédie. Later die 18de-eeuw werd in het

gebouwencomplex links van de Saaihalle een kostschool opgericht. In het begin van de 19de eeuw huurde de familie Van Heerswinghels het pand en wist het later ook aan te kopen. Een deel van het uitgebreide pand deed tijdelijk dienst als schrijnwerkatelier. Later verhuurde men delen van het gebouw aan de Engelse families Crow en Stephens

Vanaf 1850 was Charles Moulaert, griffier van het Brugse Vrederecht, en zijn echtgenote Thérèse Devos, koopvrouw in kant, eigenaar van het *'schoon welgebouwd huis met grooten en wel beplanten hof, stallingen en remises'*. Het echtpaar woonde nabij, in de Grauwwerkersstraat 3, op de hoek met de Robynstraat

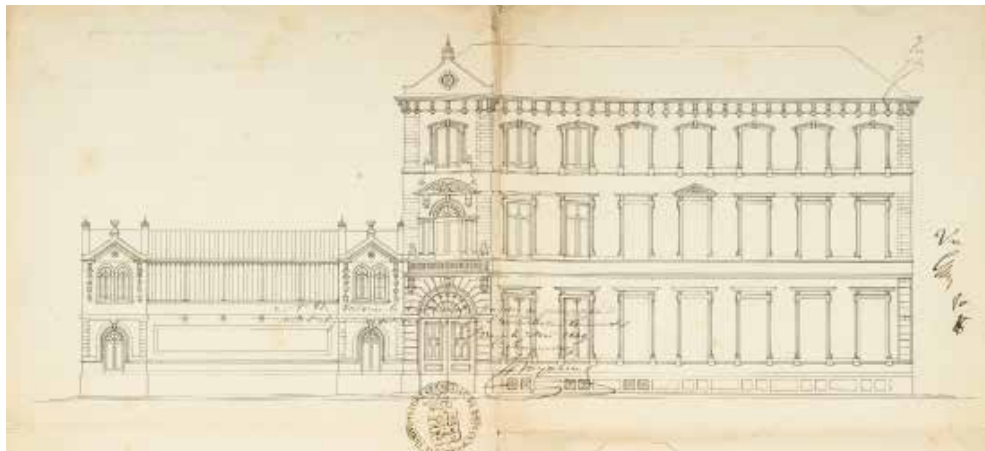


De 'salle de vente par notaire' op de P.C. Poppkaart uit 1865 (© www.kaartenhuisbrugge.be)

en gebruikte het pand als opbrengsthuis. Zo werd het tussen 1855 en 1863 verhuurd aan boekdrukker Frans Everaert en vanaf 1862 aan Louis De Rouck die in twee salons en een kabinet op de gelijkvloerse verdieping een verkoopszaal had ingericht. De grote kelder werd dan weer door brouwer Isidore (?) Cauwe gebruikt als opslagplaats.

Naar aanleiding van de onteigening van de wijk voor de bouw van de nieuwe stadsschouwburg en omliggende straten werd het pand uitgebreid beschreven in meerdere schattingsverslagen. Als een van de enige was het gebouw reeds uitgerust met verlichting op gas. Het gebouw werd geschat op 30.000 frank.

De vergoeding voor verhuis, vervanging van meubels, werkloosheid, tijdsverlies en dergelijke meer wordt voor eigenaar geschat op 1.500 fr., voor de directeur van het veilingshuis wordt dat bedrag op 2.000 frank berekend.



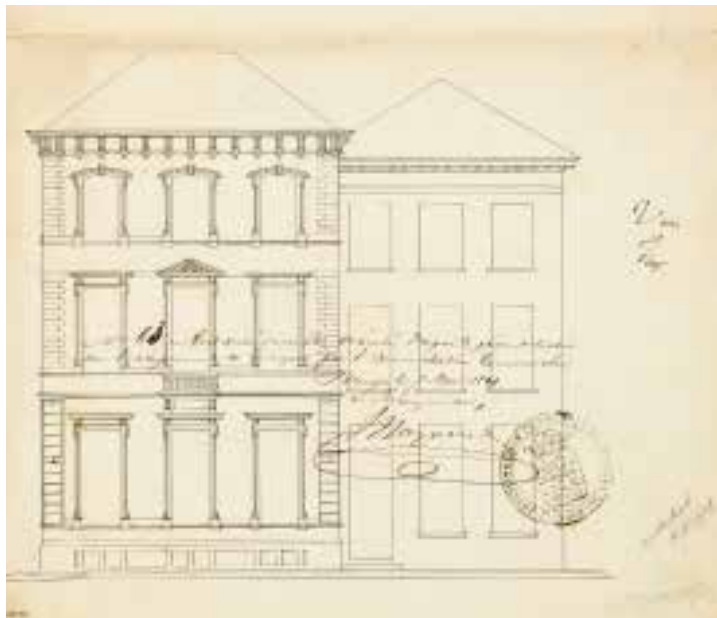
Bouwaanvraag voor het herenhuis Vandenbulcke uit 1869 (SAB, bouwaanvragen, 1869/63).

Bouw van het herenhuis

Na onteigening wordt het grootste deel van de aanwezige bebouwing gesloopt voor de aanleg van het vernieuwde stadskwartier. Met de aanleg van de loodrechte verbinding tussen de Kuipersstraat en de Vlamingstraat verdwijnt dan ook de middeleeuwse Eistraat. Ondanks het feit dat het aloude gebouwencomplex nagenoeg volledig onder de sloophamer verdwijnt, blijft huis Het Ey overeind staan. Later werd het als lot 1 verkocht en het staat er nog als Vlamingstraat 35

Het naastgelegen kavel, rechts van de latere Adriaan Willaertstraat en op de plaats van het vroegere Eistraatje, wordt in 1869 verkocht aan advocaat Alfred Vandenbulcke. Hij sprak Pierre

Buyck, provinciaal architect, aan voor de bouw van een heus herenhuis. De bewaarde bouw-aanvraag toont echter een groter opzet. Links van het herenhuis was boven de begane grond een grote wintertuin voorzien. Dit plan werd nooit uitgevoerd, waarschijnlijk door het tragisch overlijden in het kraambed van Caroline Packenius (° 1840, + 23.05.1870), de echtgenote van Alfred Vandenbulcke. Nog in hetzelfde jaar werd het terrein voor de orangerie verkocht aan Bruno Moulaert, Brugse pasteibakker, die er twee burgerwoningen liet bouwen. De verkoop van het herenhuis volgde twee jaar later, in 1872, toen Léopold Willemart, *directeur van de ijzerenweg*, het pand kocht.



Bouwaanvraag voor het herenhuis Vandenbulcke uit 1869 (SAB, bouwaanvragen, 1869/63).



Centrale hal waar de voornaamste kamers en de monumentale traphal op aansluiten (Stad Brugge, Matthias Desmet).

Het interieur heeft echter een vrij traditionele indeling die teruggaat op 18de-eeuwse, adellijke voorbeelden: imitatie-koetsdoorgang met axiaal geplaatste vestibule die met alle ruimtes communiceert. Niet verwonderlijk zijn alle kamers naar de straat gericht, terwijl de dienstrap tussen de koetsdoorgang en de ere-trap is verstopt.

Om de bankinstelling beter te laten functioneren heeft men decennia geleden een aantal binnenmuren weggewerkt zonder echter ten gronde aan het oorspronkelijk opzet van ver-

schillende kamers te verzaken. Ook de oorspronkelijke aankleding heeft men toen gerespecteerd en is aldus bewaard. Naast de fraaie marmeren vloeren en schouwmantels, de gestucte plafonds en geprofileerde deuromlijstingen, de impressionante traphal met eiken trap en koperkleurige zuilen is zeker het hoeksalon het bezoeken waard. Vanuit het salon heeft men perspectieven in de richting van de Vlamingstraat en de schouwburg. Boven de fraaie lambrisering zijn de wanden hier bedekt met geschilderde tapisserieën met landelijke taferelen als dansende en musiceren-

de boeren. Boven de deur prijkt het devies van de familie du Bus du Gisignies en elders het monogram LDP (Léon De Pape?) 1890. Beide verwijzen naar de inspanningen van de nieuwe eigenaars om het pas gekochte huis in 1890 eigen te maken. Immers, de taferelen zijn niet geheel imaginair. Ze stellen zichten

voor van hun landgoed te Jabbeke (thans Flaminckapark), met name zicht op het oude, nu verdwenen neoclassicistische kasteel, de boswachterswoning, het koetshuis, de kapel van burggraaf Christian du Bus de Gisignies en in de verte zelfs het dorp Jabbeke.



Uiterste salon op de begane grond met rijke wandbespanningen met landelijke voorstelling van het buitengoed te Jabbeke (Stad Brugge, Matthias Desmet).

De verdieping is zoals gewoonlijk minder rijk aangekleed. De schouwen en het stucwerk zijn er eenvoudiger uitgewerkt. Niettemin is er een opvallende en bijzonder fraaie laatgotische schouw in dit neoclassicistisch interieur te vinden. De recentere houten schouwbalk draagt de naam en het wapenschild 'de Renesse' verwijzend naar graaf Maximiliaan de Renesse-Breidbach (1867-1951), echtgenoot van Godelieve du Bus de Gisignies (1882-1976). De laatgotische wangen of rechtstanden eindigen in engeltjes als schilddraggers met de jaartallen "15" en "99". Het is niet duidelijk of de schouw afkomstig is uit het gesloopte stadskwartier of komt uit een van de familiegoederen.

In 1959 verkoopt burggravin Godelieve du Bus de Gisignies het monumentale pand aan het 'Westvlaamsch Beroepskrediet'. De bankinstelling werd opgericht in 1930 door Westvlaamse zelfstandigen en had haar eerste zetel in Garenmarkt 17. Vervolgens verhuisde men in 1951 naar Cordoeaniersstraat 5, waar het snel te krap werd. In 1959 werd Adriaan Willaertstraat 9 gerenoveerd en aangepast aan de nieuwe functie door architect Jos Priem. Er werden bankkluizen in de kelder gebracht en het grote benedensalon werd als lokettenzaal ingericht. Het 'Westvlaamsch Beroepskrediet' fuseerde later met andere spelers tot het coöperatieve BKCP. In 2015 volgde een tweede fusie met Beobank en verdween de naam BKCP.

Christophe Deschaumes

Bronnen:

SAB, Hedendaags Archief, Openbare Werken, XIII a 146, Assainissement du quartier du théâtre.

www.archiefbankbrugge.be, huwelijksakte (1867) en overlijdensaktes (1870) Caroline Packenius

B. BEERNAERT, J. D'HONDT, B. SCHOTTE, L. VANDAMME, 'Het vroegere huis Het Ei op het Beursplein, nu Adriaan Willaertstraat 9', in *Cahiers van Levend Archief* vzw, *Brugse huizen*, nr. 5, november 2005.



Gerecupereerde laat-gotische schouw met schilddragende engeltjes met jaartal '15' en '99' (Stad Brugge, Matthias Desmet).

Herenhuis De Keuwer, thans Hotel Heritage



8

Niklaas Desparsstraat 11



Open op zaterdag 7 september
van 14 tot 18 uur

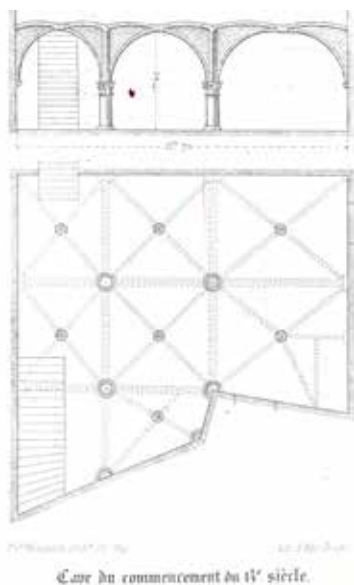
en op zondag 8 september
van 10 tot 13 uur

(enkel bezoek aan middeleeuwse kelder)
en van 14 tot 18 uur

Enkel begeleid bezoek

Het herenhuis waarin het hotel is ondergebracht dateert van omstreeks 1870. De bouw ervan hangt samen met de grootschalige onteigening en heropricting van de schouwburgwijk. De straat waarlangs het pand is gelegen heette oorspronkelijk de Bezemstraat en was veel smaller. De weg werd afgebakend door kleinere en enkele grootse panden, waarvan enkele nog een middeleeuwse kern hadden. Ten tijde van de onteigening in 1865-1866 waren meerdere aanpalende huizen in deze buurt in handen van de familie Philippe en Marie Declercq-Surmont. Marie was destijds al weduwe en woonde aan de Vlamingstraat in huis *De Witten Pelicaen*. Naast een bijgebouw had ze in de Bezemstraat nog twee huizen waarvan één met een uitgang via de Koornbloemstraat. Die laatste woning werd bewoond door advocaat Basile De Keuwer die gehuwd was met Delphine Declercq, dochter van Marie. Vreemd genoeg hebben wij van dit oude gebouw geen uitgebreide schattingsverslagen teruggevonden. De naam van dit oude pand is echter wel gekend : huis *de Vaulte*

Tijdens de onteigeningswerken in mei 1869 werd de imposante kelder van het gebouw vrij gelegd en opgetekend door architect en oudheidkundige Charles Verschelde. De kelder had een lengte van 11,7 m op een gemiddelde diepte van 10,6 m. De hoogte onder de sluitstenen bedroeg niet minder dan 3,7 m! De kelder had een onregelmatig grondplan van twee beuken en drie travéeën. De bakstenen kruisribgewelven steunden op een zestal (half-) zuilen, waarschijnlijk in Artesiaanse steen, met haakkapitelen in Doornikse steen. De gordelbogen hebben een drielobbig profiel, terwijl de ribben samengesteld zijn uit rondstaven. Waarschijnlijk gaat de kelder terug tot de vroege 14de eeuw en is het huis *de Vaulte* genoemd naar de kelder.



Doorsnede en grondplan van de middeleeuwse kelder zoals opgetekend in mei 1869 [Charles VERSHELDE, *Les anciennes maisons de Bruges dessinées d'après les monuments originaux, Brugge, 1875, 8-9, Planche*]

De oudst teruggevonden vermelding van het huis dateert uit 1390. In de renteboeken van Sint-Niklaas, die deel uitmaken van het OCMW-archief, wordt in de Bezemstraat het *huis ter vau(l)te* vermeld, dat uitkomt met een poort in het toenmalige *cleen cuperstratkin* (of de verdwenen Koornbloemstraat). De oorspronkelijke naam van de Niklaas Desparsstraat was de Pluimstraat, maar door de aanwezigheid van de badstوف *ten besemkine* wijzigde de straatnaam in de 17de eeuw tot Bezemstraat.

In 1569 werd het huis *de Vaulte* bewoond door Guido van Steenlant. Guido was raadslid van de stad en de zoon van een lakenhandelaar. Hij was in 1559 getrouwd met Catharine de Rudders. De familie de Rudders dreef handel in hop en granen en wellicht brouwen ze ook. Tot 1591 bleef het huis *de Vaulte* in het bezit van de familie van Steenlant. Tussen 1591 en 1607 was het pand eigendom van Jan en Colijnken Aerts en zij verkochten het aan de Brugse koopman Marco Cassetta. Bij die verkoop wordt het goed omschreven als *een huus(...) in het pluymstraetkin(...)igenaempt de Vaulte(...) achterwaerts strec-*

kende met een ghemeene plaetse van lande ende uutecomende met eene ghemeene ghanghe ende poorte ten voorhoofde in het cleen cuperstratkin (...) voorts met een cleen plaetsken van lande metgaders een ondercueckene ligghende onder de huuse de melcoe.

Tussen 1616 en 1648 is *de Vaulte* in het bezit van de familie Vander Meersch-de Clercq. Het huis werd toen verhuurd. In 1644 werd uitdrukkelijk genoteerd dat Salomon van Maldeghe de herberg *de Vaulte* huurt. In 1648 kocht Lenaert Huickelier deze herberg waar hij zelf zal wonen. Mogelijkerwijs was hij herbergier, want na zijn dood blijkt dat er betaald moet worden voor geleverde wijn.

Tussen 1666 en 1684 was het huis in bezit van de familie de Rijcke-Cockhuyt. Uit de belastingsboeken blijkt dat *de Vaulte* toen één van de duurste huizen was in de buurt. Het moet steeds een vrij groot huis zijn geweest. In 1706 kocht procureur en klerk van de vierschaar (ofte notaris) Pieter Jessens het huis en het bleef tot in 1782 in bezit van de familie.



Minder dan een kwart van de middeleeuwse kelder is bewaard, toch blijft het restant indrukwekkend [Stad Brugge, Matthias Desmet].

Via erfenis was Walburge de Wyntere eigenares geworden en zij verkocht in 1782 het eigendom, dat toen ook nog drie naast elkaar gelegen huisjes in het *Cleen Cupperstraetkin* omvatte (met de namen Sint-Jan, het Peerdeken en Sinte Brandanis). De familie Jessens-de Wyntere had dus het grote eigendom gevormd. *De Vaulte* was toen een voornaam huis, rijkelijk met meubels gestoffeerd en verfraaid met spiegels en tapijten. Vanaf 1782 en zeker tot en met de Franse tijd is de in Rijsel geboren Liévin de la Villette de la Haymade (1742-1804) eigenaar en bewoner van *de Vaulte*. De la Villette was advocaat en raadslid van de stad. Hij was aangesteld als gouverneur van de Berg van Charitate. Daarnaast was hij lid van zowel de Sint-Sebastiaansgilde als de Sint-Jorisgilde en vanaf 1768 ook lid van de Edele Confrerie van het H. Bloed waar hij een actieve rol zal spelen. Daarnaast is zijn lidmaatschap van de Brugse vrijmetselaarsloge *La parfaite Egalité* bekend gebleven. In 1796 verhuisde hij naar Sint-Winoksbergen waar hij ook overleed. Na hem was handelaar en huidenvetter Bernard Van Cuyl eigenaar en (een tijdlang?) de bewoner. Volgens de bevolkingsregisters woonde er in 1830 toch ook een herbergier Joannes Van Hoogheweghe (of werd de kelder afzonderlijk als herberg verhuurd?). Vanaf 1847 werd *de Vaulte* bewoond door advocaat Basile De Keuwer, zijn vrouw Delphine Declercq, zijn dochtertjes Marie en Louise, een dienstmeid Angela en een kindermeid Emma.

Zoals hoger aangehaald werd het huis in 1866 onteigend met de bedoeling het te slopen voor de verbreding van de toenmalige Bezemstraat. Op 9 januari 1869 wordt het lot waar blijkbaar nog een deel van de oude woning recht staat, toegewezen aan advocaat Basile De Keuwer, de vroegere bewoner. De instelprijs was 7.000 fr. We konden nog niet terugvinden aan welke prijs lot 24 werd verkocht. De eigenaar spreekt architect Louis Delacenserie aan voor de bouw van zijn nieuw herenhuis. Het brede gebouw ligt op een doorlopend perceel tot aan de nieuwe Jakob van Ooststraat. Zoals beschreven worden in mei 1869 de keldergewelven van de oude gebouw opengebroken. De kelder ligt immers nog op de vroegere rooilijn en in de verkoopvoorwaarden staat duidelijk gestipuleerd dat niet enkel de gevel, maar ook de oude kelder het nieuwe rooilijn van de straat moet volgen. Driekwart van de middeleeuwse kelder wordt vervolgens volgestort. Finaal zal ongeveer een kwart van de middeleeuwse kelder bewaard kunnen worden in de nieuwbouw.



Bewaard, doch licht aangepast salon aan de vroegere tuinzijde (Stad Brugge, Matthias Desmet).

Het huidige gebouw heeft een gevelbreedte van 20 m en heeft per bouwlaag een gemiddelde oppervlakte van 280 m². Het is drie bouwlagen hoog en wordt afgedekt met een schilddak. De fraai gepleisterde lijstgevel is zes traveeën breed. De brede poorttravee is als risaliet uitgewerkt en wordt geaccentueerd door balkons volgens verkleinende ordonnantie. De vensters hebben geprofileerde omlijstingen en entablementen. In de derde, lagere bouwlaag zijn de vensteromlijstingen voorzien van oren en worden ze per travee geritmeerd door pilasters met Corinthische kapitelen. Dezelfde ritmering aan de hand van akroteria vinden we in de zware kroonlijst terug. De achtergevel is uiteraard veel soberder uitgewerkt, maar toch voorzien van omlijste vensters. De gevel was immers zichtbaar vanuit de Jakob van Ooststraat. Achter de woning was een ruime tuin voorzien van bijna 400 m². Aan de zijde van de stadsschouwborg was deze op een sierlijke wijze afgesloten door een tuinmuur eveneens naar het ontwerp van Delacenserie.

Dit tuingedeelte werd in 1922 bebouwd in opdracht van de *Crédit Général Liégeois* als uitbreiding van hun bankfiliaal, dat toen reeds in Niklaas Desparsstraat 11 was gevestigd. In 1992 werden beide onderdelen van elkaar gescheiden en verkocht.

Niklaas Desparsstraat 11 was in het begin van de jaren negentig erg verwaarloosd en door de bankinstelling onoordeelkundig gebruikt geweest. Na de verkoop werd het pand door de huidige eigenaars gerenoveerd tot hotel mits behoud van de te redden waardevolle interieurelementen. Zo heeft men de hogergenoemde kelder in ere hersteld door verkeerde en schadelijke ingrepen van vroeger ongedaan te maken. Op de begane grond bleef een fraai salon in second empirestijl bewaard. De wanden hebben er een gangbare aankleding, maar het beschilderd plafond met zwaar lijstwerk en

de vleugeldeuren springen er het meest in het oog. De deuromlijstingen zijn bijzonder zwaar uitgevoerd met een entablement waarin als het ware een camee is uitgespaard. Het geheel wordt bekroond door een sierelement dat men op de gevel ook terugvindt.

Christophe Deschaumes

Bronnen:

SAB, Bouwvergunningen, 95/1869 en 101/1869.

SAB, Hedendaags Archief, Openbare Werken, XIII a 146, Assainissement du quartier du théâtre.

Charles VERSCHELDE, *Les anciennes maisons de Bruges dessinées d'après les monuments originaux*, Brugge, 1875, 8-9, Planche I.

Brigitte BEERNAERT, Monument en Tijd. Brochure Open Monumentendag, Brugge, 2000, pp. 88-93.



Royal salon in Second-Empire style (Stad Brugge, Matthias Desmet).

Voormalige Crédit Général Brugeois of
Algemeene Brugsche Kredietbank,
thans danscafé De Coulissen



9

Jakob van Ooststraat 4

A photograph of the exterior of a historic building at Jakob van Ooststraat 4. The building features classical architectural elements, including a prominent entrance with a pediment supported by statues, arched windows with decorative grilles, and a balcony with statues on the upper floor. A black street lamp is visible on the right side of the entrance. A person on a bicycle is partially visible in the bottom left corner.

Open op zaterdag 7 september
van 14 tot 18 uur
en op zondag 8 september
van 14 tot 18 uur

Vrij en begeleid bezoek

Eind juni 1922 wordt voor het Brugs agentschap van de *Crédit Général Liégeois* een bouw-aanvraag ingediend voor hun bankgebouw in de Nikolaas Desparsstraat 11-13 (het huidige Hotel Heritage). Naast een aantal sloop- en herschikkingswerken in het vroegere herenhuis, plant men een grote lokettenzaal annex conciërgewoning ter vervanging van de tuin. De plannen zijn opgemaakt door architect Henri Fonteyne (Brugge 1881 -Parijs 1947).

Fonteyne krijgt zijn opleiding aan de Stedelijke Academie waar hij les volgt bij Charles De Wulf en Louis Delacenserie. In 1920 wordt hij er zelf leraar architectuur benoemd, een functie die hij tot aan zijn dood zal blijven uitoefenen. Henri Fonteyne blijft in zijn restauraties trouw aan de Brugse tradities, maar durft in zijn eigen oeuvre aansluiting te zoeken bij de eigentijdse architecturale tendensen in België. Na de Eerste Wereldoorlog is hij actief bij de wederopbouw van Diksmuide waar hij eigentijdse architectuur vermengd met traditionele, Brugse stijlelementen. Uit dezelfde periode dateren ook zijn halfopen of rijwoningen aan de Scheepsdalelaan (nr. 32-38, 42) in eclectische stijl met cottage-elementen of huizen in zoge-

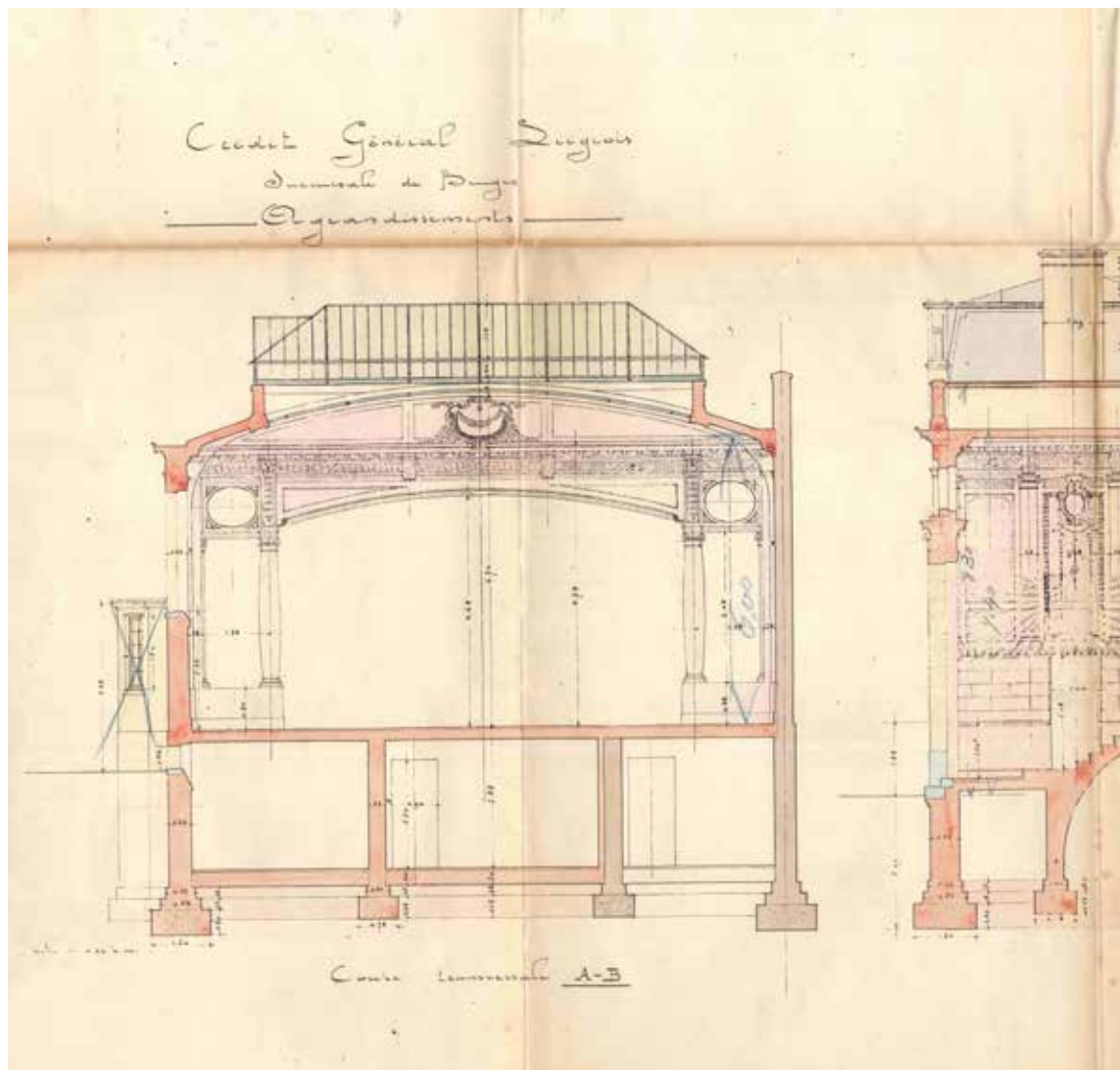
naamde kustarchitectuur (*architecture balnéaire*). Bijna als enige Brugse architect legt hij zich toe op de populaire Beaux-Artsstijl, een architectuurstroming ontstaan uit het onderwijs aan de Franse Ecoles des Beaux Arts. De stijl wordt gekenmerkt door reminiscenties aan de grote Franse architectuurstijlen uit de 18de eeuw: klassicerende barok, rococo en classicisme.

Het gaat om rijk en zorgvuldig gedecoreerde gevels in natuursteen en/of simili of in combinatie met baksteen, terwijl borstweringen en poorten fraai worden uitgewerkt in smeedwerk. Voorbeelden hiervan zijn Geldmuntstraat 25 [1910], Gulden Vlieslaan 39 [1912], Gulden Vlieslaan 42-43 [1913], 48 [1913], 53 [1914] en Koningin Elisabethlaan 30 [1912].

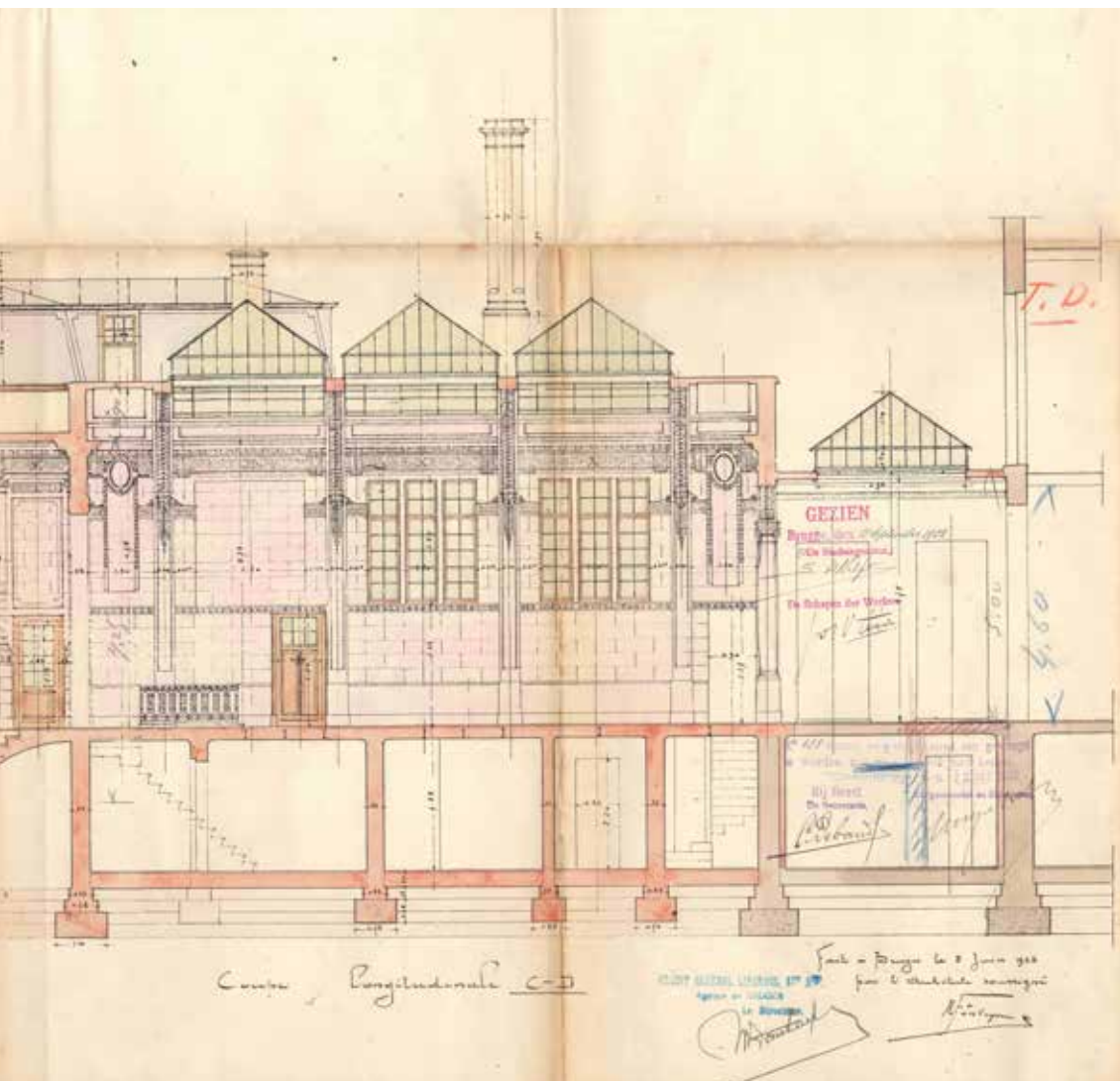
Zijn gevelontwerp voor het bankgebouw wordt door de Stad vrij ongunstig onthaald. De voorgestelde bouwstijl wordt als niet passend voor Brugge beschouwd. De polemiek die daarop volgt illustreert vrij goed de toenmalige mentaliteit van het bestuur ten opzichte van niet-Brugse stijlen.

Schepen Joris Viérin schrijft aan het College:

'Je suis d'avis que la ville ne peut autoriser la construction de la façade projetée. La Commission des Restaurations artis-tiques a demandé que le Crédit Général Liégeois construise une façade ayant un caractère brugeois, sans déterminer ce style. Une façade en style Louis XVI telle que cette société le désire, pourrait être admise sous condition qu'elle présente ce caractère en ayant un cachet local. Le projet proposé n'est pas conçu dans le style Louis XVI mais plutôt dans une architecture que l'on pourrait qualifier de style "parvenu" ou "nouveau riche". Le Crédit Général Liégeois vit du commerce brugeois et des brugeois, ne pourrait-elle (sic) faire un petit sacrifice d'amour propre et modifier son projet de façon à respecter le caractère artistique de Bruges, qui est une des principales sources de revenu de la ville ? Je propose d'aviser le Crédit Général Liégeois qu'il ne peut commencer à construire et que le projet sera soumis à l'approbation de la Commission Royale des Monuments et des Sites. Que la ville de Bruges constitue un site unique en Europe que l'administration communale a le devoir de conserver à tout prix. Avant la guerre la société "TITZ" (de vroegere Innovation in de Kuipersstraat, n.v.d.r.) a modifié son projet de façade à la demande. Il serait raisonnable que le Crédit Général Liégeois -société belge -renonce à nous imposer une façade que la Commission des façades ne peut approuver' (augustus 1922).



Dwars- en lengtedoorsnede van de nieuwe lokettenvleugel van de 'Crédit Général Brgeois' (SAB, Bouwaanvragen, 1922/438).



Het College onderschrijft de opmerkingen van de schepen van Openbare Werken en antwoordt in die zin aan de *Crédit Général Liégeois*. Deze reageert even fel terug en vraagt aan het College welke artikelen in de wet of in de stedelijke reglementeringen dit voorstel kunnen doen afkeuren. Zelfs een ongunstig advies van de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen schrikt hen niet af. Het College slaagt er slechts in het oorspronkelijk project wat te laten aanpassen (minder sculpturale versieringen aan de gevel) maar van een radicale stijlwijziging naar Brugse smaak is er geen sprake. Eind september 1922 start de bouwwerf.

Het pand wordt nu door architectuurhistorici juist door zijn apart karakter geapprecieerd. De statige natuurstenen gevel heeft twee zijrisalieten met rustica op de hoeken. De middelste drie traveeën worden geflankeerd door Ionische zuilen en daarboven drie ovale oculi. De hoge ingangseur in de rechter travee heeft boven de kroonlijst een oculus geflankeerd door volplastische beelden (Mercurius en Ceres). Een natuurstenen balustrade bekroond met grote vazen fungeert als kroonlijst. Verschillenden elementen zoals de ovalen, het symmetrische smeedwerk en de laurierguirlandes die over het gevelvlak zijn aangebracht verwijzen naar de Lodewijk XVI-stijl.

Ook in het interieur van de vroegere lokettenzaal, is dezelfde ornamentiek terug te vinden.

De majestueuze lokettenzaal ligt hoger en is via een groots trappenhuis bereikbaar. De vloer, trappen en lambrisering zijn in carramarmer uitgevoerd en lopen door in de publieksruimte. Net als bij de beglaasde, smeedijzeren inkomdeur vinden we het monogram

“CGB” (Crédit Général Brugeois) boven de zware deuromlijsting terug. De vroegere lokettenzaalzaal is 11,7 m breed en was 14,7 m lang. De korfboogvormig gewelf hangt ongeveer 6,5 m hoger en zorgde voor zenithaal licht door drie lanterneau's. In het glas-in-lood vinden we opnieuw het lauriermotief.

De volledige opbouw van wanden en plafond is uitgevoerd in pleisterwerk en had voorheen uiteraard een lichte kleurstelling. De ruimte was oorspronkelijk opgedeeld met smeedijzeren hekwerk in drie lange stroken. Links lagen de open bureau's en de eigenlijke loketten voorzien van een fraaie parketvloer en rechts lag de publieksruimte, rijkelijk voorzien van een mozaïekvloer. Op het einde van deze hal leidde een trappenpartij naar kluizen en safes in de kelder. Muren en wanden zijn hier afgewerkt met granito.

In 1992 trok de bank zich terug uit de gebouwen en werd het pand in twee loten verkocht. Niklaas Desparsstraat werd herbestemd tot hotel. Het tweede lot werd enige tijd gebruikt als toonzaal voor een antiekhandel. Sinds 2002 doet de ruimte dienst als lounge- en danscafé De Coulissen.

Christophe Deschaumes

Uit :

Brigitte BEERNAERT, 'Voormalig Crédit Général Liégeois – Brugse Bank', in : *Open Monumentendag – Vervoer(ling)*, Brugge, 1994



Nieuw ingebracht mezzanine tegen het fraai uitgewerkte plafond van de vroegere lokettenzaal (Stad Brugge, Matthias Desmet).

Het voormalige herenhuis
van burgemeester Jules Boyaval,
thans centrum voor psychische revalidatie 'Inghelburch'



10

Sint-Jansstraat 11



Open op zaterdag 7 september
van 14 tot 18 uur
en op zondag 8 september
van 10 tot 13 uur
en van 14 tot 18 uur

Begeleid bezoek

Het imposante herenhuis op de hoek van de Sint-Jansstraat met de Boudewijn Ostenstraat is maar liefst twaalf traveeën of 35 m breed. Sint-Jansstraat 11 is daarmee een van de breedste huizen in de Brugse binnenstad. Het pand is zo 'gegroeid' door de samenvoeging van vijf panden. In zijn huidige omvang bestaat het sinds 1771 dankzij Philippe-Joseph Le Bailly, heer van Tillegghem. Van de oude huizen zijn kelders bewaard. De poorttoegang in de Boudewijn Ostenstraat situeert zich op de plaats van het huis D' Iserre Deure dat reeds lang deel was van het huis.

D'Iserre Deure was in 1579 eigendom van Jan Pardo. Het is het enige huis met een naam die in dit 'huizenblokje' is teruggevonden. De naam Inghelburch behoort toe aan een achterhuis van een woning aan de Spinolarei, die nooit deel heeft uitgemaakt van het gebouwencomplex Sint-Jansstraat 11.

De voorgevel is een bakstenen lijstgevel van twee bouwlagen op een natuurstenen plint. Op de benedenverdieping zit een opvallende poort en de segmentboogvensters zijn alle sinds 1885 betralied. De rondboogpoort zit gevat in een natuurstenen omlijsting. Bemerkt het fraaie houten boogveld in Lodewijk XVI-stijl. Op de verdieping tellen we 12 segmentboogvensters. Het huis is ommuurd en de achtergevels zijn eveneens in onbeschilderde baksteen. Enkele bouwsporen verwijzen naar de oorspronkelijke parcellering van de samengevoegde huizen. Aan de kant van de Boudewijn Ostenstraat is in 1923 een lokettenzaal gebouwd naar het ontwerp van architect Franz Neirynck in opdracht van de Nationale Bank van België en dit in een late eclectische stijl.

Het ganse gebouw kreeg in de jaren 2000 een ingrijpende verbouwing.



Zicht op het vroegere tuinsalon (© Stad Brugge, Matthias Desmet).

Nagenoeg alle 15de-eeuwse eigenaars van de huizen op het leengoed Splinters in de Boudewijn Ostenstraat en Sint-Jansstraat behoren tot de meest vooraanstaande families van die tijd: Adornes, Vander Beurse, Van Themsecke, Lem, Van Nieuwenhove,... Onder de eigenaars vinden we veel makelaars of internationale handelaars, sommigen van hen komen zelfs uit het buitenland. Vanaf 1579 kan men de opeenvolgende eigenaars van de diverse huizen die nu Sint-Jansstraat 11 vormen terugvinden in de registers van de Zestendelen. Dankzij de kaart van Marcus Gerards hebben we ook een tijdsbeeld uit die late 16de eeuw van de bebouwing op de hoek van de Sint-Jansstraat met de Boudewijn Ostenstraat. Wat nu Sint-Jansstraat 11 is werd toen afgebeeld als telkens twee diep-huizen aan weerszijden van een breedhuis. Ook het merkwaardige dwarsvolume in de tuinzone staat op de kaart reeds opgetekend.

Philippe-Joseph Le Bailly

Interessant voor het huidige gebouw is de samenvoeging van de verschillende identiteiten tot één geheel in de tweede helft van de 18de eeuw door Philippe-Joseph Le Bailly. Het hoekgedeelte wordt bij de aankoop in 18 juni 1751 beschreven als : *een schoon en notabel parcheel van eenen huuse, wijlent twee woonsten geweest sijnde ende aen elckander geapplicqueert (...) streckende noortwaerts met eene groote plaetse van lande (...) voorts met sijne achterhuysingen en de galderijen, peertstal, ende poort uitcommende ter oostzijde van sheer Bouduin Ostestraetken*. Over het rechtergedeelte wordt bij aankoop in 1771 vermeld dat het ooit drie huizen vormde.

Philippe-Joseph Le Bailly (1719-1785) studeerde rechten aan de Leuvense universiteit. Hij trouwde met Anne Joséphine Veranneman, een huwelijk dat de integratie van de ambtsdellijke familie Le Bailly (afkomstig uit Artesië)

binnen de Brugse adel bevorderde. In 1754 werd hij aangesteld als thesaurier-principaal van de Stad Brugge. Hij zette zich in voor de sanering van de stadsfinanciën en werkte een nieuw goed gestructureerd model voor de stadsrekeningen uit. Philippe stond ook bekend als erg zuinig (en zelfs gierig) en besnoeit op de wedden van het stadspersoneel en op de stadsuitgaven. Hij slaagde erin om de grote stadsschuld te doen dalen. Niettemin liet hij heel wat 'moderniseringswerken' uitvoeren zoals het dempen van het Pandreitje, de restauratie van openbare gebouwen en de bruggen of de bouw van het nieuwe waterhuis aan de Buiten Boeverievest.

Philippe-Joseph Le Bailly kocht en verbouwde niet enkel een grote herenwoning in de Sint-Jansstraat maar restaureerde ook het familiekaasteel Tillegem in 1766. Verder was hij lid van de Sint-Sebastiaansgilde, van de Schermers van de H. Michiel, van het broederschap van de Heilige Dorothea en van 'het Concert'.

Hij overleed op 1 februari 1785. Het familiearchief is bewaard op het Rijksarchief van Brugge. In de documenten staat het huis in de Sint-Jansstraat genoteerd. Emmanuel van Speybrouck en Eugenius Goddyn schatten het in 1786 op 3.258 pond wisselgeld. De inboedel wordt getaxeerd op ruim 645 pond, het zilver op ruim 578 pond. In het huis werd bij zijn overlijden 1.676 ponden aan 'gereed geld' geteld, een groot bedrag. De paarden en de koetsen worden niet geschat omdat ze volgens het huwelijkscontract automatisch aan zijn vrouw toekwamen.

De familie Le Bailly-Veranneman had in de 18de eeuw zes personeelsleden in dienst, waarvan vier bij de voornaam zijn gekend: La Fleur, Pierre, Joseph en Clément.



Majestueuze traphal van de woning van burgemeester Jules Boyaval (Stad brugge, Matthias Desmet).

Jean-Charles de Carnin de Staden

Sint-Janstraat 11 werd op 30 oktober 1787 verkocht aan Jean-Charles de Carnin de Staden, baron van Male. Jean-Charles de Carnin (1746-1826) studeerde rechten en trouwde in 1785 met de 18-jarige Marie-Charlotte de Joigny de Pamele. Het echtpaar kreeg één zoon Edouard-Charles (1790-1819).

Jean-Charles ambieerde een politieke carrière maar door de moeilijke politieke tijden verliep dit niet probleemloos. Hij werd uiteindelijk wel schepen en in 1791 lid van de Confrérie van het Heilig Bloed. In de 'staat van fortuin' van de Bruggelingen in 1796 stond hij vermeld als 'miljonair' zonder opgave van het bedrag van zijn fortuin. Naast het gezin telde het huishouden in de Sint-Jansstraat nog zes personeels-

leden. In 1810, naar aanleiding van het bezoek van Napoleon aan Brugge, bood de familie onderdak aan diens kamerheer, Alexandre-Leon de Galard, graaf van Bearn en markies van Brassac. In 1816 werd Jean-Charles opgenomen in het Ridderschap van West-Vlaanderen, met de titel graaf, en werd hij lid van de Eerste Kamer. Het echtpaar ligt samen begraven op het kerkhof van Sint-Kruis.

Na de dood van haar zoon en haar man bleef de '*comtesse de Carnin*' het huis bewonen met Joannes Vandeputte (dienstbode), Joannes Van Troye (koetsier), Leo Bossier (koetsier), Joanna Vanhoutte (kokkin), Sophie Vanhoutryve (kamermeisje) en Enghelbertus Vermeersch (dienstbode).



Voormalige koetsdoorgang met haakse hal (Stad Brugge, Matthias Desmet).

Jules Boyaval

Het herenhuis werd in 1850 verkocht aan het Jules Boyaval en Julie Dujardin. Ze kwamen er op 17 februari 1851 wonen met hun twee kinderen Louis en Adèle. De familie stelde vijf dienstboden te werk: Henri Acx, Barbara Van Overberghe, Felicita Lommez, Louis Coppens en Bernard Samson.

Het hoofdvolume van het pand dankt haar huidig uitzicht aan de inspanningen van Boyaval. Zo kreeg de grote toegangspoort een omlijsting en werd een kleine toegangsdeur (de dienstingang) in de achtste travee werd vervangen door een venster. Om de gevel een klassieker uitzicht te geven werd onder de vensters van de verdieping een doorlopende kordonlijst aangebracht. De gevels waren toen bepleisterd of minstens witgeschilderd. In elk geval waren alle benedenvensters van luiken voorzien.

In het huidig grondplan en de interieuraankleding is ondanks de latere verbouwingsfases nog het 19de-eeuwse opzet herkenbaar. Mogelijk gaat het grondplan van koetsdoorgang met haakse vestibule nog terug op een 18de-eeuwse situatie, maar de aankleding is onmiskenbaar 19de-eeuws. We herkennen het strenge

neoclassicisme in de strakke wandopbouw met Dorische pilasters en zuilen, de rondboogopeningen, de hoge aflijnende lijsten en vervolgens de tongewelven. De 19de-eeuwse ingreep is ook te zien aan de toegepaste materialen, bijvoorbeeld aan de rouge royale marmer die dankzij de pas aangelegde treinverbinding vanuit de Waalse marmergroeven Brugge kon bereiken. De aansluitende halfronde trappenzaal bewaart een typisch 19de-eeuwse wenteltrap met een borstwering uit metalen spijltjes. In de verschillende kamers is slechts gedeeltelijk de vroegere stoffering bewaard onder de vorm van marmeren schouwtjes en gepleisterde plafonds. Door opeenvolgende latere ingrepen heeft het pand voor een groot deel haar vroegere luister gemaskeerd of effectief verloren. De huidige refter kan misschien nog het best de vroegere grootsheid verbeelden. Dit haakse volume dat op de tuin is gericht staat al op de kaart van Marcus Gerard opgetekend. De moerbalken van dit volume kunnen we binnenin nog in het bepleisterd plafond herkennen. Het bombastisch lijstwerk en de grillige rozetten zijn samen met de schoorsteen een stuk jonger. Ze dateren uit de periode 1860-1870 en zijn in second empirestijl uitgewerkt.

Jules Boyaval (Kortrijk, 1814 – Bad Godesberg (D), 1879)

Hij was de zoon van Louis Boyaval-Holvoet, directeur van de belastingen, douane en accijnzen voor de provincie West-Vlaanderen en tevens de onbetwiste leider van de liberalen in deze provincie. Zijn moeder, Lucie Holvoet stamde uit een vooraanstaande West-Vlaamse familie.

Jules trouwde met Julie Du Jardin (1818-1875), de enige dochter van de wisselagent en schepen van Brugge Jacques Du Jardin (1784-1846), broer van Felix Du Jardin (1769-1847), stichter van de Brugse bank Du Jardin, en van diens echtgenote Julie Devaux, nicht van staatsman Paul Devaux.

Boyaval had een zoon Louis (° 1842) die diplomaat werd en ongehuwd bleef. Hij had een dochter Adèle (1844-1900) die trouwde met jonkheer Paul van Tieghem de ten Berghe (1845-1921) en twee dochters had.

Levensloop

Hij behaalde zijn diploma van doctor in de rechten aan de Rijksuniversiteit Gent (1835) en werd, in het voetspoor van zijn vader, belastingambtenaar.

Boyaval werd op 14 december 1846 verkozen tot lid van de gemeenteraad van Brugge. Na enkele maanden werd hij benoemd tot arrondissementscommissaris en verliet hij de Brugse raad. Na korte tijd werd hij opnieuw gemeenteraadslid en in 1848 werd hij schepen.

Op 26 december 1854 werd hij tot burgemeester benoemd, in opvolging van Jean-Marie de Pelichy van Huerne. Voor het eerst werd er een burgemeester aangesteld die een duidelijk politiek, met name liberaal, profiel had en die uitdrukking gaf aan de liberale meerderheid die tot stand kwam. Hij zou burgemeester blijven tot aan zijn ontslag in 1876, nadat de katholieke partij de meerderheid behaalde. Hij werd opgevolgd door Amedée Visart de Bocarmé en bleef nog tot in 1878 zetelen als gemeenteraadslid van de oppositie.

Binnen de liberale partij werd Boyaval voorzitter van de Association libérale et constitutionnelle de l'arrondissement de Bruges, de liberale kiesvereniging. Hij was ook medestichter van het fel antiklerikale blad De Westvlaming, dat van 1863 tot 1879 in Brugge verscheen.

Onder zijn burgemeesterschap werden in Brugge heel wat openbare werken uitgevoerd, onder meer: de tuin van het voormalig klooster van de minderbroeders werd openbaar park (Koningin Astridpark), twee huizenblokken werden gesloopt voor het bouwen van een stadsschouwburg, de ongezonde Boeveriewijk werd gesaneerd en rond de Sint-Annakerk ontstond een nieuwe wijk. Verder werd onder zijn bewind onder meer de Onze-Lieve-Vrouwe kerk en het stadhuis gerestaureerd. Op onderwijsvlak zette hij zich in voor gemeentelijk, neutraal onderwijs. Zo stichtte hij een '*Maison d'éducation pour demoiselles*', meer bekend onder de naam '*Institut Boyaval*', een school die het tien jaar volhield.

Senator

In 1859 werd Boyaval tot liberaal senator verkozen voor het arrondissement Brugge en behield dit mandaat tot in 1867. In 1878 werd hij met een enkele stem meer dan zijn tegenkandidaat opnieuw verkozen en bleef toen het mandaat behouden tot aan zijn dood.

Hij werd beroemd (of berucht) naar aanleiding van de Wet op het lager onderwijs van 1 juli 1879, de 'ongelukswet' die een bittere, decennialange schoolstrijd inluidde. Hoewel Boyaval ernstig ziek was, trok hij per trein discreet naar Brussel, omdat zijn stem, gelet op de krappe regeringsmeerderheid, absoluut nodig was. Zijn stem bezorgde de meerderheid die de goedkeuring van de wet mogelijk maakte.

Hij was ook lid van de Algemene Raad van de Algemene Spaar- en Lijfrentekas (1865-1879).

Tot de liberale politieke strekking behorende, bleef Boyaval een praktiserend katholiek, die een strenge scheiding maakte tussen zijn persoonlijk geloof en de publieke zaak. De aanwezigheid van de bisschop van Brugge op zijn uitvaart in de Sint-Walburgakerk, toonde aan dat hij in kerkelijke middens geacht werd.

Uit : https://nl.wikipedia.org/wiki/Jules_Boyaval

Nationale Bank

Zeven jaar na het overlijden van zijn vader verkocht Louis Boyaval Sint-Jansstraat 11 in 1886 aan de Nationale Bank. Het huis werd omgevormd tot kantoor en woonhuis. Reeds in december 1885 had de bank een vergunning op zak om tralies aan de benedenvensters te plaatsen om het huis te beveiligen. In 1923 wordt toestemming gegeven om aan de kant van de Boudewijn Ostenstraat nieuwe burelen of loketten te bouwen: *Construction de nouveaux bureaux-agrandissement et transformation de l'Agence de Bruges*. Architect Franz. Neiryck (Brussel)

Op dat ogenblik werden enkele aanbouwen en bijgebouwen zoals stallingen en koetshuizen gesloopt. Het bijhorende grondplan geeft een goed idee van de verschillende functies in het huis. Op de benedenverdieping veranderde niet veel: vestibule d'entrée, parloir, bureau de l'agent, antichambre maar ook salle à dîner, fumoir, cuisine, état domestique, laverie en een buanderie.

De nieuwe vleugel kwam langs de Boudewijn Ostenstraat te liggen en bestond hoofdzakelijk uit een lokettenzaal (hall du public), bureau des employés, archives en coffre numéraire. Maar ook een uitgebreide kelder waar de kluizen en individuele safes waren ondergebracht. In tegenstelling tot de huidige tendensen gaf de bankwereld toen veel geld uit om hun bankgebouwen allure mee te geven. De lokettenzaal en de kelder hebben hun oorspronkelijke aankleding verloren, maar het trappenhuis met fraai smeedijzeren hekwerk geeft nog idee van de vroegere uitstraling en luxe.

Op de eerste verdieping waren ten slotte nog enkele administratieve ruimtes (salle du comp-toir, secrétaire, antichambre en archives), een conciërgewoning en vijf slaapkamers ingericht.

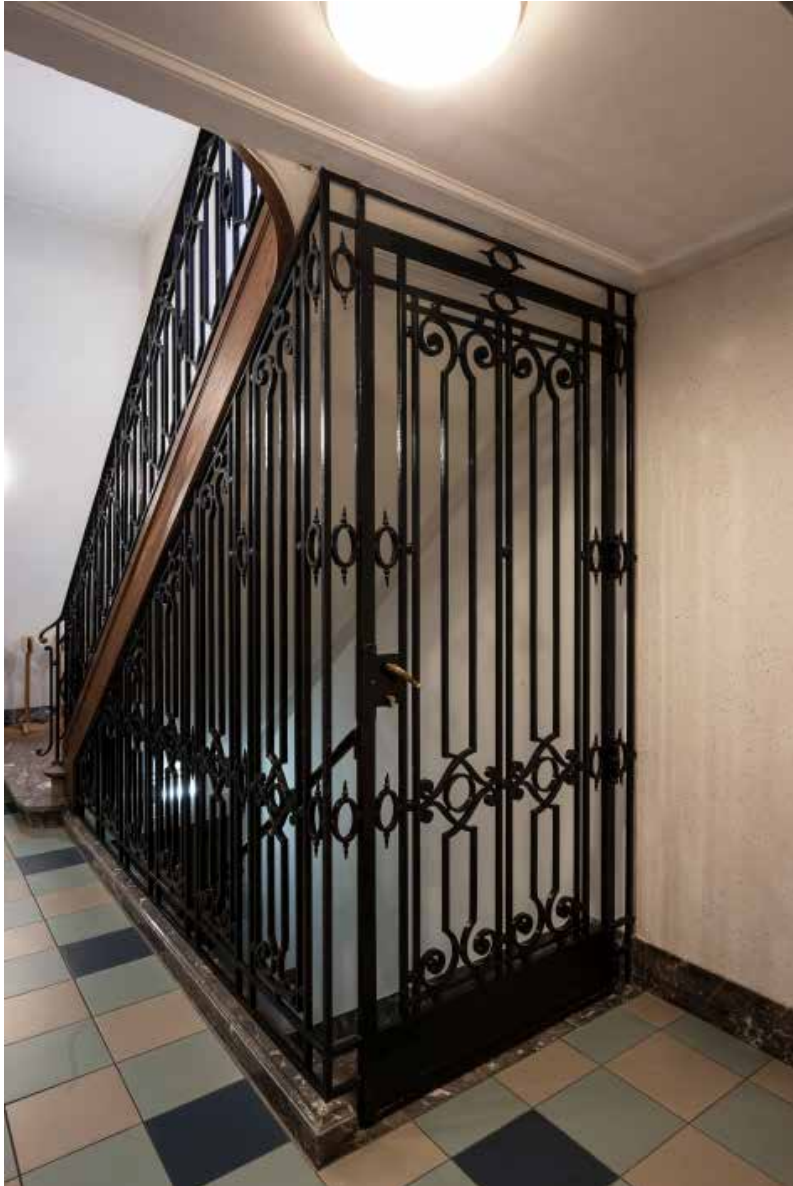
Sint-Jansstraat 11 is beschermd als monument 'Woonhuis Inghelburch en lokettenzaal van De Nationale Bank' bij M. B. van 26 april 2002.

Christophe Deschaumes

Uit:
WERKGROEP HUIZENGESCHIEDENIS, *Het huis Coppieters 't Wallant, Sint-Jansstraat 13*, vzw Leven Archief Brugge, 2001.

Brigitte BEERNAERT e. a., 'Sint-Jansstraat 11, het voormalige huis Le Bailly, nu Inghelburgh', in: *20ste editie - 20ste eeuw, Open monumentendagen Brugge*, Brugge, 2008.

<https://www.inghelburch.be/>



Smeedijzeren trappenhuis als herinnering naar de vroegere bankfunctie (Stad Brugge, Matthias Desmet).

Centrum voor Psychische Revalidatie Inghelburch



Inghelburch is een centrum voor psychische revalidatie in de Brugse binnenstad. Het centrum biedt een dagbehandeling op maat voor volwassenen met een psychische kwetsbaarheid.

De kleinschaligheid, toegankelijkheid en intensieve, gespecialiseerde zorg geven Inghelburch een bijzondere plaats in de geestelijke gezondheidszorg.

Het doel van de revalidatie is het ontwikkelen van een nieuw, positief gevoel van eigenwaarde en identiteit en een optimale actieve deelname aan de samenleving. Inghelburch zet in op het versterken van vaardigheden en krachten zodat mensen weer greep krijgen op zichzelf en hun toekomst.

Het revalidatiecentrum biedt een activerend en intensief therapeutisch programma, dat uitnodigt om grenzen te verleggen, om te experimenteren, om keuzes te maken.

Ons aanbod steunt op 4 pijlers: het bieden van een dagstructuur, een uitgebreide atelierwerking, individuele contacten en –gesprekken en therapeutische groepen.

Inghelburch werkt vanuit een herstelgerichte visie. We vertrekken daarbij vanuit de mens met zijn mogelijkheden, talenten en krachten, eerder dan te focussen op psychosociale of psychische problemen.

Doorheen de week volgen een 70tal mensen het revalidatieprogramma.

Het revalidatiecentrum is ontstaan vanuit het ziekenhuis Sint-Franciscus-Xaverius (SFX) gelegen aan de Spaanse Loskaai. Daar werd in 1977 onder de naam "revalidatiecentrum de la Torre", de voorloper van Inghelburch opgericht.

Door een toenemende vraag naar ambulante hulpverlening werd deze multidisciplinaire behandelingsvorm een succesformule en kampte men op de oorspronkelijke locatie al snel met plaatsgebrek. Het is pas vanaf 1988 dat het revalidatiecentrum naar de huidige locatie in de St-Jansstraat in Brugge verhuisde. Het revalidatiecentrum nam toen de naam over van het huis dat er tot 1599 stond, 'Inghelburch'. Een naam die mogelijk verwijst naar één van de middeleeuwse natiehuizen van Engelsen. Het huis ligt dan ook in het middeleeuwse handelscentrum, dicht bij de Spinolarei en het oude beursplein.

Vooraleer het revalidatiecentrum zijn intrek nam in het huis in de St-Jansstraat 11 was het vooral bekend als het woonhuis van Jules Boyaval, Burgemeester van Brugge tussen 1856 en 1876. In 1887 kreeg het huis een nieuwe functie en werd het verbouwd tot plaatselijk filiaal van de Nationale Bank.

Het traliewerk aan de ramen en de kluis in de kelder zijn nog steeds stille getuigen van zijn financiële verleden. Toen de bank in 1987 verhuisde, werd het gebouw door de v.z.w. St.-Franciscus Xaveriusziekenhuis aangekocht.

Na de ziekenhuisfusie van SFX en het AZ-St.-Jan in 2000 werd Inghelburch een autonoom centrum tot het in 2003 onder de koepel van de v.z.w. gezondheidzorg 'Bermhertigheid Jesu' terecht kwam. In 2001 en 2009 werd het gebouw grondig gerenoveerd en gemoderniseerd tot het revalidatiecentrum Inghelburch dat we vandaag kennen.

Psychische revalidatie was in de beginjaren een relatief onbekend gegeven in Vlaanderen. Inghelburch heeft een pioniersrol vervuld tot als gevolg van de hervorming van de geestelijke gezondheidszorg er vanaf 2011 in elke regio gelijkaardige centra werden opgericht.

Met de verdere afbouw van ziekenhuisbedden en de vermaatschappelijking van de zorg stijgt de vraag naar ambulante behandelingsvormen. Inghelburch geeft hier een antwoord op.

Psychosociale revalidatie is een vorm van hulpverlening die nauw aansluit bij maatschappelijke verwachtingen. In die zin wordt de organisatie voortdurend uitgedaagd om, ook na meer dan 30 jaar van evolutie, zich steeds aan deze maatschappelijke verwachtingen en noden aan te passen.

Inghelburch

Centrum voor Psychische Revalidatie

Sint-Jansstraat 11, 8000 Brugge

Tel. 050 44 61 80

www.inghelburch.be



Tuingevel met diverse bouwsporen (Stad Brugge, Matthias Desmet).



De Stadsrepubliek



De Stadsrepubliek
Connect-share-innovate

Participation is not simply about
joining in the game.

It is also having the possibility to question
the rules of the game.



**DE STADS
REPUBLIC**

Brugge ontvangt als regionale hoofdstad jaarlijks miljoenen stadsgebruikers: van schoolieren, werknemers en toeristen, over congresbezoekers, zakenmensen en kleine zelfstandigen tot shoppers, fietsers en uitgaande jeugd. Een stad met een belangrijke oudere, maar vitale populatie. Een stad waar jongeren opnieuw willen vertoeven, ondernemen, rondhangen en uitgaan op hun eigen grootstedelijke manier. Het is ook de werelderfgoedstad waar vele miljoenen toeristen elk jaar passeren. Allemaal stromen ze door Brugge. Langs elkaar.

Het was die vaststelling die in 2008 enkele Brugse organisaties aan het denken zette. De eerste bladzijden van het stadsrepubliekverhaal dateren immers van toen. Een aantal partners ontwikkelden het concept 'het stadsportaal'. Het idee was een creatief hart in de stad uit te bouwen, waar de gebruikers elkaar kunnen kruisen, waar hun routes zich verweven, waar nieuwe ideeën ontstaan en projecten groeien, om zich vervolgens opnieuw over de stad verspreiden. Na onderzoek bleek het Sint-Jakobsgebied omwille van de dichte concentratie van publieke functies en stedelijke knooppunten een ideale plek voor de uitwerking van dit concept.

Het was wachten op een tweede mijlpaal, voor het project opnieuw op tafel kwam, namelijk de verbouwingen van 'De Republiek'. Naar aanleiding van deze plannen, staken verschillende partners de koppen bij elkaar. Ze werkten verder op de grote lijnen die reeds in 2008 werden uitgezet. Zowel vanuit het Brugse stadsbestuur als vanuit de Vlaamse Overheid kwam het duidelijke signaal dat de tijd rijp was voor dit project. De projectsusidie vanuit stedenbeleid Vlaanderen, was het definitieve startschot van het project 'De Stadsrepubliek'.

De doorstart van De Republiek als creatief knooppunt in het hart van de stad, is een eerste belangrijke realisatie in het traject. De Republiek huisvest niet alleen een bruisend café en cinema Lumière. Het is vooral de uitvalsbasis voor organisaties als Handmade in Brugge, Turbo, The Box en andere creatieve start-ups. Ze krijgen er ruimte en inspiratie om te ondernemen, te creëren en te groeien.

Een volgende belangrijk project is de renovatie van het Biekorfcomplex. Gelegen op het scharnierpunt tussen het stadscentrum en het Sint-Jakobskwartier is het Biekorfcomplex (openbare Bibliotheek en Cultuurcentrum Brugge) met 2000 bezoekers per dag, vandaag één van de drukst bezochte cultuursites van de stad. In het gebouw zullen nieuwe ruimtes zoals een gedeeld lees- en cultuurcafé en verschillende thematische labs gecreëerd worden.

De harde scheiding tussen bibliotheek en Cultuurcentrum wordt uitgedomd zodat een nieuwe gedeelde dynamiek waarin ontmoeting, beleving, creativiteit en participatie kan groeien. De vele bezoekersstromen die momenteel in lussen naar de individuele organisaties gaan, zullen door het gebouw en het culturele stadskwartier kunnen lopen. Dit biedt extra mogelijkheden naar ontmoeting en beleving op de site en het kwartier en biedt de ruimtelijke basis voor de gehuisveste organisaties om zich verder te ontwikkelen in dialoog met elkaar en hun omgeving als open huizen in het netwerk.

‘In 1860 richtte Guido Gezelle het tijdschrift ‘de biekorf’ op, met als inzet “een breeder keus aan stoffe”. In 2019 krijgen zijn haast profetische woorden een weerklank in de heroriëntering van ‘zijn’ Biekorf...’ – architectuuratelier dertien12

Ondertussen lopen ook plannen voor andere projecten. Zo sluit de viering van 150 jaar Koninklijke Stadsschouwburg Brugge volledig aan op de doelstellingen van De Stadsrepubliek. Ook de geplande verbouwingen aan het conservarium staan in het teken van gedeeld en efficiënt ruimtegebruik in het creatieve stadskwartier.

De algemene doelstelling en ambitie van de vele stedelijke en niet-stedelijke partners is een eigentijds en uitdagend stadsproject te realiseren binnen het sociale weefsel via innovatieve samenwerking. Dit alles in een 21ste-eeuwse stedelijke context, binnen de contouren van een historische stad. Met De Stadsrepubliek willen ze een experimenteerzone in de stad ontwikkelen waar stadsgebruikers elkaar meer kunnen kruisen, elkaar kunnen prikkelen op hun individueel traject en zo weer met elkaar verknopen in een nieuwe dynamiek.

De Stadsrepubliek wil maximaal inzetten op ‘slim ruimtegebruik’ bij het stadspatrimonium (denk aan het Conservatorium, Cultuurcentrum, de Biekorf, de Stadsschouwburg, Hof Bladelin, De Republiek en The Box) en de kansen die dit zal geven binnen de directe omgeving. Via infrastructuuringrepen, via een softwareplatform maar vooral door een eigentijdse vergaande inhoudelijke samenwerking tussen deze spelers, kan een stevige basis gecreëerd worden om ruimtes maximaal te herbruiken, te delen en elke activiteit te laten doorgaan op de meest geschikte plek, ongeacht de hoofdgebruiker van een gebouw.

Belangrijk bij de projecten is de betrokkenheid en gediversifieerde participatie van de verschillende gebruikers en bewoners, dit zowel in aanloop naar grote infrastructuurprojecten, bij de opmaak van het ruimtelijk deelplan voor het kwartier als bij heraanleg van het openbaar domein. Vandaag willen de partners, de stad en alle actoren uit de buurt in een bottom up co-governance model De Stadsrepubliek uitbouwen als een verregaand multistakeholdersproject.



© Femke den Hollander

De restauratie van het Stedelijk Conservatorium



11

Sint-Jakobsstraat 25



Open op zaterdag 7 september
van 14 tot 18 uur
en op zondag 8 september
van 10 tot 13 uur
en van 14 tot 18 uur

Het betrokken architectenbureau
en gidsen zorgen voor uitleg

Intro

Met het oog op de optimalisatie van het gebouwenpatrimonium van de stad Brugge en de werking van het stedelijke conservatorium zijn grondige aanpassingswerken gepland die zich hoofdzakelijk situeren in het beschermde 18e-eeuwse herenhuis aan de Sint-Jakobstraat 23.

TVSTUDIOBONT & AIKO legt zich als team van experts toe op deze functionele aanpassingswerken en herzielt de balletklas, het sanitair, de administratieve ruimtes, de personeelslokalen en de technieken, met aandacht voor brandveiligheid, de akoestische performantie van het gebouw, de optimalisatie van het ruimtegebruik, de goede functionele organisatie en de algemene toegankelijkheid. Bijkomend wordt voorzien in een nieuwe polyvalente zaal en een opdeelbare muziekklas.

De aanpassingen van het stedelijke conservatorium aan de huidige noden en eisen met het zicht op de toekomst vergt een gerichte aanpak met visie.

De veelzijdige en historisch gegroeide gelaagdheid van het stedelijke conservatorium vormt een rijkdom, maar tegelijk ook een uitdaging die noopt tot gericht en strategisch ingrijpen. Het team TVSTUDIOBONT & AIKO neemt de uitdaging aan, met aandacht voor de verschillende niveaus, van het kleine, het grote tot het authentieke. Deze niveaus reflecteren zich in een denkwijze die toelaat om de gelaagdheid van het gebouw als uitgangspunt vast te grijpen en ook in te zetten als ontwerphouding.

Visie

Bij het klein denken wordt niet enkel van de kleinste bouwstenen in het gebouw vertrokken, maar wordt ook gestart van de gebruiker. Niet één, maar verschillende gebruikers, die zich tegelijk of opeenvolgend in het conservatorium ophouden. Leerlingen, lesgevers, muzikanten en dansers in spé, ouders, maar ook administratief personeel maken gebruik van de plek.



Bij het groot denken wordt duidelijk dat de meerwaarde van een complexe organisatie als een conservatorium zich verschuilt in de som der delen. Het geheel van klassen en lokalen resulteert in een 'huis' voor het Stedelijk Conservatorium dat niet enkel wordt opgefrist, geolied en uitgebalanceerd maar ook zijn functie zal uitstralen aan de gebruikers en aan de buitenwereld.

Verder hebben we nood aan authentiek denken. Een snelle lezing van het gebouw vandaag leert dat gebruik en gebouw doorheen de tijd met elkaar werden verweven, maar daarbij in de knoop raakten. Twee ambities verhouden zich daarbij tot elkaar.

Er is enerzijds de dagdagelijkse functionele werking van een conservatorium en anderzijds de organisatie van een 18e eeuwse stadspaleis of hôtel dat in verschillende fases is geëvolueerd.

Originele - maar eigenwijze - trekken van het gebouw dienen afgestemd te worden op de noden, wensen en dromen van muzikanten en dansers in spé. Zo dienen akoestische eisen te rijmen met een flexibel ruimtegebruik binnen originele structuren en ornamenten. Authentiek denken biedt inzichten die ons toelaten keuzes te maken met zowel aandacht voor nieuw en oud, toekomst en geschiedenis, gebruik en type, functie en ornament, organisatie en plattegrond.



Patrimonium in evolutie

Het 18de-eeuwse classicistische herenhuis huisvest het stedelijk conservatorium onder-tussen al meer dan 130 jaar in het centrum van Brugge. Het heeft een bijzondere historische en architecturale waarde. Het huis werd in 1742 gebouwd in opdracht van Albert Claesman die in Brugge vanaf 1717 een belangrijke politieke rol speelde. Op 1974 is de - sinds 1742 verder geëvolueerde - herenwoning opgenomen als beschermd monument.

Het voormalige stadspaleis of hôtel is gebouwd volgens het France principe 'entre cour et jardin'. Deze ruimtelijke organisatie typeert nog steeds het herenhuis, dat samen met de orgelzaal, de palmklassen en huis Castermans deel uitmaakt van de volledige site van het stedelijke conservatorium.

De site aan de Sint-Jakobstraat 23 herbergt momenteel de stedelijke academie voor muziek-, dans- en woordkunst en een bibliotheek met naslagwerken. Door zijn meervoudige functie vereist het dan ook zowel kwaliteitsvolle als gebruiksvriendelijke faciliteiten.

Het stedelijke conservatorium maakt bijkomend ook deel uit van een overkoepelende opzet, namelijk de stadsrepubliek. Onder deze noemer wordt de slagkracht van de verschillende culturele spelers langs de Sint-Jakobstraat verenigd en versterkt. Om binnen deze ambitie te kunnen spreken van een ware culturele pool zal het er op aan komen om zorgvuldig in te zetten op beschikbare (historische) patrimonium. De ruimte is schaars en de investeringen ingrijpend. Complementariteit zal primeren, net als meervoudig gebruik en een algemene optimalisatie van de bezetting.

Dit noopt tot een nauwkeurige lezing van enerzijds de aanwezige noden en anderzijds de voorhanden gebouwde structuren.

Meervoudige (historische) lezing

De vele sporen in het conservatorium vormen het materiële nalatenschap van de verschillende gebruikers doorheen de tijd. Na 1742 werd het 18de-eeuwse herenhuis verschillende keren grondig verbouwd. In 1974 werd het gebouw via beschermingsbesluit opgenomen als een beschermd monument. De laatste grondige verbouwing van de voormalige 18de-eeuwse herenwoning dateert van 1982. Nadien vullen verscheidene 'ad hoc'-ingrepen elkaar aan tot op vandaag. De erfgoedwaarde van het gebouw werd daarbij niet altijd even zorgvuldig gerespecteerd en genereerde een opeenstapeling van tijdelijke maatregelen (oa. in functie van brandveiligheid). Om de uiteenlopende knelpunten met de gepaste expertise te kunnen benaderen, komt het er dan ook op aan om het gebouw te ontleden en te analyseren in al zijn verschillende laagdheden.

Via historische analyse werd de bouwkundige evolutie in kaart gebracht, de huidige bezetting van de ruimtes werd uitgezet, behoeften en knelpunten werden opgelijst - niet enkel op het niveau van het gebouw, maar ook op schaal van de cultuurpool "Stadsrepubliek". Daarnaast werden akoestische waarden getoetst aan nieuwe opbouwsystemen met het oog op een afdoend alternatief voor de akoestische remediërende ingrepen na 1982 - waaronder de verhoogde vloeren op de verdieping die niet enkel de algemene toegankelijkheid op de verdieping in de weg stond maar ook grote impact

had op de originele elementen en verhoudingen in het gebouw. De technieken werden algemeen onder de loep genomen in functie van de conformiteitswerken van de installaties, de vernieuwing van de elektrische installaties en de optimalisatie van het verwarming- en het ventilatiesysteem. Daarnaast werden ook alle remediërende maatregelen op vlak van brandveiligheid uitgelicht om tot substantiële en lange termijn oplossingen te komen die verenigbaar zijn met de erfgoedkundige waarden van het gebouw.

Ruimtelijke lezing "entre cour et jardin"

BLINDE VLEKKEN / OMSLOTEN BUITENKAMERS

Het 18e eeuwse stadspaleis telt twee bouwlagen met een leien schilddak. Het principe "entre cour et jardin" resulteert in een opdeling van het gebouw met administratieve functies uitkijkende op de koer en de straat en klaslokalen gericht op de binnentuin.

Op deze regel zijn twee uitzonderingen te onderscheiden. De latere invullingen ter hoogte van de voormalige binnenkoeren tellen slechts één verdieping en kijken niet uit op een aanliggende buitenruimte. Er is enerzijds de tot balletklas omgebouwde achterkoer en anderzijds de meer centrale koer die omgebouwd is tot huidige leraarskamer. Beide zijn niet te onderscheiden vanaf de straat, de koer of de tuin en vormen als het ware blinde vlekken - opgespannen tussen aanpalende lokalen en wars op de circulatieassen. De afstemming op de originele structuren en de algemene organisatie is telkens weinig harmonieus te noemen. De structuren uit de jaren '80 zijn algemeen verouderd en bieden vanuit historisch, ruimtelijk en architecturaal oogpunt weinig meerwaarde aan het gebouw.

TWEELEDING VAN HET GEBOUW

De historische gegroeide tweeleding van het gebouw houdt nog steeds stand. De opvatting "entre cour et jardin" vertaalt zich in het huidige plan in een "côté cour" en een "côté jardin" met aan de Sint-Jacobsstraat de administratieve lokalen en aan de tuinzijde de leslokalen. Deze historisch bepaalde opzet lijkt logisch met het oog op lawaaioverlast aan straatzijde, maar de doorgedreven opdeling werkt de goede werking van het conservatorium tegen. Twee trappenhuizen met elk een eigen inkom via de koer ontsluiten de lokalen aan respectievelijk tuinkant en straatkant. Tussen beide ontbreekt momenteel een interne connectie, wat het efficiënt ruimtegebruik en een leesbare circulatie in de weg staat.

MONUMENTALITEIT VERSUS CENTRALITEIT ?

De monumentale trappenhal vormt een niet onbelangrijk herkenningspunt binnen het gebouw. De weelderige slingertrap en de elegante balustrade is vervaardigd uit eikenhout, net als de houten lambrisering met ingewerkte deur naar een voormalig dienstvertrek. Het geometrisch patroon van de vloer op het gelijkvloers van de trappenhal bestaat uit kleine tegels van Cararamarmer en grote rechthoekige tegels in kalksteen van Basècles.

De centraliteit van de monumentale trap komt echter niet meer ten volle tot zijn recht. De trappenhal vormt momenteel ook de inkomhal of het sas vanuit de binnenkoer. De ruimte geeft zowel op gelijkvloers als op de verdieping rechtstreeks uit op verschillende lokalen via 18e eeuwse eikenhouten vleugeldeuren. Ook de in 1982 toegevoegde leraarskamer en klaslokalen geven rechtstreeks uit op het trappenhuis, maar blokkeren daarbij de mogelijke interne link tussen de gebouwdelen.

De nieuwe inpassingen uit 1982 vormen daarbij een grote stijlbreuk met de monumentaliteit van de hal. Niet enkel de deuren zijn buiten proportie toegevoegd. Ook de gang naar de sanitairen en de balletklas breekt met het representatieve karakter van de vestibule. Daarnaast stelt zich een (brand-)technisch probleem, gezien de aanliggende lokalen rechtstreeks uitgeven op het trappenhuis dat momenteel ook dienst doet als vluchtweg.

Strategische plekken

Uit de ruimtelijke analyse van het voormalige herenhuis komen de huidige danszaal en de leraarskamer als twee strategische locaties naar voor. De globale status van de twee plekken verantwoordt een grondige aanpak die toelaat om de algemene ruimtelijke en functionele organisatie van het stedelijke conservatorium weer op punt te stellen met het oog op de toekomst en aandacht voor de erfgoedwaarde.

Concreet wordt dit vertaald in een volledige vernieuwde danszaal volgens de huidige normen en eisen. Ook de aanliggende bergruimtes en kleedkamers worden herschikt. Door de verhuis van de huidige leraarskamer komt er centraal in het gebouw op het gelijkvloers ruimte vrij voor nieuwe sanitairen met een (door-)gang die de "missing link" zal vormen in het verhaal "côté cour" en "côté jardin". Op de verdieping wordt de (door-)gang herhaald met aanliggend een nieuw (opdeelbaar) leslokaal.

Beide nieuwbouwzones zitten volledig ingesloten in het gebouw, waardoor natuurlijke daglichttoetreding enkel mogelijk is via het dak. Dit resulteert in een spel van daklichten, afgestemd op de bouwhoogtes van het omliggende stadsweefsel. De minder bedeelde lokalen krijgen door de dynamisch uitwaaijende daklichten een heel specifieke en eigen ruimtelijkheid.

Gezien de functie van conciërge vervalst, komt ook de woning in het voormalige koetshuis vrij. De ruimte wordt opengewerkt tot een polyvalente klas waarbij zowel de tussenvloer als de tussenmuren geëlimineerd worden. De koergevel wordt opgebouwd naar origineel model en volgens hedendaagse bouwmethodes. Het schrijnwerkgeheel is achterliggend voorzien in slanke stalen beglaasde deurgehelen. Een gepigmenteerd architectonisch betonnen element introduceert de verdwenen arcadebogen met doorlopende kroonlijst en evoceert de verdwenen originele bovenlichten met glasverdeling in stervorm.

De infrastructuur wordt op de verschillende locaties volledig vernieuwd. Daarbij komt het er echter op aan om deze vernieuwing te verknopen met de bestaande structuren, zowel op ruimtelijk, technisch, brand technisch als historisch vlak.

Verknoping nieuw en bestaand

De grondige herziening op de drie plekken laat toe om gericht in te grijpen binnen de complexiteit van het stedelijke conservatorium. Het resultaat is veelvoudig, zowel op functioneel, technisch en ruimtelijk vlak. De strategische zones vormen het vertrekpunt om de overige ruimtelijke ambities verder uit te werken, zoals het herstellen van de centraliteit van de monumentale trappenpartij en het opheffen van de tweeledigheid in het gebouw.

Overbodige lagen worden integraal weggehaald, om andere lagen terug te versterken. De grondige herziening van de beide strategische zones laat toe om sterker in te zetten op meer authentieke en (historisch) waardevolle delen van het gebouw. De verknoping tussen oud en nieuw wordt versterkt, oude doorzichten worden in eer hersteld - zoals de 'enfilade des

portes' op gelijkvloers en verdieping en latere toevoegingen – zoals sassen tussen gang en klas – worden verwijderd dankzij de geoptimaliseerde circulatie.

Deze aanpak versterkt niet enkel de algemene ruimtelijkheid van het gebouw, maar ook de leesbaarheid, de oriëntatie en de "way-finding" doorheen het conservatorium.

Waar mogelijk worden nieuwe zichten op waardevolle elementen geïntroduceerd, zoals het zicht vanuit de nieuwe dansklas op de oude (buiten-)muren van de huiskapel en de oude muren van de interne koeren ter hoogte van de nieuwe invullingen op de verdieping. Bestaande assen vanuit de trappenhal worden versterkt en een nieuw doorzicht wordt toege-

voegd dankzij een ruitvormige opening op de verdieping – ingeschreven in de maat van de reeds aanwezige openingen – met afgeschuinde dagkanten.

Met de komst van een lift wordt gestreefd naar een algemene toegankelijkheid. Daartoe worden de huidige verhoogde vloeren op de verdieping vervangen door een ontkoppelde vloeropbouw met minimale "extra" opbouw.

Op deze manier kunnen de aanwezige pasverschillen die oplopen van 14 tot 16cm die niet enkel de toegankelijkheid hypothekeren maar resulteren in een disproportionele maatverhouding van de ruimtes en hun aankleding (radiatoren, binnendeuren, lambrizing -) gereduceerd worden tot het uiterste minimum.



HELDER SCHEMA : HERWAARDERING VERSUS NIEUWBOUW

De algemene planorganisatie resulteert via de punctuele ingrepen, gekoppeld aan een verhelderende circulatie in een helder schema dat toelaat om enkele functionele en ruimtelijke wissels door te voeren. Hiertoe zijn al enkele aanleidingen, namelijk de toekomstige bibliotheek die in de voormalige huiskapel met het aanhorige salon aan de tuin zal ingericht worden, de polyvalente zaal in de voormalige conciërgewoning en de nieuwe opdeelbare muziekklass op de verdieping.

Daarbij wordt ook de administratie en het onthaal herzien. Flexibele werkplaatsen openen perspectieven richting een gunstigere (her-) verdeling van de administratieve ruimtes. Ter hoogte van de nieuwe inkom wordt een onthaal georganiseerd met zicht op de koer, de inkomhal en de wachtruimte. Het huidige secretariaat zal worden georganiseerd als personeelsruimte.

Energiebesparende maatregelen

Het blijft een uitdaging om een meer dan 200 jaar oud gebouw aan te passen aan de huidige energie- en comforteisen. Door op een door-dachte manier verschillende maatregelen te combineren kan echter wel heel wat vooruitgang worden gerealiseerd. Het energiebesparend potentieel ligt in het isoleren waar mogelijk, namelijk vloeren, daken en zoldervloeren, het toepassen van led verlichting en het vervangen van historische ramen naar oud model, met waar nodig voorzetramen.

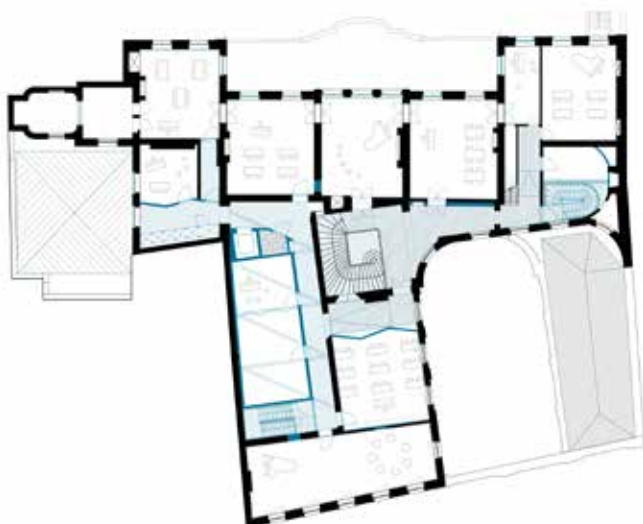
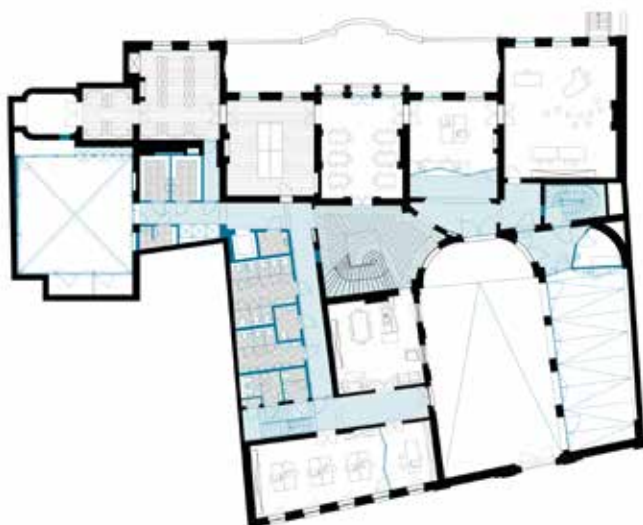
De bestaande verwarmingsinstallatie die dateert van 1998 wordt volledig vervangen en gekoppeld aan een systeem van vloerverwarming op het gelijkvloers in combinatie met ingebouwde ventilo-convectoren op de verdieping. Daarnaast wordt gecontroleerd geventi-

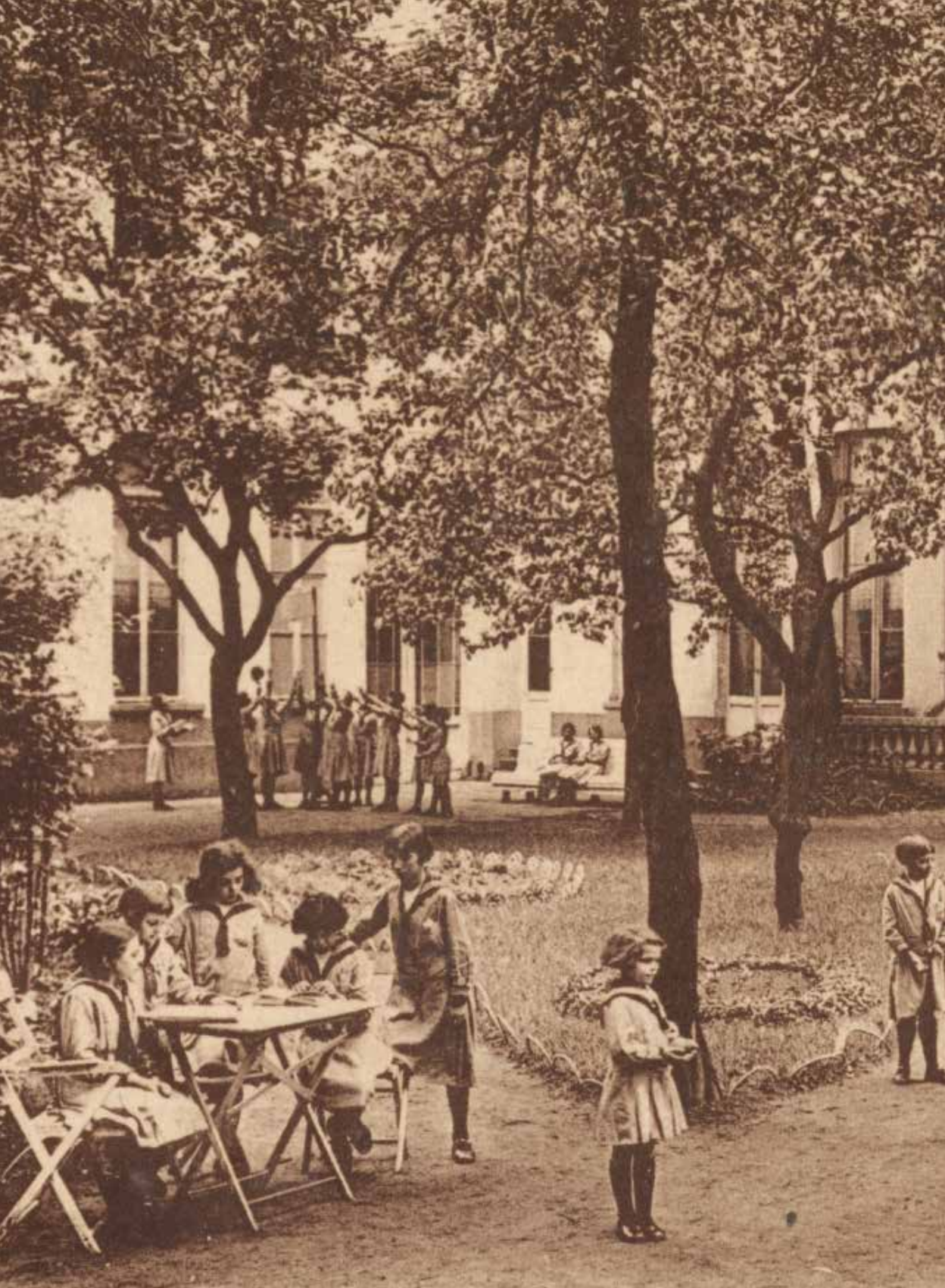
leerd met warmte-recuperatie om het comfort te verhogen. Bijkomend wordt zonne-energie ingezet door - op de dakdelen die niet vanop straat zichtbaar zijn - fotovoltaïsche panelen te plaatsen. Ten slotte wordt regenwaterrecuperatie toegepast voor alle toiletten.

Overleg en dialoog

Het ontwerpen van onderwijsinfrastructuur is een evenwichtsoefening die dialoog vergt met de diverse betrokken partijen. Daartoe werden de krijtlijnen uitgezet in de conceptnota - opgesteld door TV S T U D I O B O N T & AIKO naar aanleiding van de kandidaatstelling in 2016 werden getoetst aan de ruimtelijke en organisatorische randvoorwaarden - in nauw overleg met de opdrachtgever uitgediept en uitgewerkt tot een volwaardig voorstel met het oog op een symbiose tussen oud en nieuw.

Dit ontwerp vormt dan ook het resultaat van een proces van verschillende overlegmomenten en stuurgroepvergaderingen op basis van het ontwerp- en onderzoeksmateriaal aangeleverd door S T U D I O B O N T en AIKO. De overlegmomenten met de stuurgroep - die bestaat uit Leentje Gunst (patrimoniumbeheer - cel ontwerp, stad Brugge), Philippe Mabilde (patrimoniumbeheer - cel ontwerp, stad Brugge), Gunter Carlier (directeur stedelijk conservatorium), Marieke Goetinck (administratie stedelijk conservatorium), Maarten Baeye (ir. arch. S T U D I O B O N T), Karen Kesteloot (dr. ir. arch. S T U D I O B O N T), Jo Verstraete (ir. arch. AIKO) en Frederik Tack (ir. arch. AIKO) - werden aangevuld met overkoepelend overleg met externe diensten zoals dienst Ruimtelijke Ordening, sector UNESCO, dienst voor Monumentenzorg, agentschap Onroerend Erfgoed, de Brandweer Brugge, Inter, Raakvlak enz. We wensen dan ook graag alle betrokkenen te bedanken voor hun input bij dit ontwerp.







190 jaar Religieuzen voor het Christelijke Onderwijs

Herenhuis de 't Serclaes, thans Basisschool Brugge SLHD



12

Wapenmakersstraat 14



Open op zaterdag 7 september
van 14 tot 18 uur
en op zondag 8 september
van 10 tot 13 uur
en van 14 tot 18 uur

Vrij en begeleid bezoek

Ondanks het postadres in de Wapenmakersstraat is dit herenhuis eerder gericht op het Sint-Jansplein. Het driehoekig plein is genoemd naar de Sint-Jan(de Doper)kerk. Dit oorspronkelijk bedehuis ging zeker terug tot de 13de eeuw, maar werd vervangen door een kapel nadat de romaanse toren in 1611 was ingestort. De 17de-eeuwse kapel werd op haar beurt in 1786 gesloopt. In de plaats kwam de huidige monumentale waterpomp (1791).

De oude kerk staat nog afgebeeld op de kaart van Marcus Gerard. Net boven de kerk zien we één van de vele openbare fonteinen of waterpunten van de stad die door de befaamde moerbuizen werden gevoed. Maar wat ons het meest interesseert is de merkwaardige burcht die op de plaats van het huidige herenhuis is ingetekend. Het monumentaal versterkt huis met vier ronde hoektorens (twee onder spits) ligt dieper in het bouwblok en wordt aan de straat voorgegaan door een poortgebouw dat loodrecht aansluit op de Cordoeaniersstraat.



Huis De Lecke zoals afgebeeld op de kaart van Marcus Gerards (www.kaartenhuisbrugge.be)

In de registers van de Zestendelen staat het bouwwerk aangeduid als 'huis *De Lecke*'. Het verwijst ongetwijfeld naar de familienaam Van der Lecke. Zo was Jan van der Lecke in 1325 eigenaar van dit grote pand. In de 14de eeuw behoorde deze familie tot de toplaag van de Brugse bevolking. Ook latere eigenaars van het pand zoals Zegher vande Walle (ca. 1400) en Jan van Aertricke [1425] behoorden tot rijke magistratenfamilies. Bij de sloop van Sint-Jansplein 15 in 1960-1961 werd ongeveer 10 m achter de rooilijn een muur van dit merkwaardige bouwwerk blootgelegd. Het muurfragment was 6,5 meter lang en 10,5 meter hoog. Opvallendste kenmerken waren twee waterlijsten in Doornikse kalksteen en een 95 cm breed uitkragend rookkanaal dat onderaan steunde op drie afgeronde consoles in Doornikse kalksteen. Onder de haakse vleugel van herenhuis 't Serclaes zit bovendien nog een kelder uit diezelfde 13de eeuw. De tweebeukige kelder is nu overdekt met 17de- of 18de-eeuwse gewelven, maar van de oorspronkelijke overdekking blijven enkele consoles in Doornikse kalksteen bewaard net als enkele zware vierkante bakstenen pijlers.

In de loop van de 16de eeuw werd het Engels consulaat in huis De Lecke ondergebracht. Van groter belang was de komst van jezuïeten die zich hier vanaf 1574 kwamen vestigen dank zij financiële steun van de stadsmagistraat, het bisdom en tal van particuliere schenkingen. In het huis De Lecke en drie aanpalende woningen in de huidige Wapenmakers- en Sint-Walburgastraat openden zij in 1575 hun eerste college. Daarnaast verzorgden de jezuïeten ook de Griekse en Latijnse vorming van de Brugse seminaristen. Onder het protestantse stadsbestuur (1578-1584) werd het college een tijdlang gesloten. Kort na de herovering van de stad in 1584 keerden zes jezuïeten naar de Sint-Jansplaats terug en heropenden zij er hun college. Vermits er geen mogelijkheid

tot uitbreiding bestond, vormden de gebouwen op de Sint-Jansplaats slechts een voorlopige vestigingsplaats. In 1595 (of 1596) werden enkele gebouwen op de nabijgelegen Sint-Maartensplaats aangekocht, de kern van het latere jezuïetencollege (huidige Europacollege).

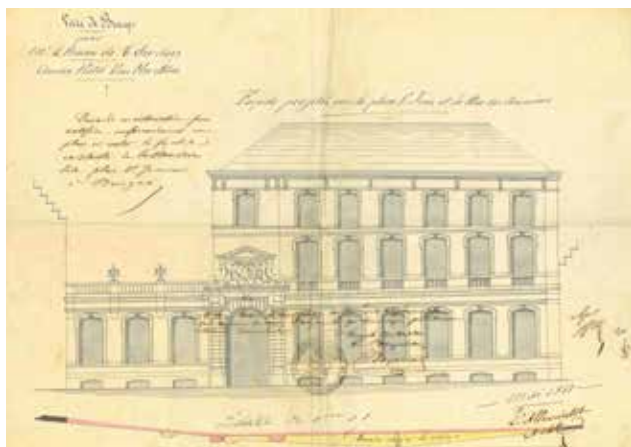
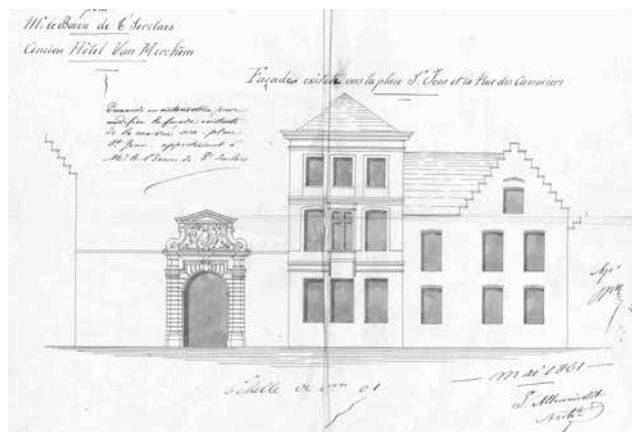
In de volgende eeuwen kende De Lecke diverse, maar steeds voorname eigenaars. Volgens Andries Van den Abeele was De Lecke tegen de tweede helft van de 18de eeuw de woning geworden van de twee kanunniken van Outryve. 'Naast rijk, geleerd en vroom, waren ze ook vrolijke kerels. Een politierapport meldde dat bij hen voor grof geld werd gespeeld. In 1773 kwam hun onlangs geadelde nichtje Petronilla van Outryve samen met haar kersverse en geldverspillende echtgenoot Philippe de Stappens de Harnes, een deel van het grote huis bewonen. Ze bracht er supplementaire levendigheid binnen en de wijnavonden in gezelschap van vrienden van de Sint-Jorisgilde duurden soms tot in de kleine uurtjes. Enkele jaren later ging het huis over op haar broer Jean-Jacques van Outryve de Merckem, één van de voorname kooplui en mecenasen uit die tijd. Net zoals zijn zussen, zijn broer die ook kanunnik was en zijn andere broer die de stamvader werd van alle van Outryve d'Ydewalles, was hij in 1771 als welvarende businessman in de adelstand verheven.'

Wanneer Jean-Jacques in 1815 overleed, werd het pand dat inmiddels gekend stond als 'hotel van Merckem' tijdelijk verhuurd aan Charles Delannoy. Vanaf 1818 tot het moment dat hun eigen stadspaleis in de Sint-Jansstraat 16 klaar was, woonde het prille echtpaar Edouard en Sophie de Nieulant – van Outryve hier. Daarna werd het opnieuw verhuurd, aan het echtpaar Franciscus Joos-Imbert.

Tien jaar later, in februari 1841, bracht de Kortrijkse priester Henri Durieu, met goedkeuring van de toenmalige bisschop Mgr Boussen, hier een tweede bisschoppelijk college onder, het 'Institution Saint-Louis'. Directeur Durieu beoogde vooral de zonen van de adel en van de begoede burgerij in zijn bisschoppelijk college op te vangen. In de volgende jaren wist hij het onderwijzend personeel uit te breiden tot zeven en dit voor een veertigtal interne humanioraleerlingen. In 1851 smolt dit college en het eigenlijke bisschoppelijk Lodewijkscollege samen, om vanaf 1861 te worden samengebracht in het uitgebreide domein aan de Noordzandstraat.

Ondertussen was Sint-Jansplein A2/49 of het huidige Wapenmakersstraat 14 aangekocht door baron Auguste de 't Serclaes de Wommersom. In mei 1861 diende hij een aanvraag in voor de bouw van een groot herenhuis. De plannen zijn getekend door architect Isidore Alleweireldt.

Het vroegere *hotel van Merckem*, bestaande uit twee panden en een poort centraal in de tuinmuur, werd gesloopt en vervangen door een monumentaal herenhuis van drie bouwlagen hoog en zeven travéeën breed. De poort, met gelede pilasters, volutentop en driehoekig fronton, heeft men verplaatst en geïntegreerd in de nieuwe voorgevel als hoofdtoegang. In de cartouches boven de koetspoort werden evenwel de bouwdatum ('ANNO'/'1862') en het alliantiewapen (de 't Serclaes de Wommersom / d'Hanins de Moerkerke) aangebracht. De initialen van de bouwheer zijn trouwens ook in het smeedwerk voor de keldergaten (TS) terug te vinden.



Bouwaanvraag met oorspronkelijke toestand van huis van Merckem en de nieuwe toestand met het herenhuis de 't Serclaes (SAB, bouwvergunningen, 1861/73).

De bepleisterde gevel is sterk horizontaal geleed door lijstwerk. Alle segmentboogvensters hebben een geprofileerde omlijsting met een sluitstuk. De vensters op de eerste verdieping hebben een opengewerkte borstwering met balusters. Modillons dragen de houten kroonlijst en benadrukken de travee-indeling van deze zeer classicistische opgevatte gevel.

Links van de poort voorzag architect Isidore Alleweireldt een eenlaags gebouw met drie gelijkaardige vensters, afgewerkt met een balustrade bekroond door twee vazen. Uiteindelijk werd hierop een magnifieke wintertuin in Indische stijl geconstrueerd. De huidige wintertuin is helaas slechts een fractie van het oorspronkelijke concept. Aanvankelijk ging de vierkante ruimte over in een achzijdige bekroning met een Indisch geïnspireerde koepel. Het is (nog) niet duidelijk wanneer dit meesterwerk verdween.



Zicht op het herenhuis de 't Serclaes nog met koepel boven de wintertuin, ca. 1890 (SAB, Beeldbank Brugge).

De bouwheer baron Auguste de 't Serclaes (1813-1866), gehuwd met Hermine d'Hanins de Moerkerke (1812-1863), was Provinciaal Inspecteur van het Lager Onderwijs bij de bouw van dit stadspaleis. Oorspronkelijk woonde het gezin met dochter en drie zonen aan de Torenbrug. Vijf maand na het overlijden van Hermine d'Hanins verhuisde de weduwnaar en zijn kinderen en dienstpersoneel in oktober 1863 naar het Sint-Jansplein. Amper drie jaar later stierf Auguste de 't Serclaes.

In 1870 richtten Les Dames de Saint-André een school op in de ruime herenwoning. Twee jaar later breidden ze de gebouwen uit met een kapel (gesloopt in 1977) naar een ontwerp van architect en pionier van de Belgische neogotiek, Jean-Baptiste Bethune. Na het faillissement van de bank Dujardin (1877) wisten ze de herenwoning met ruime tuin van Félix Dujardin te verwerven. Sindsdien waren klooster en onderwijsinstelling ondergebracht aan de Garenmarkt.

De vrijgekomen gebouwen aan het Sint-Jansplein kwamen vervolgens in handen van de *Dames de l'Instruction Chrétienne*. Ze verlieten in 1878-1879 de gebouwen van de abdij van Hemelsdale aan de Sint-Clarastraat om hier hun school in onder te brengen. Ze breidden het complex in 1883 uit met een neobarok gebouw op de hoek met de Sint-Walburgastraat, ontworpen door Joseph Coucke, zoon van glazenier Samuel Coucke. In 1922 wisten de zusters ook Sint-Jansstraat 16 toe te voegen en te integreren in hun schoolcomplex. In de naoorlogse periode werden de gebouwen aan de Sint-Walburgastraat (arch. Hocepiéd, 1956) en deze aan Sint-Jansplein 15 (arch. R. D'Helft, 1961) gesloopt en vervangen door klassenvleugels.



Een van de 19de-eeuwse salons van het herenhuis [Stad Brugge, Matthias Desmet].



Tijdens Open Monumentendag zijn enkele salons en vooral het trappenhuis te bezoeken. De koetsdoorgang geeft reeds een rijke indruk door het veelvuldig gebruik van marmer (rouge royale) en imitatiemarmerschildering. De doorgang is symmetrisch opgevat, wordt geleed door pilasters en zuilen en heeft aan weerszijden een gaanderij. Rechts sluit deze aan op een centrale hal met aan beide zijden telkens een aantal salons in Lodewijk XVI-stijl en op het einde een fraaie bordestrap.

Links van de koetsdoorgang zijn de ruimtes U-vormig rond de gaanderij ingeplant. Het trappenhuis vormt het kroonjuweel van dit 19de-eeuws herenhuis en maakt door zijn ruimtewerking en decoratie zeer grote indruk. De rijkdom en de status van de bouwheer zijn architecturaal vertolkt in deze ruimte. De hoge traphal kent een superpositie van galerijen met zuilen in de drie orden. De witte ruimte is aangetekend met spiegels, verdiepte panelen, een cartouche met het opschrift 'IHS / Ad Majorem Dei Gloriam' en ingewerkte glasramen van J. Bethune, afkomstig van de gesloopte schoolkapel. De eikenhouten slingertrap heeft een smeedijzeren borstwering en een fraaie trappaal onder meer met leeuwenkop en urne. De hal wordt zenithaal verlicht door een fraaie, cirkelvormige lichtkoepel. De galerijen op de verdiepingen herbergen 19de-eeuwse toonkasten met fascinerend didactisch materiaal.

Wapenmakersstraat 14 is beschermd als monument bij M.B. van 4 oktober 1996.

Christophe Deschaumes

Uit :

J. DE CUYPER, 'Uit Guido Gezelle's studententijd. Zijn overgang van Brugge naar Roeselare in 1846', in : *Biekorf*, jg. 59, 1958, pp. 236-240.

Brigitte BEERNAERT, Jan ESTHER, 'Wapenmakersstraat 14, huis de 't Serclaes', in : *Open Monumentendag. Negentiende-eeuwse architectuur in de binnenstad*, Brugge, 1990, pp. 17-18.

Jürgen VANHOUTTE, *Jezuïetencollege te Brugge, 1575-1773*, 2007. (https://search.arch.be/eac/eac-BE-A0500_117829_DUT)

Agentschap Onroerend Erfgoed 2019: Lyceum Hemelsdaele [online] <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/29930> (Geraadpleegd op 07-06-2019)

Het huis De Lecke <http://www.andriesvandenaabeele.net/AndriesVandenAbeele/AVDA394.htm>



De religieuzen van het Christelijk Onderwijs zijn 190 jaar lang aanwezig in het stadsbeeld van Brugge

In 1813 trad de uit Brugge afkomstig, Agnes Verhelle in Doornzele in bij 'Les Dames de l'Instruction Chrétienne'. Ze was toen 27 jaar oud en kreeg de naam van Dame Agathe. Na een woelige periode werd het klooster in 1823 met de hulp van Kanunnik Raepsaet opnieuw opgestart. Dame Agathe legde op vraag van de Nederlandse regering het verplichte examen af om onderwijs te mogen organiseren. Op haar diploma stond vermeld dat ze zelf mag oordelen wie van haar medezusters geschikt was voor een opdracht in het onderwijs.

In 1929 kocht ze op vraag van de bisschop de oude abdij Hemelsdaele in de Brugse Sint-Clarastraat. Ze opende er een 'pensionaat' en een 'kantschool voor minderbedeelden'. De weinige overgebleven zusters van de 'abdij Hemelsdaele' sloten aan bij de Dames de l'Instruction Chrétienne. De Bruggelingen gaven de nieuwe bewoonsters de naam van de vroegere kloosterlingen 'De Dames van Hemelsdaele'. De van oorsprong Franse congregatie is op vandaag precies 190 jaar aanwezig in Brugge en had tot doel onderwijs te verstrekken, in het bijzonder voor meisjes. In 1832 kocht Dame Agathe een gebouw in de Kuiperstraat op de plaats die we nu kennen als de stadsbibliotheek: Biekorf. Op die plaats kwam een externaat of dagschool.

Het bisdom had een controlerende rol en de zusters kregen dan ook geregeld de inspecteur van het bisdom op bezoek. Dame Agathe stond ook in voor de didactische vorming van haar religieuzen en stuurde bij waar nodig. Zo weten we bijvoorbeeld dat omstreeks 1870, de zusters lessen in de Franse, de Nederlandse en de Engelse taal kregen. Ook leken, zowel dames als heren, kregen vaak een lesopdracht. Er was zelfs een Engelse dame die bepaalde perioden van het jaar naar Brugge kwam om les te geven. Binnen de eigen congregatie ontstond zelfs een eigen inspectiewerk. Een *diarium* (dagboek) vermeldt in 1880 dat een zekere zuster M. Victorine geregeld langskwam om de zusters te inspecteren, ze raad te geven en zelfs cursus te geven.

Op vraag van de pastoor hield in 1978 de kantschool op te bestaan en kregen de minderbegoeden er onderwijs. Zo ontstaat in de congregatie naast de 'kotschool' ook de verplichte 'armenschool' die bij opstart al 62 leerlingen telde. De inkomsten uit de **kotschool** dienden trouwens om onder meer het armenonderwijs te financieren. Er was dus in zekere mate sprake van een sociale herverdeling. Dat nam echter niet weg dat internaten doorgaans erg elitaire instellingen waren, gericht op het vormen van vrome en fatsoenlijke echtgenotes van de gegoede middenklasse.

Op 30 december 1878 kocht de congregatie het huis op het Sint-Jansplein om in 1879 beide locaties, Kuiperstraat en Sint-Clarastraat, samen te brengen.

26 april 1879 Verhuis vanuit de Kuiperstraat. 's Morgens om 4 u. werden bedden 'uiteengehaald en aan de hoofdboort gezet'. Om 20 u volgde de plechtige inhuldiging van het huis op het Sint-Jansplein in aanwezigheid van de lokale en de algemene overste. De gebouwen in de Kuiperstraat werden datzelfde jaar nog verkocht. De verhuis vanuit de Sint-Clarastraat vond plaats op 17 augustus 1879, om vijf dagen later, om 15u.30 de oude Abdij Hemelsdaele definitief te sluiten.

Op 30 september 1879 kwamen de eerste internen toe in de Wapenmakersstraat. Een dag later volgden de externen. De lessen konden beginnen. Al gauw zocht men naar uitbreiding. In de periode 1879-1887 kocht de congregatie een viertal huizen in de Wapenmakersstraat. In 1890 telde de school trouwens al 220 leerlingen: 40 internen, 138 externen en 42 jongens. Jongens waren trouwens sinds 1884 al welkom.

Het kloosterleven van de Religieuzen van het Christelijk onderwijs was in oorsprong een kopie van het contemplatieve leven (= een kloosterorde die leeft volgens een kloosterregel) van cisterciënzers. Het was ascetisch, streng en eerder veeleisend voor mensen die ook les moesten geven. In de periode 1960-1964 kwam hierin stilaan verandering, onder meer dankzij het Tweede Vaticaans Concilie en de verkiezing van een nieuwe Algemene Overste.

Naar het model van het monasterium waren er dus ook de koorzusters en de buitenzusters: 'de Dames en de Soeurs'. Of je nu Dame of Soeur werd, hing grotendeels af van de 'dot' (dotatie) die je meegebracht. De koorzusters of de contemplatieve zusters (Dames) uit de oude monastieke traditie besteedden hun dag voornamelijk aan het zingen van het koorgebed. Voor lekenzusters of werkszusters (Soeurs) was vooral handenarbeid weggelegd en in beperkte mate religieuze oefeningen. Hoewel deze indeling uit het middeleeuwse kloosterleven dateert, werd ze in vele congregaties tot in de 20ste eeuw behouden.

De congregatie in Brugge telt op vandaag nog slechts twee zusters. Toch leeft het doel van de congregatie verder. Op deze historische plaats is er met de opening van een kinderdagverblijf, de aanwezigheid van de basisschool en een internaat nieuw leven en hoop voor de toekomst. Een erfenis van 190 gaat niet verloren, maar leeft versterkt verder onder de naam 'St.-Leo-Hemelsdaele'.

Over onder meer het kloosterleven, de verschillende taken, de kloosterkledij, ontspanning en reizen, 'klapdagen' en de eerste televisie-uitzending lees je meer in het ibook: 'De religieuzen van het Christelijk Onderwijs, 190 jaar onderwijs in Brugge. (gratis te downloaden in de bookstore van Apple) <https://books.apple.com/be/book/de-religieuzen-van-het-christelijk-onderwijs/id1459758471?l=nl>

Peter De Clerck

Herenhuis de Nieulant, thans Basisschool Brugge SLHD



13

Sint-Jansstraat 16

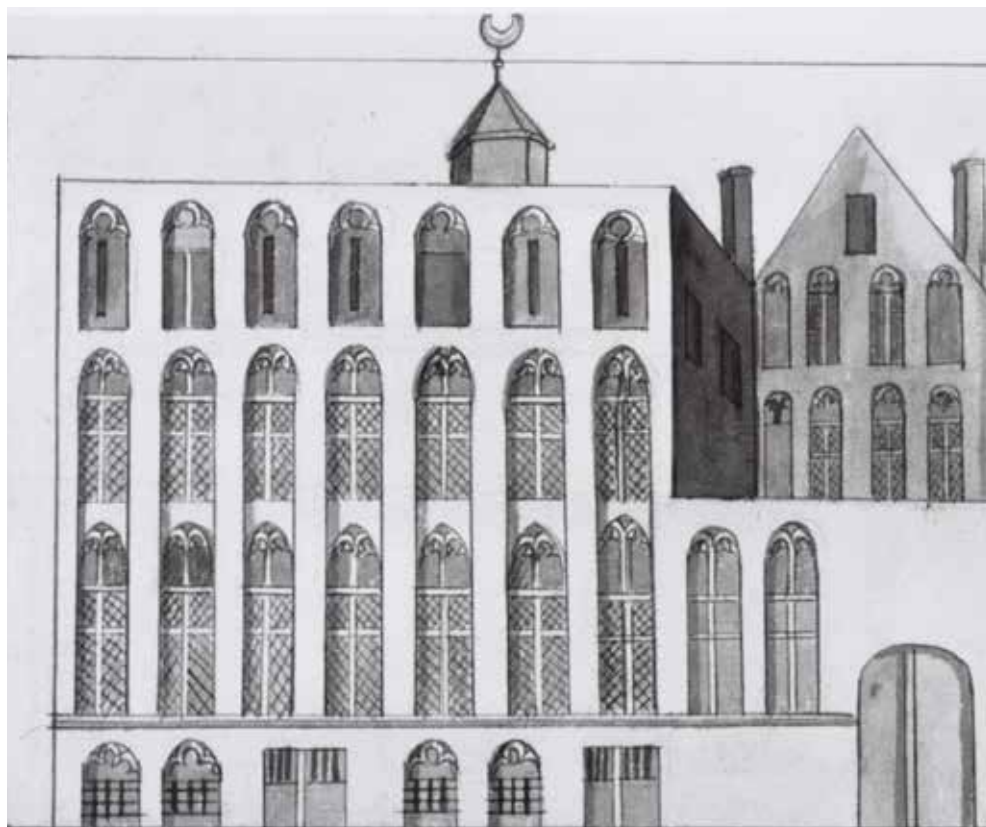


Open op zaterdag 7 september
van 14 tot 18 uur
en op zondag 8 september
van 10 tot 13 uur
en van 14 tot 18 uur

Vrij en begeleid bezoek

De Sint-Jansstraat is samen met de Hoogstraat en de Ridderstraat eeuwenlang het residentiële kwartier van Brugge geweest (en is het nog steeds). Reeds in de 12de eeuw waren hier meerdere adellijke huizen gelegen. De wijk ontwikkelde zich rond de verdwenen Sint-Walburgakerk, zelf gesticht door de Vlaamse graaf. De sterke woonconcentratie had ook te maken met de veranderde handelsassen. Door de vorming van het Zwin was Brugge sinds de 12de eeuw beter toegankelijk via de zee. Het economisch zwaartepunt verschuift naar het einde van de 13de eeuw dan ook van de omge-

ving van het Simon Stevinsplein naar de buurt ronde de Spiegelrei. Internationale handel trok ook buitenlandse handelaars en handelsnaties aan. In de onmiddellijke buurt waren onder het natiehuis van de Biskajers en deze van de Engelsen gelegen. Hoewel echte bewijzen nog ontbreken denkt men dat het zogenaamde Turks Consulaat net hier, Sint-Jansstraat 16, zou gestaan hebben. De 18de- en 19de-eeuwse historici baseerden zich op de vergelijkbare schermgevel van het pand zoals dat werd opgetekend door Marcus Gerards.



Het zogenaamde Turks Consulaat zoals opgetekend door Charles Custis in eerste helft van de 18de-eeuw (SAB, Beeldbank Brugge).

De opeenvolgende eigenaars van dit perceel zijn vanaf het begin van de 16de eeuw terug te vinden in de OMD-brochure van 2000. Zo weten we dat rond 1540 de voorloper van het huidige pand *de Moorinne* werd genoemd. Deze patriciërs woning was in handel van de Genuëze handelaars Lommelini en later van de befaamde Spaanse Pardo's. Het huis *de Moorinne* wordt in 1603 omschreven als *achterwaerts streckende met eene platse van lande tot het kerkhof* van Sinte Wouburghe met een poorte ende uitganck up zelve kerckhof. In de 17de eeuw liet de familie Audejans-Vanden Berghe het huis grondig aanpassen aan de smaak van de tijd. De gedetailleerde boedelbeschrijving van 1692 getuigt

van die inspanningen en van het rijke burgerinterieur. Na hen was de familie Blommaert ongeveer zestig jaar eigenaar van het pand. Vanaf 1751 tot in het begin van de 19de eeuw bleef *de Moorinne* eigendom van de familie de Pruyssenare.

De geschiedenis van het huidige stadspaleis start op 18 augustus 1828 wanneer burggraaf Edouard de Nieulant (1792-1874) de toelating verkreeg om het imposante herenhuis te bouwen in de Sint-Jansstraat 16. Het nieuwe pand was afgewerkt eind december 1831 want op 1 januari 1832 staat het gezin de Nieulant er ingeschreven in de bevolkingsregisters.



De Moorinne is duidelijk herkenbaar weergegeven op de kaart van Marcus Gerards (www.kaartenhuisbrugge.be)

Edouard de Nieulant (Gent, 1792 – Brugge, 1874) en latere bewoners

Na zijn carrière als officier in het leger van Napoleon, huwde burggraaf Edouard de Nieulant in 1818 met de Brugse Sophie van Outryve d'Ydewalle. Het jonge echtpaar woonde aan het Sint-Jansplein A2/49 of de huidige Wapenmakersstraat 14. Uit het huwelijk kwamen vier kinderen voort, waarvan enkel Jules de volwassen leeftijd niet haalde. In 1827 werd hij schepen van Sint-Andries. In hetzelfde jaar werd de burggraaf opgenomen in het ridderschap van West-Vlaanderen en zodoende lid van de provinciale staten. Hoewel hij kamerheer was van Willem I had Edouard duidelijk Belgische sentimenten en onderschreef hij de latere onafhankelijkheid. Eind 1830 werd hij burgemeester van Sint-Andries. In dezelfde gemeente bouwde hij in 1835 zijn neoclassicistisch landhuis Beisbroek. Hij werd in 1872 opgevolgd door zijn schoonzoon Adolphe Otto de Mentock die met Valérie getrouwd was. Verder was Edouard de Nieulant als provincieraadslid was actief tussen 1836 en 1848 en 1854 en 1864.

Door erfenissen zowel aan zijn kant als die van zijn vrouw was het gezin de Nieulant bijzonder welstellend wanneer zij in 1832 het riant stadspaleis kwamen bewonen samen met drie dienstmeiden en een koetsier. Het echtpaar zal het herenhuis goed 40 jaar bewonen. Na het overlijden van weduwe Sophie van Outryve kwam het huis toe aan Irénée Peers, burgemeester van Waardamme en achtereenvolgens gehuwd met Mathilde (1820-1846) en Elisa (1821-1890) de Nieulant. Later, in 1892, werd het geërfd door Arthur Pecsteen-Peers en tien jaar later door Paul Otto de Mentock-Pecsteen. Zij verkochten het in 1922 aan de zusters van Hemelsdale als uitbreiding voor hun school.

Uit : https://nl.wikipedia.org/wiki/Edouard_de_Nieulant

De nieuwe herenwoning is drie bouwlagen hoog en heeft een bepleisterde voorgevel van zes traveeën. Deze zeer evenwichtige gevel is 26 meter breed en 16 meter hoog en opgebouwd volgens de Gulden Snede. De hoogte van de gevel verhoudt zich immers tot de breedte zoals de breedte tot de som van de hoogte en de breedte samen ($16/26=26/42$) en benadert het gulden getal (0,618). Dit verhoudingsprincipe werd veelvuldig toegepast in het classicisme. De verdieping van de poorttravee kan op haar beurt omschreven worden in een vierkant: de

hoogte van de Ionische zuilen en het hoofdgestel is gelijk aan de breedte van het risaliet. De poorttravee is hier inderdaad de blikvanger in de gevel. Op de benedenverdieping is hij uitgewerkt met imitatievoegen en op de verdieping dragen vier Ionische zuilen een hoofdgestel. Alle vensters zijn rechthoekig en hebben geprofileerde omljstingen. Deze op de eerste verdieping zijn nog extra benadrukt met kroonlijsten op volutevormige consoles. Zoals gebruikelijk in de neoclassicistische architectuur was de gevel geschilderd in koel grijze kleuren.



Vestibule van het herenhuis (Stad Brugge, Matthias Desmet).

In ruimteverdeling en aankleding is dit 19de-eeuwse stadspaleis nog schatplichtig aan de 18de-eeuwse adellijke wooncultuur. Via de overdekte koetsdoornit hadden de eigenaars, hun familie en hoge bezoekers toegang tot de verhoogde vestibule. De neoclassicistische doorgang wordt geritmeerd door Dorische pilasters en zuilen en schijnbaar afgedekt door een doorlopend tongewelf. De kleinere deuren links en rechts van de doorgang waren bestemd voor het dienstpersoneel dat snel en bijna ongezien hun eigen circulatieassen en dienstkamers en doorheen het gebouw hadden.

De hoger gelegen vestibule is heel rijkelijk uitgevoerd met een witmarmeren vloer.

Via de vleugel deur van het grote salon komen we in de eetzaal terecht. Op het plafond na kreeg deze grote ruimte in 1878 een volledig nieuwe aankleding in Vlaamse stijl. In de supraporta's boven de zware eikenhouten deuren treffen we wapenschilden van de opdrachtgevers aan, met name Peers en de Nieulant. Boven de eikenhouten lambriseringen zijn gemaroufleurde doeken aangebracht met landelijke en volkse taferelen in de trant van David Teniers. De gedateerde schouwmantel is zeer zwaar en rijk uitgevoerd met gekoppelde marmeren zuilen en een schilderij mogelijk van of naar Jan Garemin binnen een zware eikenhouten omlijsting.

De kamerhoogte verlaagt per verdieping, evenals de opsmukgraad. De eerste en tweede verdieping zijn evenwel steeds rond een centrale galerij georganiseerd, met links achter de centrale rondboog deur de dienstrap die alle kamers in alle bouwlagen kan bedienen. Op de eerste verdieping ligt aan de straatzijde één of meerdere kamers die samen het appartement vormden van Edouard de Nielant. De voor naamste kamer ligt net boven de koetsdoor-

gang en beschikt over een balkon. De ruimte is rijk aangekleed met een fraai uitgewerkte schoorsteen en diverse friezen waarin het monogram van de bouwheer is verwerkt. De kamers aan de tuinzijde waren meestal voor de vrouw des huizes bestemd, terwijl het dienstpersoneel die de hoede had over de kinderen op de tweede verdieping waren ondergebracht.

De tuin reikte voorheen tot aan de Walburgastraat waar de stallen en koetshuizen waren gelegen. Links achter het stadspaleis, op de huidige speelkoer, rest nog een deel van de vroegere bijgebouwen van dit bijzonder neoclassicistisch geheel.

Sint-Jansstraat 16 is beschermd als monument bij K.B. van 9 juli 1974.

Christophe Deschaumes

Bronnen :

<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/29705>

Stadsarchief Brugge, Bouwvergunningen, z.nr. 1828.

Brigitte BEERNAERT, 'Sint-Jansstraat 16, Huis de Moorinne, Hemelsdaeleinstituut', in : *Open Monumentendag – Monument en Tijd*, Brugge, 2000.



toegang tot de vestibule met alliantiewapen van de opdrachtgevers (Stad Brugge, Matthias Desmet).





Preview Sacred Books, Sacred Libraries

Het Engels Klooster



14

Carmersstraat 83-85



Enkel open
op zaterdag 7 september
van 14 tot 18 uur

UITSLUITEND OP RESERVATIE

Engels Klooster

Smaakmaker voor 'Sacred Books | Secret Libraries'

In februari 2020 gaan in het Engels Klooster en het klooster van de Ongeschoeide Karmelieten geleide bezoeken van start. Open Monumentendag 2019 biedt de unieke gelegenheid om al even te proeven van het aanbod.

Om het spirituele erfgoed van religieuze te bewaren en zichtbaar te maken, om religieuze gemeenschappen een toekomstperspectief aan te reiken en om het bedreigde en besloten materiële en immateriële erfgoed van religieuze zuurstof te geven, is met de steun van Toerisme Vlaanderen het toeristische hefboomproject 'Sacred Books | Secret Libraries' opgestart. Er is heel bewust gekozen voor twee door religieuze gemeenschappen bewoonde kloosters met hoog toeristisch potentieel en hoge erfgoedwaarde. De ontsluiting van beide sites gebeurt in volle samenspraak met de bewoners-eigenaars. Het bezoek verloopt langs een belevingsparcours doorheen de kloosters. Boeken en bibliotheken vormen de rode draad.

Het *Engels Klooster* is het enige Engelse katholieke klooster op het Europese vasteland dat, behalve tijdens de Franse Revolutie, onafgebroken heeft gefunctioneerd. Het klooster is een goed bewaard en volledig ommuurd complex van bijna vier eeuwen oud. Het staat vooral bekend om de unieke koepelkerk en de relikwie van Thomas More die hier bewaard wordt.

In het Engels Klooster leeft een gemeenschap van kanunnikessen van Windesheim die zich steeds hebben gewijd aan opvoedingswerk van meisjes en aan gastvrij onthaal. Dit is een klooster van contemplatieve religieuzen: deze zusters leven *in een geest van afzondering*, ze leiden een leven van *gebed, contemplatie* (beschouwing) en *bepoort apostolaat*. Er wonen hier acht zusters.

De Congregatie van de Reguliere Kanunnikessen van Sint-Augustinus is genoemd naar het eerste klooster van Windesheim, gesticht in 1387. Windesheim ligt in Nederland: het is een gemeente van de stad Zwolle.

De kanunnikessen zijn geworteld in de spiritualiteit van de 'Moderne Devotie' die geïnspireerd is door de Regel van Augustinus. De 'Moderne Devotie' is een geestelijke herbronning die in de veertiende eeuw werd ingeleid door Geert Grote, een diaken uit Deventer die als "ketterhamer" preekverbod kreeg. Hij was de oprichter van de Broeders en Zusters van het Gemene Leven.

Vanaf het einde van de zestiende eeuw zochten verschillende Engelse katholieke gemeenschappen hun toevlucht op het vasteland om het opkomende protestantisme en de daarmee gepaard gaande represailles op de katholieken te ontvluchten.



Nazareth

Op 26 februari 1628 kocht de Engelse Mary Lovell, verwant met de (schoon)familie van Thomas More, in de Carmersstraat een ommuurd eigendom met een boomgaard en een huis, het voormalige passantenhuis Nazareth. Een jaar later kwam dit domein in handen van de Engelse kanunnikessen van de Orde van de Heilige Augustinus (Congregatie van Windesheim). De kanunnikessen van Windesheim verbleven al enkele jaren in Leuven maar waren op zoek naar een nieuwe vestigingsplaats dicht bij Engeland, om eventueel terug te keren en om land- en geloofsgenoten te onderrichten. In de zestiende eeuw had het Sint-Monicaklooster in Leuven (een volledig Engels klooster dat gesticht was door de Windesheimer priorij Sint-Ursula in diezelfde stad) een toevloed van Engelse kandidaten te verwerken gekregen.

De eerste zusters die in Brugge kwamen wonen, vormden het vroegere passantenhuis om tot klooster en gingen bedelen om in hun onderhoud te voorzien. In het bestaande huis werd een kapel ingericht en reeds op 20 september 1629 – *in september 2019 is dit 390 jaar geleden* – was het klooster ook officieel opgericht maar de kerk en de eigenlijke kloostergebouwen kwamen tot stand onder priorin Augustina Bedingfield.

Pas in 1647 beschikte de gemeenschap over voldoende middelen om een eigen kloostergebouw uit te bouwen waarin het voormalige passantenhuis Nazareth werd geïntegreerd: het was de staatssecretaris van de aartsbisschop Albrecht en Isabella die de kosten van de werken op zich nam. De zusters lieten een kloosterpand, refter, keuken, gemeenschapskamer en slaapcellen optrekken. De eerste kapel werd in 1650 afgewerkt.

Onder priorin Lucy Herbert (1709-1744) kende het klooster een grote uitbreiding. Er kwam een tweede pand, een calefactorium, een noviciaat en een washuis en muziekkamer. De eerste kerk werd afgebroken en vervangen door een nieuwe, monumentale kerk zoals ze nu nog bestaat.

Vanaf 1766 is *Mary More, directe afstammeling – achtste generatie – van Thomas More*, de nieuwe priorin. Zij slaagt erin het klooster doorheen de Franse Revolutie te loodsen. In 1794 moesten de zusters naar Engeland vluchten. Maar vijf zusters bleven in Brugge: ze bewaakten de in beslag genomen gebouwen en slaagden erin ze later terug te kopen.

Engels Klooster

Op 18 juli 1802 konden de eerste zusters het klooster Nazareth opnieuw betrekken, onder luide toejuichingen van hun burens aan de Carmersstraat. In november komen de andere zusters over. Omdat de zusters teruggekommen waren uit Engeland heette het klooster van toen af in de volksmond 'Engels Klooster'. *Nazareth is de enige nog bestaande Engelse communiteit die na de Franse Revolutie naar het continent terugkeerde.*

Mother Mary More is overleden in 1807. Ze was de laatste priorin die voor het leven verkozen werd (sindsdien voor drie jaar) en ze was de eerste priorin die buiten het kerkhof van het klooster begraven werd (haar graf bevindt zich op het kerkhof van Sint-Kruis Brugge: het werd teruggevonden en gerestaureerd).

In 1853 werd opnieuw verbouwd: het pensionaat werd sterk uitgebreid. Van mei tot november 1899 was Guido Gezelle (1830-1899) geestelijk directeur van de zusters en leraar aan de kostschool. Zijn buitengewone nederigheid maakte diepe indruk op de zusters, zijn gewaardeerde godsdienstlessen maakten indruk op de leerlingen. De buste van *Guido Gezelle* is in 1894 gemaakt door Jules Lagae. Terwijl Gezelle poseerde voor Lagae schreef hij 'Memento homo' en het handschrift van dit gedicht zit in het archief van het klooster. Het beeld is een erfstuk: Louise Verriest, tante van een zuster, was de zus van priester-leraar en schrijver Hugo Verriest die zelf leerling was van Gezelle en de bezieler van Vlaamse verenigingen. Louise Verriest schonk het kunstwerk aan het Engels Klooster. Het beeld stond steeds opgesteld in de kostschool. Gezelle woonde in

het huis tegenover de ingang van het klooster en is daar ook overleden. Hij was in dezelfde buurt geboren (nu het Gezellemuseum).

De eerste Vlaamse priorin werd verkozen in 1901: Mary Stanislas Liefmans, verwant met de bekende brouwersfamilie uit Oudenaarde, breidde het klooster ook uit.

Tot het einde van de negentiende eeuw werden alleen Engelse kandidaten aanvaard. Sinds de nieuwe stichting in Engeland in 1886 (Klooster Onze-Lieve-Vrouw van Goede Raad, Haywarths Heath, Sussex) was dit niet meer noodzakelijk en telt de gemeenschap verschillende nationaliteiten. Zo werd de communiteit een internationaal gezelschap. Vandaag is nog één zuster afkomstig uit Engeland.



Tuin

De tuin bij het klooster is een hectare groot (tienduizend vierkante meter) en strekt zich uit tot de Speelmansstraat en de Snaggaardstraat. De oude achttiende-eeuwse nutstuinen bleven niet bewaard maar er zijn wel grote delen bewaard van de negentiende-eeuwse tuin in landschapsstijl of Engelse stijl. Slingerende paden geven een natuurlijke uitstraling. Naast bomen krijgen bloemen veel aandacht.

De tuin bestaat uit twee afgescheiden gedeeltes. In het deel langs de Speelmansstraat staan mooie hoogstambomen, zoals eiken en linden. De eerste tuin is een opeenvolging van kleine ruimtes die een specifieke functie hebben: er is een droogweide, een loofhut en er zijn verschillende loofgangen (leilinden). Op oude foto's is ook een vijver te zien. De tegels in het gazon markeren de plek waar de niervormige vijver lag. Het onderscheid tussen de kloostertuin en de kostschooltuin was altijd heel duidelijk. De kostschoolleerlingen konden cricket of tennis spelen op velden die door een loofgang van elkaar gescheiden waren.

Via een doorgang tussen twee gebouwen komt men in een tweede tuinruimte. Deze siertuin ligt achter de was- en strijkkamers en is in 1901 aangelegd met een natuurlijk karakter. Er staan een Onze-Lieve-Vrouwekapel, enkele devotiebeelden en merkwaardige bomen. De kruisweg dateert uit 1922, is geschilderd door Bruggeling Emiel Rommelaere (1873-1961) en biedt een zicht op de Apennijnen.

Opvallend en authentiek patrimonium in de tuin is het zogenaamde meelhuis (1688). Samen met de hoeve (1637) wijst dit erop dat de gemeenschap grotendeels op zelfvoorziening aangewezen was.

In 2007 gaven de zusters de zeventiende-eeuwse hoeve, voor de zusters 'La ferme' en in de laatste decennia alleen als berging gebruikt, voor vijftig jaar in erfpacht aan De Ark. De gemeenschap van Moerkerke was op zoek naar een tweede woonhuis voor een leefgemeenschap van twaalf mensen met een matige tot ernstige mentale handicap, samen met hun assistenten. De Ark is een wereldwijde federatie van leefgemeenschappen waar mensen met en zonder mentale handicap elkaars leven delen.

Het huis heet De Moerbei, naar de boom die wellicht tweehonderd jaar oud is. Eén van de moerbeibomen lag met de stam over de grond. De zusters oordeelden dat de boom dood was en contacteerden de stedelijke groendienst om de boom te verwijderen. Maar de specialisten zagen meteen dat die knoestige boom levenskrachtig was en zelfs bloeide: de boom lijkt dood, maar ziet er alleen maar vreemd of anders uit... De moerbei is ook een zeldzame boom met een wortelgestel dat niet toelaat hem te verplanten, en de boom heeft ook heel veel tijd nodig vooraleer hij uiteindelijk traag openbloeit – Dit alles komt dicht bij het wezen van de bewoners van het huis en de werking van De Ark.



Koepelkerk

In 1736 werd opdracht gegeven tot het bouwen van een grote kerk met koepel. Deze keuze werd verdedigd als "ideale modelkerk om zwakke zusterstemmen beter te laten klinken". Er waren blijkbaar niet veel zusters met goede stemmen om het koorofficie te zingen...

De opdracht werd toevertrouwd aan de veelzijdige Brugse kunstenaar Hendrik Pulinx (1698-1781). De rijkelijk gestoffeerde koepelkerk is gebouwd in een classicistische stijl, naar het ontwerp en onder de leiding van Pulinx.

De laat-barokke of vroeg-classicistische koepelkerk is een unieke realisatie in Brugge. Het is een eenbeukige kerk met een oost-west-orientatie langs de Carmersstraat. Het buitenparlement is volledig in witte natuursteen. In de bewaarde rekeningen wordt deze bouwsteen als "risselsteen", wellicht een kalkzandsteen uit Noord-Franse steengroeven.

De voorgevel wordt geaccentueerd door pilasters met Corinthische kapitelen.

Tot aan de Franse Revolutie gaf een portaal rechtstreeks uit op de Carmersstraat. In 1802 werd deze toegang gedicht.

Het interieur is verblindend rijk door de decoratie en de gebruikte materialen. De lage bidruimte onder het zusterkoor is van de centrale koepelruimte afgesloten door een sierlijk

smeedijzeren hek. In deze ruimte bevindt zich het merkwaardige portret van Thomas More, dat via zuster Mary More in het bezit kwam van de zustergemeenschap. Dit portret zou van de school van Hans Holbein de Jonge zijn. De reliek is een deel van een halswervel van Thomas More. Zijn dochter Margaret Roper kon uitzonderlijk het hoofd van haar vader bekomen na de terechtstelling. Het hoofd werd begraven in Canterbury, het lichaam in de kapel Sint-Pieter in Vincula onder de Tower in Londen.

De heilige Thomas More (1478-1535) was een Engelse humanist, jurist, filosoof en staatsman (kanselier van Hendrik VIII). Hij is vooral bekend om zijn boek 'Utopia' (1516) waarin hij het politieke systeem van een ideale staat beschrijft. Hij was een vriend van Erasmus en Vives.

Toen de koning keuzes wilde maken en zich distantieerde van de Kerk, nam More ontslag. Daarop werd hij gevangen genomen, van hoogverraad beschuldigd, ter dood veroordeeld en terechtgesteld.

Zijn aangenomen kleindochter Margaret Clement (haar portret hangt in het salon) ging naar school bij de zusters in Leuven, trad in en werd priorin. Priorin Mary More in Brugge was een rechtstreekse afstammeling van Thomas More.

Het monumentale altaar zou in Italië aangekocht zijn door Lady Nithsdale, zus van priorin Herbert. Het is gemaakt uit 23 soorten marmer. De altaarsteen is gemaakt uit de grafsteen van Mother Bedingfield en de treden achteraan worden gevormd door grafstenen uit de vroegere kapel. Het zeventiende-eeuwse marmeren Mariabeeld is het werk van de Luikse beeldhouwer Jan Delcour (1627-1707).

De talrijke muurschilderingen zijn in 1870 aangebracht door Emile Hirsch. In het koepelgewelf wordt de heilige Augustinus opgenomen in de hemelse glorie. In de absis worden de goddelijke deugden geloof (drie cirkels voor de drie-eenheid), hoop (anker) en liefde (moeder met kinderen) afgebeeld en op de pendentieven de hoofddeugden rechtvaardigheid (palm), sterkte (leeuw), voorzichtigheid (slang) en matigheid (duif). De pendentieven zijn ook versierd met de kerkvaders Hiëronymus, Gregorius, Ambrosius en Augustinus.

In de kerk zijn ook nog gedenksteden van enkele priorinnen en grote mecenasen (Mary Augustina More, Maria Herbert of Powis, Lady Montagu) te zien.

Het schilderij van Seghers verbeeldt de verloochening van Petrus, het werk van Cossiers is de Transfiguratie (gedaanteverandering van Christus). Beide schilderijen zijn geschonken door weldoeners.

In de marmeren vloer is een windroos ingelegd opdat het gebed in alle richtingen zou gaan.

Doenja Van Belleghem
www.sacredbooksbruges.be

Opening op 20 02 2020







Restauratie



Herenhuis de Melgar



15

Sint-Jorisstraat 12

Open op zaterdag 7 september

en op zondag 8 september

UITSLUITEND OP RESERVATIE

Het imposante pand Sint-Jorisstraat 10-12 ontstond door de samenvoeging van meerdere panden aan de Sint-Jorisstraat en Jan Miraelstraat.

Die eenmaking nam reeds een aanvang in de 17de eeuw. Burgemeester Jan Balde Vasquez, heer van Serpincourt en zijn echtgenote Marie Christiaens verwierven in de periode 1610-1630 meerdere huizen door aankoop en erfenis. De achterhuizen in de Jan Miraelstraat erfde Marie Christiaens van haar ouders. Een links gelegen pand in de Sint-Jorisstraat werd in 1628 aangekocht, en een rechts gelegen pand kocht Vasquez in 1630, evenals nog een gebouw in de Jan Miraelstraat. Hij voerde ook verbouwingswerken uit in zijn woning in de Sint-Jorisstraat waar hij één van de aanpalende verworven huizen liet verbouwen tot een extra salon en slaapkamer. Jan Balde Vasquez was in de periode 1630-1644 nauw betrokken bij het bestuur van de stad, als burgemeester, schepen en raadslid. In zijn huis had hij een kleine bibliotheek waaronder zelfs een boek met portretten van zijn voorouders. Vasquez overleed op 1 december 1644 in zijn woning. Ofschoon hij vele inkomsten had uit pachtsommen en rentes liet hij zijn gezin achter met een grote schuldenlast van 2710 pond.

Zijn weduwe en de voogden van hun zes minderjarige kinderen verkopen het domein in 1648 aan Maarten Bruunsteen, getrouwd met Magdalene Coene. Het wordt dan al omschreven als één

woonst, met een uitgestrekt erf, en achterhuizen en een grote poort in de Jan Miraelstraat. Eveneens behoren tot het domein een aparte woning in de Jan Miraelstraat die rechts gelegen is en links een eenkamerwoning. Bruunsteen richtte een apart gebouw in als brouwerij en de eenkamerwoning in de Jan Miraelstraat verbouwt hij tot een tweede poorttoegang.

In 1674 koopt Zeger vande Walle deze grote stadswoning. Hij nam er zijn intrek met zijn gezin. In 1691 verkopen zijn erfgenamen het pand omdat er te veel herstellingswerken dienen uitgevoerd te worden die zij niet op zich wilden nemen. Nieuwe eigenaar wordt de Oostendse koopman van Engelse afkomst, William Gold. Zijn weduwe Barbara Joets en kinderen, waaronder de jezuïet Thomas Gold, verkopen de stadswoning in 1710 aan François Reviers. Hij kocht ook het rechts gelegen huis Den Helm van Arnoldus de Ceuninck. Den Helm was eind 16de eeuw eigendom geweest van Jacob de Couture (+1598), wiens zonen diamanthandelaars werden, waaronder Jacob de Couture (De Jonge) die als handelaar in de periode 1591-1627 doorheen Zuid-Azië en het Midden-Oosten reisde en zijn reisverhalen en memoires neerschreef die later werden gepubliceerd. François Reviers verbouwde een deel van het huis Den Helm tot zijn kantoor en voegde het samen met zijn grote woning. Het andere gedeelte werd afzonderlijk verpacht als woning.

François Reviers overleed op 24 januari 1738. Hij had grote schulden gemaakt en zijn erfgenamen verzaakten aan de erfenis. De schuldeisers verkochten zijn bezittingen, waaronder ook een heester in het Hoogstuk genaamd 'De Duvekeete'. Het grote eigendom in de Sint-Jorisstraat, omschreven als twee huizen waaronder *'een notabel perceel met behuizing met alle toebehoorten van boiserieën en schilderijen'* werd in 1738 opgekocht door Hendrik de Melgar, zoon van Bernard, schepen van Brugge en daarna bestuurder van de heerlijkheid Het Proossche. Hij was getrouwd

met Isabelle -Caroline Fourbisseur en ze hadden één zoon: Pieter-Antoine. Zelf woonden ze *'achter Freren Muur'*, in de Minderbroederstraat terwijl het pand aan de Sint-Jorisstraat werd verhuurd aan douarière Charles de Villegas en later aan haar zoon.

Wanneer Pieter-Antoine de Melgar in 1768 het *'notabel parcheel van huysinghe met stallinghe, boye, remise'* erft van zijn vader laat hij het grondig verbouwen met de bedoeling er zelf te gaan wonen.



18de-eeuws salon aan de tuinzijde (Stad Brugge, Matthias Desmet).

Pieter-Antoine de Melgar (17 oktober 1742 - 10 april 1801)

Stamt af en de oude Brugse adellijke familie de Melgar die in de 16e eeuw uit Spanje in Brugge neerstreek. Pieter-Antoine was advocaat van beroep maar hield zich vooral bezig met liefdadigheid en het beheer van zijn goederen. In 1787-1789 was hij als tegenstander van de politiek van Jozef II actief in de Brabantse Omwenteling.

Tijdens de eerste Franse bezetting begin 1793 werden er regelmatig militairen zijn huis ingekwartierd maar hij kon dat afkopen door hen onder te brengen in een nabijgelegen herberg. Hij stond in de belastingregisters vermeld onder de hoogst aangeslagen inwoners.

Bij de tweede Franse bezetting begin 1795 was hij één van de Brugse gijzelaars die werden opgesloten tot een aan de stad Brugge opgelegde belasting was betaald. Hij was lid van diverse confrerieën en financierde de restauratie van het vlakbij zijn woning gelegen 'Pestschilderij' op de hoek van de Sint-Jorisstraat en Poitevinstraat.

Naast zijn woning in de Sint-Jorisstraat beschikte De Melgar nog over een zomerresidentie, het Kasteel Rooiveld in Waardamme.

In het Brugse Stadsarchief wordt het familie - archief Moentack-de Melgar-Arents bewaard dat via wijlen hoofdconservator van de Brugse Musea A. Janssens de Bisthoven aan de stad werd geschonken. Daarin is ondermeer de boekhouding van Pieter-Antoine de Melgar te consulteren met tussen 1770 en 1777 opvallend veel bouwactiviteiten. In zijn handboek beschrijft de Melgar ook zijn eerste verblijf in het huis: *'Memorie als dat ik op den 20 april 1770 met mijne huysvrouw en heel het menagie voor d' eerste keer in dit bovenstaende huys geslaepen hebben alwaer wij hebben begonst met werken aen het maeken van een nieuwe vaute onder zaelette ter straete een nieuwe camer daerboven met vier nieuwe schauwen'*.

Tijdens de interieurafwerking trad kunstschilder Hubert De Cock (1733-1810) op als een soort projectcoördinator. Hubert de Cock is een oud-leerling van de Brugse Kunstacademie en van schilder Mathias De Visch. Ook zijn broer Paul De Cock was gekend als kunstschilder en architect. Hubert ontwierp sieraden voor zilverversmeden en richtte tussen 1760 en 1780 in zijn huis in de Vlamingstraat een schooltje in waar hij de eerste beginselen van het figuurtekenen en het ontwerpen van sieraden aanleerde. Volgens de rekeningen van de Melgar was De Cock degene die opdracht gaf tot een verschillende verguldings-, stuc- en schilderwerken. Zelf ontwierp hij een aantal marmeren schouwen en supraporta's voor de ontvangstsalons van het pand, namelijk *'een schauwe in*

het cleyn om in marbel te maecken en voorders de ornamenten in het groot voor den selver met het leveren van geel papier', 'drye kleyne schauwen om in marbel te maecken' en 'drye suporten om in de kleyne voorkamer te dienen met leveringe van den douck'.

De schouwmantels werden besteld bij het marmerbedrijf 'Thomas et Boutée' in Rance (Henegouwen) en door een Henegouwse 'voiturier' in de Sint-Jorisstraat 12 geleverd.

In het grote salon aan tuinzijde bevindt zich op vandaag nog steeds een kamerbrede lambrijsing met daar in de supraporta's en drie geschilderde zeehavenzichten op doek. Op basis van stijlkritiek en de familie-overlevering meent A. Janssen de Bisthoven dat deze ook toe te schrijven zijn aan Hubert de Cock.

In dezelfde jaren 1772 en 1773 was gedurende lange periode plafonneur Francois Joseph Delmiche aan het werk in het grote huis. Hij factureerde hiervoor hoofdzakelijk Doornikse kalk, latjes van naald- en beukenhout en nagels. Daaropvolgend wordt het interieur geschilderd met verven op basis van olie en lijm en *'lootwit, geel oker, bruijn oker, engels roodt, swart, berlins blauw, spaans groen, schijt geel en schelp wit'* als pigment.



De vroeg-19de-eeuwse koetshuizen grenzend aan de Jan Mraelstraat (Stad Brugge, Matthias Desmet).

Vijftien jaar later, in 1788, laat de Melgar het rechter buurpand, het huidige nr. 10, bij zijn woonhuis voegen. Hij erfde het pand van zijn vader en het was reeds lange tijd verpacht. *'Mits dit hujs overigmal door slechtbetaelende personen is verpacht geworden en ook seer was vervallen en veel reparaties noodig hadde, in het jaar 1788 heel afgebrooken alles dat er in was geweest in ten jaere 1769 en in 1770 heel geincorporeert in mine groot huys van noorden daernevens liggende het selve heel in vaute gemaect voor kelderinghe van den selven grooten huysse ende aldaer gemackt een groote poorte van incommen met de voodere pachten hier te bringhen.. dit geincorporeert hujs wiert op stats register genaemt den halme'*. De huidige voorname koetsdoorrit met hoge korfboogpoort gaat dus wellicht terug tot deze fase.

Pierre-Antoine de Melgar overleed op 10 april 1801. Zijn enige kind Pierre Jacques (1772-1858), heer van Breydelaere en Sporkinshove, erfde gans zijn fortuin, waaronder de woning in de Sint-Jorisstraat. Pierre Jacques de Melgar trouwde in 1798 met Sabine Coppieters (1778-1850), dochter van de burgemeester van het Brugse Vrije Albert Coppieters. Het echtpaar betrof de woning in de Sint-Jorisstraat nadat ze woning eerst lieten herinrichten. Onder meer de kapconstructie op zolder, de balkenroostering boven *'d'oude zaele'* en een trap worden vernieuwd en verder vermelden de rekeningen behoorlijk wat pleisterwerk.

Tot het domein behoorde ook een koetshuis met korfboogpoort in de Jan Miraelstraat (nr. 21), dat nu nog steeds deel uitmaakt van het eigendom. De Melgar bezat ook de links gelegen huizen Sint-Jorisstraat 14 en 16. In hun woning in de Sint-Jorisstraat had het echtpaar De Melgar-Coppieters verschillende dienstmeiden en knechten in dienst en één koetsier, de Brusselaar Paulus Jonnemans.

In 1823 werd Pierre-Jacques de Melgar de Breydelaere de Sporkinshove opgenomen in de erfelijke adel. Hij hield zich buiten het publiekelijk leven en had met het beheer van zijn aanzienlijk fortuin meer dan genoeg om handelen. Het echtpaar bleef kinderloos en toen De Melgar overleed op 4 januari 1858 kwam hun woning (en de links gelegen huizen) in de Sint-Jorisstraat via erfenis in handen van Guido Arents de Beerteghem (1810-1883), zoon van Anne Coppieters, een zuster van Sabine Coppieters, de in 1850 overleden echtgenote van De Melgar. Ook Guido had geen kinderen en via erfenis kwam het huis in bezit van Adèle Arents de Beerteghem, weduwe van advocaat Bernard Coppieters-Stochove (1810-1870). Vervolgens erfde Charles Coppieters-Stochove, zoon van Bernard en pastoor van Sijsele het eigendom in de Sint-Jorisstraat met koetspoort in de Jan Miraelstraat.

In 1920 kwam via erfenisverdeling Sint-Jorisstraat 10-12 (met koetspoort), evenals de huizen Sint-Jorisstraat 14 en 16, alsook een woning in de Jan Miraelstraat (nr. 23) in bezit van Aquilin Arents de Beerteghem (1849-1923), getrouwd met Valérie de Thibault de Boesinghe (1852-1921), en zoon van een broer van de vroegere eigenaar Guido Arents de Beerteghem. Hij bezat ook Jan Miraelstraat 17, het bewaard gebleven 17de-eeuws pakhuis.

Huis Sint-Jorisstraat 12 werd later de woning van Aquilin Janssens de Bisthoven (1915-1999), zoon van Denise de Peellaert Arents de Beerteghem en Ferdinand Janssens de Bisthoven. Van opleiding was hij kunsthistoricus, in 1954 benoemd tot conservator van de Brugse Musea en vanaf 1972 tot 1980 aangesteld als hoofdconservator van de Stedelijke Musea Brugge. In die hoedanigheid heeft hij in het Brugs cultureel leven na de tweede wereldoorlog een voorname rol gespeeld.

Hij trouwde met Edouardine Guyot de Mishaegen (1918-2015) en samen hadden ze acht kinderen. In 1956 wordt het woonhuis een laatste keer ingrijpend verbouwd. De vier rechter traveeën met de koetspoort, het huidige nr. 10, worden afgesplitst en ingericht tot appartementen. Hierdoor moesten in nr. 12 een nieuwe inkom en aansluitende circulatie worden gecreëerd.

Bij deze verbouwing werd ook één van de achttiende-eeuwse schouwen ontworpen door Hubert de Cock uitgebroken en verhuisd naar kasteel Doeveren in de Sijslostraat 194, te Waardamme.

De woning omvat op vandaag een samenstel van drie breedhuizen aan de Sint-Jorisstraat en het koetshuis en pakhuis aan de Jan Miraelstraat. Het grote herenhuis bewaart elementen uit verschillende eeuwen en bouwfasen. Uit de oudste fase, 17de eeuw en vroeger, resten enkel de kelders en één van de kapconstructies. Het grondplan en de interieurafwerking gaan grotendeels terug tot de 18de eeuw met een brede gang en ruime, rijk aangeklede salons. Een klein ovalen kantoor met aansluitend een boudoir en alkoof op de verdieping zijn verfijnd uitgewerkt met een bijzondere combinatie van gerecupereerd goudlederbehang en stucwerk.

Het pand werd recent verkocht. De nieuwe eigenaar wil op zijn beurt de eerder storende ingrepen uit de jaren 1950-1960, onder meer de opdeling van de ruimtes in kleinere kamertjes, verwijderen zodat de ruime salons terug tot hun recht kunnen komen. Ook de inkom wordt verplaatst naar het kleine linker volume zodat de 18de-eeuwse gevel in zijn originele toestand kan worden hersteld.

Herenhuis De Helm in de Sint-Jorisstraat 10 en 12 is samen met het pakhuis en koetshuizen in de Jan-Miraelstraat 17 beschermd als monument sinds 9 juni 2004.

Tijdens de open Monumentendagen 2019 zijn het herenhuis aan de Sint-Jorisstraat 12 en het koetshuis aan de Jan Miraelstraat 17 te bezoeken.

Sofie Baert en Bernard Schotte

Bronnen:

Brigitte BEERNAERT, Jan D'HONDT, Bernard SCHOTTE, Ludo VANDAMME, *Brugge op zijn kant*, 2002, pp. 160-161.

Luc DEVLIEGHER, *De huizen van Brugge, Kunstpatrimonium van West-Vlaanderen 2-3*, Tielt, p. 350.

Aquilin JANSSENS DE BISTHOVEN, 'Een Brugs achttiende-eeuws herenhuis versierd door de gebroeders Paul en Hubert De Cock', in *Wend aan het verleden, Liber Amicorum O. Mus*, Veurne, 1992, p. 145-151.

Guillaume MICHIELS, 'Marmerwerk uit Henegouwen te Brugge in de 18de eeuw', in *Biekorf*, dl. 56, 1956, pp. 173-178.

SAB, Oud Archief: Zestendelen, Belastingen zestendelen, Klerken van de vierschaar.

SAB, Modern Archief: Bevolkingsregisters, Kadaster.



Zicht op het boudoir (Stad Brugge, Matthias Desmet).



Tentoonstelling



150 jaar Koninklijke Stadsschouwburg Brugge

Le Théâtre de Bruges. 150 jaar toneel van opera, comédie, drama, vaudeville, spektakel en cultuur

Arentshuis, Dijver 16

zaterdag 7 september 2019 (OMD-weekend) tot zondag 1 maart 2020

dagelijks van 9.30 uur tot 17.00 uur (behalve op dinsdag)

De Brugse stadsschouwburg opent zijn deuren op 30 september 1869 met de opvoering van 'Les Mousquetaires de la Reine', een 'opéra comique en 3 actes'. In de loop van de voorbije 150 jaar evolueert er in en rond het gebouw heel wat. De tentoonstelling in het Arentshuis gaat in een aangepaste theatrale setting dieper in op het stedenbouwkundige, architecturale en programmatorische verhaal.

De bouw van de schouwburg zorgt voor de 'Hausmannisering' van de buurt. Middeleeuwse huizen worden afgebroken, straten worden recht getrokken en er wordt een nieuw theaterplein gecreëerd. Het bouwen heeft een hele voorgeschiedenis. Er wordt aan gedacht het theater te bouwen op het Simon Stevinplein of op een gedeeltelijk gedempte Spiegelrei. Zes architecten maken plannen. Uiteindelijk mag de Brusselse architect Gustave Saintenoy het gebouw realiseren, in een eclectische stijl. Het gebouw straalt rijkdom uit, het wordt bejubeld door een deel van de elite, een ander deel van de bevolking vindt het pompeus.

Ook de invulling van de programmering ondergaat op 150 jaar een enorme verandering. Het 'Grand Théâtre de Bruges' is het toneel van opera, comédie, drama, vaudeville, spektakel en cultuur. Van een elitaire schouwburg waar de klassen letterlijk in een rangorde gescheiden worden tot een open cultuurhuis dat modern theater verwelkomt. Het Cultuurcentrum wil de stadsschouwburg de komende decennia verder laten evolueren tot een plek binnen de culturele entiteit van de Republiek. In het Arentshuis kaderen we het verleden in zijn Brugse, nationale en Europese context.

Organisatie: Musea Brugge en Cultuurcentrum Brugge in samenwerking met Stadsarchief Brugge, Dienst Monumentenzorg & Erfgoedzaken Brugge, Erfgoedcel Brugge, HOWEST, Toerisme Brugge

Bruges. — Le Théâtre.







Themawandelingen

1. De droom van Boyaval of Brugge op de schop voor de vooruitgang

Vanaf 1840 staat het Brugse, middeleeuwse stratenpatroon sterk onder druk. De politiek droomt er van een moderne stad, zo'n beetje met Parijs als voorbeeld. Dus weg met die kronkelende straten en de kneuterige gevels, de vooruitgang roept! Of juist niet?

Deze tocht neemt je mee naar het Brugge uit het begin van 19de eeuw. Een eeuw die start onder een Frans gesternte en moet leiden tot een neoclassicistisch uitzicht. Een groot deel van de 19de eeuw pleistert men het stadsbeeld immers uniform wit. Maar vanaf de jaren 1860 moeten daarvoor nu ook hele straten wijken! In het hele verhaal spelen burgemeester Boyaval en zijn stadsarchitect, Jean-Brunon Rudd, de belangrijkste rollen.

UITSLUITEND OP RESERVATIE



2. Krochtige kelders

Bij de sanering van het theaterkwartier in 1865-1869 verdwenen heel wat historische huizen. De gebouwen lagen in het economisch hart van de stad en hadden ruime kelders en zolders om allerlei goederen te stapelen.

Deze kelderwandeling doet een aantal van die 'middeleeuwse' kelders aan die wel bewaard leven. We starten in een 12de-eeuwse kelder en komen, trap op en trap neer, over de eeuwen heen uiteindelijk in een aanzienlijke 18de-eeuwse kelder terecht.

Laarzen en zak- of hoofdlamp noodzakelijk !

UITSLUITEND OP RESERVATIE



3. De Stadsrepubliek

De Stadsrepubliek is een eigentijds stadsproject in de Sint-Jakobsbuurt, een wijk met heel wat troeven! In een straal van 150m is er de stadsbibliotheek, de schouwburg, het conservatorium, Cinema Lumière, het cultuurcentrum, heel wat leuke handels- en horecazaken, woonzorgcentrum Hof Bladelin ... Kortom, de ideale smeltkroes om met vergaande samenwerking en slim ruimtegebruik te bouwen aan boeiende stadsplek. Ga mee op pad met een stadsgids en ontdek via de gebouwen, straten en pleinen het unieke verhaal van De Stadsrepubliek of hoe een wijk zich, binnen de contouren van een historische stad, ontpopt tot een experimenteerzone in een 21ste-eeuwse context. Speciaal voor Open Monumentendag hebben we een aantal exclusieve plekjes in petto ...

UITSLUITEND OP RESERVATIE



4. Hedendaagse kunst en architectuur in de stad

Ambitieuze architectuurprojecten en kunstwerken van vandaag zijn misschien wel de monumenten van morgen. Hoe gaan hedendaagse architecten en kunstenaars om met de delicate context van een Werelderfgoedstad, die bevroren lijkt in iconische postkaartplaatjes?

Brugge Plus en de Dienst Ruimtelijke Ordening werkten samen aan een kaart met inspirerende realisaties. De wandeling neemt u mee langsheen moderne sculptures en eigentijdse gebouwen, die nu ook deel uitmaken van het bijzondere Brugse stadspatrimonium en soms ook bakens worden in het stedelijke weefsel. Voer voor reflectie en discussie.

UITSLUITEND OP RESERVATIE







Informatie



Informatie vóór Open Monumentendag

Het programma van Open Monumentendag Brugge 2019 wordt vanaf 20 augustus verspreid op de geijkte plaatsen in de stad (openbare bibliotheken, Tolhuis, Stadsarchief, In&Uit ('t Zand), Cultuurcentrum, Huis van de Bruggeling, ...)

Het programma is eveneens vanaf midden augustus raadpleegbaar op www.bruggeomd.be en www.openmonumenten.be.

Inschrijven voor bepaalde monumenten en/of activiteiten op reservatie kan enkel op www.bruggeomd.be.

Opgelet, de inschrijvingsperiode start pas op 25 augustus om 10 uur en eindigt op 5 september om 16 uur

Informatie tijdens Open Monumentendag

OMD Infopunt (Urbegg)

Vlamingstraat 27

Op zaterdag 7 september van 10 tot 17 uur

Op zondag 8 september van 10 tot 14 uur

Deze brochure is een realisatie van de Stedelijke dienst voor Monumentenzorg (Dienst Ruimtelijke Ordening)

Redactie en coördinatie

Christophe Deschaumes, consultant Bouwkundig Erfgoed

Met dank aan

De eigenaars en gebruikers van de opengestelde gebouwen

De vele vrijwilligers

Sofie Baert, Joris Nauwelaert, consultants bouwkundig erfgoed,

Jasmien Kremar, administratief medewerker, Thomas Wets, technisch medewerker & Bernard Schotte, historicus, dienst voor Monumentenzorg

Filip L. Demeyer & Guenevere Souffreau, adjunct-conservators Musea Brugge

Jan Anseeuw, wetenschappelijk medewerker, Peter Bultinck en Isabelle Debie, administratieve medewerkers, Stadsarchief Brugge

Elsie Roose & Bart Geernaert, Republiek Brugge, Lennart Claeyss, architectenatelier Dertien12,

Peter Devisch, wnd directeur, & Dominique Berten, theatertechnicus, Cultuurcentrum Brugge,

Ashley T'Jaecx & Marie Meire, redacteur-informatie, Dienst Communicatie & Citymarketing, Stad Brugge

Anje Timmerman, administratief medewerker, & Katrien Steelandt, coördinator erfgoedcommunicatie, Erfgoedcel Brugge

Lay-out

Linda Bonte, Dienst Communicatie & Citymarketing, Stad Brugge

Foto's

Matthias Desmet, fotograaf, dienst Communicatie en Citymarketing

Peter Bultinck, Stadsarchief Brugge. De historische opnames werden gekozen uit de Beeldbank Brugge (www.beeldbankbrugge.be), waarvan sommige uit de collectie J.A. Rau en ACL/KIK, Brussel
Femke den Hollander

Stadsplan

Johan Mahieu, Brugge.

De OMD-aanduidingen zijn van Winrik Soetens (dienst Monumentenzorg)

Drukkerij

S. Print, Brugge

Verantwoordelijke uitgever

Colin Beheydt, algemeen directeur Stad Brugge, Burg 12, 8000 Brugge







Notities



3 €